

SL I-5537

17

C25

BIBLIOTECA

PENTRU TOTI

THOMAS CARLYLE

MUNCA

Sinceritate, Tăcere

— PAGINI ALESE —

Traducere din limba engleză de

C. Antoniadă

LITERE
ȘTIINȚĂ

ARTE

4
1995

Editura Librăriei LEON ALAY
BUCUREȘTI, CALEA VICTORIEI

I-5537
I-5037

T 5537

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

THOMAS CARLYLE

opoziti - C.
Thomas

MUNCĂ

SINCERITATE, TĂCERE

— PAGINI ALESE —

TRADUCERÉ DIN LIMBA ENGLEZĂ

DE

C. ANTONIADE

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
— CLUJ —

524.642

BUCUREȘTI

Editura Librăriei LEON ALCALAY

Calea Victoriei, No. 37

T 5537
T 5037

17.02 (420)
177 (420)

524642N

Fig. A. GROSSMANN, Str. Šmārdan No. 4.

Bunăvoința cu care publicul nostru a primit atât studiul meu asupra lui Thomas Carlyle cât și traducerea **Eroilor** m'a îndemnat să dau la iveală un nou volum de traduceri, de data asta nu o operă întregă, ci un număr de pagini alese, în care să se oglindească toate fețele cugetării acestui minunat scriitor. Am ales din vasta operă a lui Carlyle — istorie, filosofie, critică literară, polemică — nu tot ce este frumos și interesant, — căci pentru aceasta nu ar fi fost de ajuns o broșură, ci câteva volume; am ales ceea ce mi s'a părut mai reprezentativ și în acelaș timp mai potrivit cu trebuințele noastre. Titlurile celor șase capitole în care am grupat fragmentele după afinitățile lor sânt în acelaș timp și temele fundamentale ale preocupărilor lui Carlyle.

Thomas Carlyle, scriitor impresionant prin aspra vigoare a stilului său, este mai presus de orice un predicator al energiei morale, un profet al vieții active, al unei vieți de eroism și jertfă. Toate scrierile lui sânt pornite din adâncul unei inimi aprinse, adânc

religioase, cald iubitoare de oameni ; toate sânt în-
suflețite de credința în minunea și misterul existen-
ței, de conștiința înaltei chemări a omului pe pământ. În vremuri de șovăieli morale și de preocupări exclusiv materiale, profetul acesta a predicat Evanghelia unei vieți fundate pe muncă, adevăr și sinceritate, pe adorarea minunii Universului, care se confundă cu adorarea lui Dumnezeu, pe iubirea și admirația oamenilor mari, a Eroilor. Opera aceasta este plină de o înviorătoare sănătate ; prin importanța pe care o dă fiecărei vieți individuale luminate de adevărata ei menire, isbutește să inspire curajul de a trăi o viață activă, nobilă și demnă.

Am credința că gândurile de foc ale marelui singuratec, ale apostolului Tăcerii, ar putea să ne fie de mare folos nouă, în niște vremuri ca cele în care trăim. Multe am avea de învățat de la acest împărătesc dascăl. Cu timpul s'ar putea chiar ca această culegere de pagini să ajungă o cărticică de căpătâiu pentru toți aceia care, simțind nesfârșita ei însemnătate, nu cred că viața omenească este un joc zădărnice, pentru toți câți cred în puterea adevărului și muncii, în prezența divinului pe lume.

C. A.

Octombrie 1910.

CAP. I

Minunea și Misterul Existenței

I

Adâncă a fost și este însemnătatea Minunilor ; mult mai adâncă decât ne închipuim. Deocamdată, întrebarea întrebărilor ar fi : Ce este anume o Minune ? Pentru acel Rege al Siamului bucata de ghiață a Olandezului era o minune ; oricine ar fi avut cu el o mașină pneumatică și o sticlă de eter vitriolic, ar fi putut face o minune. Pentru calul meu, care din nefericire are și mai puțină știință, nu fac eu o minune or de câte ori am poftă să plătesc doi gologani și să-i deschid astfel o barieră închisă ?

Dar, spun unii, o adevărată Minune nu este oare o violare a Legilor Naturii ? Aceștia le răspund cu o nouă întrebare : Ce sânt Legile Naturii ? Poate că pentru mine învierea unui mort nu ar fi o violare a acestor Legi, ci o confirmare ; ar fi vre-o Lege mult mai adâncă, atunci pentru prima oară pătrunsă, și adusă de Forța Spirituală, întocmai ca și celelalte, să ne slujească cu Forța ei Materială.

Și aici mulți pot să întrebe, nu fără uimire : Cu ce drept cutare, care poate face Fierul să plutească, vine să ne spună că prin urmare poate să ne învețe și Religia ? Pentru noi, desigur, în secolul al nouăsprezecelea, o asemenea declarație ar fi destul de neroadă, dar pentru părinții noștri din primul secol erà plină de înțeles.

„Dar Legea cea mai adâncă a Naturii nu este oare ea aceasta să fie statornică ?” strigă o clasă lumînată : „Nu e silită Mașina Universului să se miște după regule neschimbătoare ?” Destul de probabil, dragii mei : eu cel dintâi trebuie să cred că Dumnezeu, despre care vechii oameni inspirați afirmă că este „statornic și fără umbră de schimbare”, într’adevăr niciodată nu se schimbă ; că Natura, că Universul, pe care nimeni nu poate fi împiedicat de a-l numi o Mașină, dacă așa-i place, se mișcă după cele mai nestrămutate legi. Și acum vă pun și eu vechia întrebare : Ce pot fi aceste nestrămutate legi, care formează Cartea statutară completă a Naturii ?

Ele stau scrise în operele noastre de Știință, spuneți voi ; în registrele îngrămădite ale Experienței Omului ? — Erà deci Omul cu toată Experiența lui de față la Creațiune, ca să vadă cum s’au întîmplat toate ? A pătruns vreunul din cei mai adânci oameni de știință până la temeliile Universului și a măsurat acolo fiecui lucru ? I-a primit Ziditorul în sfatul lui, ca să poată citi planul după care a făcut El incomprezibilul Tot ? Vai nu, în niciun chip ! Acești oameni de știință nu au fost altundeva decât tot unde ne aflăm

și noi ; au văzut cu câteva palme mai adânc decât noi în Adâncimea care e infinită, fără fund și fără țărni.

Cartea lui Laplace asupra Stelelor, în care arată că anume Planete cu Sateliții lor se învârtesc împrejurul Soarelui nostru cu o iuțeală și după o traiectorie, pe care acesta și discipulii lui au reușit, cu foarte mare noroc, să le descopere, — mi-este și mie foarte prețioasă. Asta numiți „Mecanica Cerească“ și „Sistemul Lumii“ ? Credeți că ați clădit un sistem al Lumii când, lăsând la o parte pe Sirius și Pleiadele, cei cincisprezece mii de Sori pe minut ai lui Herschel, ați recunoscut, poreclindu-le și însemnându-le pe foaia de drum zodiacală, un pumn de câteva biete Lune și globuri inerte, ceace ne îngăduie acum să flecărăm despre locul lor aproximativ, iar originea, felul și natura lor rămânând pentru noi ca într'un gol zadarnic ?

Sistem al Naturii ! Pentru omul cel mai pătrunzător, orcât de întinsă i-ar fi vederea, Natura rămâne cu desăvârșire *infinită* în adâncime și întindere ; și toate Experiențele lui despre ea se opresc la privirea câtorva secole numărate și la măsurarea câtorva mile pătrate. Succesiunea fazelor Naturii, pe mica noastră bucată de Planetă, ne este în parte cunoscută ; dar cine știe în ce curs mai larg aceste faze intră ; în ce Ciclu de cauze infinit mai mare se învârtește micul nostru epiciclu ? Peștișorul ajunge să cunoască fiecă colțișor și fiecă piatră, fiecă schimbare și întâmplare din golful lui, dar pricepe el fluxul și refluxul Oceanului, curențele periodice, vânturile alizee și musoa-

nele, eclipsele lunii, toate câte regulează condițiile micului lui golf, condiții care pot, din timp în timp (destul de *ne-miraculos*) să fie cu totul răsturnate și refăcute? Un astfel de peștișor e Omul; golful lui, Planeta aceasta Pământ; Oceanul lui, nemăsaratul Tot; Musoanele și Curentele lui periodice, Cursul misterios al Providenței prin Eoni de Eoni.

Vorbim despre Cartea Naturii; și într'adevăr o Carte este, — al cărei Autor și Scriitor este Dumnezeu. Să o citești! Ii știi tu, îi știe omul măcar Alfabetul? Nu te vom pune la încercare cu vorbele, frazele și marile pagini descriptive, poetice și filosofice, împrăștiate prin Sistemele Solare și miile de ani. Este o Carte scrisă în hieroglife cerești, cu adevărata scriere sfântă; o Carte din care Profeții înșii sânt fericiți să poată citi câte un rând pe ici pe colo. Cât despre Institutele și Academiiile voastre de Științe, se luptă și ele vitejește; din sumedenia de hieroglife încurcate și încâlcite prind, prin combinații ingenioase, câteva litere în scriere vulgară și punându-le pe acestea împreună fac câte o rețetă economică de mare folos în practică. Puțini bănuiesc că Natura este ceva mai mult decât un enorm Volum de asemenea rețete, care o să-și dea pe față, în acest chip, secretul într'o bună zi.

II

Uimirea e temelie Adorării: domnia uimirii e veșnică, indestructibilă în Om; doar că într'unele epoce (ca într'a noastră) este, pentru scurt timp, o domnie *in partibus infidelium...*

Omul care nu se poate miră, care nu se miră (și nu adoră) de obicei, chiar de ar fi prezidentul a nenumărate societăți regale și ar purta în capul său toată *Mecanica Cerească* și toată *Filosofia lui Hegel*, și lucrările tuturor laboratoriiilor și observatoriilor cu rezultatele lor, — nu este decât o păreche de ochelari la spatele cărora nu sânt ochi. Cel care are ochi să privească cu ei, așa ca știința lui să fie folositoare.

III

Bine cântă Psalmistul Evreu : „De mi-aș lua zborul în zori de zi și nu m'aș opri decât la marginele cele mai îndepărtate ale lumii, și acolo aș găsi pe Dumnezeu“. Și tu însuți, cititorule cult, care desigur nu ești un Psalmist, ci un Prozator, cunoscând pe Dumnezeu numai din auzite, știi tu vreun colț pe lume unde să nu fie **Fortă**? Picătura pe care o scuturi de pe mâna ta umedă nu rămâne acolo unde a căzut, ci mâine găsești că e dusă; acum, pe aripile vântului de miazănoapte, e aproape de Tropicul Cancerului. De ce s'a evaporat, de ce n'a rămas nemișcată? Crezi tu că e ceva fără mișcare, fără fortă și cu totul mort? — —

Desprins, desfăcut! Eu zic că o asemenea separare nu există : nimic până acum nu s'a prăpădit, nu s'a distrus, dar totul, fie chiar numai o frunză uscată, totul lucrează împreună cu toate; totul este luat de valul fără fund, fără țarm al Acțiunii și trăiește în veșnice metamorfoze. Frunza uscată nu e moartă, nu e pierdută; sânt forțe într'însa și împrejurul ei, deși

lucrând în ordine inversă ; altfel cum ar putea să *putrezească* ? Nu desprețui zdrențele din care omul face hârtie, nici gunoiul din care pământul face grâu. Drept privit, cel din urmă lucru nu e fără însemnătate ; orce lucru e ca o fereastră prin care ochiul filosofului privește în infinit.

IV

Toate lucrurile vizibile sânt embleme ; ceea ce vezi nu este acolo pe propria lui socoteală ; strict luat nu este acolo de loc : Materia există numai spiritual, pentru a reprezenta vreo idee și a o *întrupă*. Ia gândește-te, ce este Omul însuș și toată Viața lui pământească, dacă nu o Emblemă ; un Vestmânt sau o Haină vizibilă pentru acel divin **Eu** al lui, căzut aci, ca o scântee de lumină, din înălțimea Cerului ? —

V

Dacă toate lucrurile la care privim sânt pentru noi emblemele Prea Înaltului Dumnezeu, adaug că mai mult decât oricare din ele omul este o astfel de emblemă. Ați auzit de vorbele vestite ale Sfântului Chrisostom, cu privire la Shekinah, sau Arca Mărturieii, revelația văzută a Domnului printre Evrei : „Adevărata Shekinah este Omul !“ Da, tocmai așa este : nu este numai o frază zadarnică ; așa este într'adevăr. Esența ființei noastre, misterul din noi care se numește pe sine „Eu“, — ah, ce vorbe avem pentru asemenea lucruri ? — este un suflă al Cerului ; Ființa Prea Înaltă se revelează pe sine însaș în om. Acest

corp, aceste facultăți, această viața a noastră, nu sânt toate ca un vestmânt pentru acest Nenumit ? „Un singur templu este pe lume“, zice piosul Novalis, „și acesta este Corpul Omului. Nimic nu este mai sfânt decât această înaltă formă. A ne închină înaintea oamenilor este o preaslăvire a acestei Revelațiuni în Carne. Atingem Cerul când punem mâna pe un corp omenesc !“ Acestea seamănă mult a flori de retorică ; dar nu este așa. Dacă medităm bine, ne vor apărea ca un fapt științific ; expresia, formulată cum s'a putut, a adevărului lucrului. **Noi** sântem minunea minunilor, marele mister nepătruns al lui Dumnezeu. Nu-l putem pricepe, nu știm cum să vorbim despre el ; dar putem să simțim și să știm, dacă vroim, că într'adevăr așa este.

VI

Vă amintiți ficțiunea aceea a lui Platon, cu omul care trăise până la maturitate într'o peșteră întunecoasă și fusese scos deodată afară, sub cerul liber, ca să vadă răsăritul soarelui. Ce trebuie să fi fost uimirea, mirarea și încântarea lui la priveliștea pe care noi zilnic o vedem cu nepăsare ! Cu simțurile libere și deschise ale unui copil, totuș cu facultățile coapte ale unui bărbat, întreaga lui inimă i-ar fi înflăcărată de această priveliște, ar ghici-o îndată că e divină, întregul lui suflet ar cădea în adorare înaintea ei. Da, tocmai o astfel de mărire copilărească eră în popoarele primitive. Primul cugetător păgân printre oamenii aspri, primul om care a început să cugete, eră tocmai acest copil-bărbat al lui Platon. Simplu,

deschis ca un copil, dar cu adâncimea și puterea unui bărbat. Natura nu aveà încă un nume pentru el ; nu întrunise încă sub un nume înfinita varietate de vederi, sunete, forme și mișcări, pe care noi acum o numim colectiv Univers, Natură, sau cu orice nume, și de care ne scăpăm dându-i un nume. Pentru sălbatecul om cu inimă adâncă, totul erà încă nou, neînvăluit sub nume sau formule ; se înălță gol, strălucind acolo în fața lui, frumos, înspăimântător, neînțeles. Natura erà pentru acest om, ceeace pururea este pentru Cugetător și Profet, *supranaturală*. Pământul acesta clădit din stânci, verde, înflorit, arborii, munții, râurile, mările cu mii de glasuri ; — nemărginita și adâncă mare de azur ce plutește deasupra capetelor noastre ; vânturile care o mătură ; nouorul negru care se adună formându-se, acum vărsând foc, acum grindină și ploaie ; ce este aceasta ? Da, ce ? In fond nu știm încă ; nu vom putea ști niciodată. Nu prin intuițiunea noastră superioară scăpăm de greutate, ci prin ușurința noastră superioară, prin neatenția noastră, prin *lipsa* noastră de intuiție. Când nu mai cugetăm, încetăm de a ne mai minună. Solidificât împrejurul nostru, încătușând orice noțiune ce formăm, este un înveliș de tradiții, lucruri din auzite, — *vorbe* goale. Numim focul din nouorul negru de furtună „electricitate“, și ținem cursuri savante despre ea, și scoatem ceva asemănat din sticlă și mătase ; dar *ce* este ? Ce l-a făcut ? De unde vine ? Încotro merge ? Știința a făcut mult pentru noi ; dar e o știință sărmană aceea care ar voi să ne ascundă

marea, adâncă, sfânta infinitudine de Neștiință, la care nu putem niciodată pătrunde, peste care orce știință stă numai ca o pojghiță foarte subțire. Lumea aceasta, după toată știința și științele noastre, rămâne tot o minune; uimitoare, nepătrunsă, *magică*, pentru oricine va *cugeta* asupra ei.

Marele mister al **Timpului**, de n'ar mai fi și altul; nemărginitul, tăcutul, neobositul lucru numit Timp, curgând, precipitându-se, repede, tăcut, ca fluxul unui ocean ce năpădește totul, deasupra căruia noi și întregul Univers plutim ca niște aburi, ca niște arătări ce *sânt*, și îndată *nu* mai *sânt*: e pururea și cu adevărat o minune; un lucru care să ne amuțescă, — pentru care nu găsim cuvinte. Universul acesta, vai de mine — ce poate ști omul sălbatec despre el; ce putem ști noi? Că e o Forță, o complexitate înmiiată de forțe; o forță care *nu* este *noi*. Atâta tot; nu este noi, este cu totul diferită de noi. Forță, forță, pretutindeni forță; noi înșine o Forță misterioasă în mijlocul lor. „Nu putrezește o frunză pe drum fără să n'aibă forță într'însa: căci altfel cum ar putea să putrezească?” Da, desigur, și pentru Gânditorul Ateist, dacă un astfel de gânditor ar fi posibil, trebuie să fie o minune acest uriaș și nemărginit vârtej de Forță, care ne învăluie de pretutindeni; vârtej care niciodată nu se oprește, înalt ca Nemărginirea, vechiu ca Veșnicia. Ce este el? Fapta Domnului, răspund oamenii religioși; a Atotputernicului Dumnezeu! Știința ateistă găngurește despre ea, cu nomenclaturi științifice, experimente și câte altele, ca și cum ar fi

un biet lucru mort, bun de tras în sticle de Leyden și vândut pe tarabă : dar bunul simț natural al omului, în toate timpurile, dacă e bine întrebuințat, îl proclamă că este un lucru viu, — ah, un lucru de nepus, divin ; față de care cea mai bună atitudine pentru noi, după atâta știință, este temerea, închinarea cucernică și umilința de suflet ; adorare, dacă nu în cuvinte, atunci în tăcere.

VII

Dar cele mai adânci din toate Aparențele iluzorii, cele care ascund mai bine Minunea, sânt cele două mari și fundamentale Aparențe care învăluiesc lumea, **Spațiul și Timpul**. Acestea, toarse și țesute pentru noi înainte de naștere, ca să îmbrace cerescul nostru **Eu** în vederea locuirii lui aici jos, orbindu-l nu e vorba, — îmbrățișează toate, ca o universală canavă, sau bătătură și urzeală, pe care se țes și se zugrăvesc celelalte iluziuni mai mici, în această fantasmagorică Existență. Zadarnic vei încercă, atât timp cât vei trăi pe pământ, să te desberi de ele asvârindu-le ; în cel mai bun caz poți să le sfâșii în unele clipe și să privești printr'însele.

VIII

Legile Creatorului, fie că sânt promulgate în tUNETELE de pe Sinai, pentru urechia închipuirii, fie că sânt cu totul altfel promulgate, sânt Legile lui Dumnezeu ; transcendente, veșnice, cerând imperativ ascultare tuturor oamenilor. Acest adevăr, fără vreun

tunet, sau cu orâte tunete, trebuie să-l știi, dacă ai un suflet în tine. Universul, îți spun, e făcut după o lege; marele Suflet al Lumii este drept, nu nedrept. Privește, dacă ai ochi sau suflet, în acest mare și nețărnut Neînțeles: în inima tumultoaselor ei aparențe, învâlmășeli și vârtejuri nebune ale Timpului, nu este oare, tăcut, veșnic, un Atotdrept, un Atotfrumos, singura Realitate și Putere care duce totul? Aceasta nu e figură de vorbire, e un fapt. Faptul Gravităției, cunoscut de toate animalele, nu este mai sigur decât acest Fapt interior, care poate fi cunoscut de toți oamenii. Acela care-l cunoaște, îl va păstră tăcut, înspăimântător, de nespus, în inima sa. Iși va zice împreună cu Faust: „Cine îndrăznește să 'L numească?” În tăcere, în Templul veșnic, să-l adore, dacă nu găsește un nume potrivit. O asemenea cunoștință, cununa întregii lui ființe spirituale, viața vieții lui, să o păstreze și să trăiască cu ea. Acest om are o religie. În fiecare zi, în fiecare ceas, pentru el și pentru întreaga lume, se înalță o rugăciune cucernică, negrăită dar nu neferositoare: „Facă-se voia Ta”. Intreaga lui muncă pe pământ este o emblematică rugăciune vorbită sau făptuită, facă-se voia Domnului pe pământ, — nu voia Diavolului, sau a slujitorilor Diavolului! Are o religie omul acesta; o veșnică stea polară care cu atât strălucește mai tare pe cer, cu cât aci pe pământ noaptea se întunecă și mai mult în jurul lui. Dacă nu știi astea, ce sânt toate riturile, liturgiile, mitologiile? Sânt ca și nimic; în foarte multe privințe mai puțin decât nimic. Despărțite de lucrul acela sânt ceva care

să te umple de un fel de groază, de o nespūsă și sfântă milă și temere. Lucrul cel mai tragic pe care-l pot privi ochii omenești.

IX

Obișnuința face din noi toți niște flecari. Gândindu-te bine, vei vedeà că obișnuința este cel mai mare țesător și țese o haină de aparență penfru toate Spiritele Universului ; prin aceasta ele locuiesc vizibile printre noi, ca niște servitori supuși, în casele și atelierelor noastre ; dar natura lor spirituală rămâne, pentru cei mai mulți, veșnic ascunsă. Filosofia se tânguie că Obișnuința ne-a legat la ochi, din capul locului ; că noi facem toate din obișnuință, credem chiar din obișnuință ; că Axiomele noastre înșile, orcât ne-am fãli cu libertatea noastră de cugetare, nu sânt de cele mai multe ori decât asemenea credințe care n'au fost puse la îndoială. Căci ce este Filosofia dela un cap la altul dacã nu o continuă luptă împotriva obișnuinței, o sfortare mereu reinnoită de a *trece peste* sfera Obișnuinței oarbe, ca astfel să ajungă transcendentală ?

Nenumărate sânt iluziile și scamatoriile Obișnuinței : dar dintre toate acestea cea mai dibace este ușurința cu care ne convinge că Miraculosul, prin simplul fapt al repetiției lui, încetează de a fi miraculos. E adevărat că această iluzie ne e necesară în viață ; căci omul trebuie să muncească, nu numai să se minuneze : și din acest punct de privire Obișnuința este o doică bună, care-l duce spre folosul lui adevărat. Dar este

o doică plină de o dragoste prostească, sau mai curând noi sântem niște prunci care o urmăm nerozește, când, în ceasurile de odihnă și gândire, prelungim această înșelăciune. Trebuie să privesc Minunatul cu o nepăsare prostească, pentru că l-am văzut de două sau de două sute sau de două milioane de ori? Nu e niciun cuvânt pentru asta în Natură sau Artă: afară numai dacă nu sânt decât o simplă mașină de muncă, pentru care darul divin al Cugetării n'ar fi decât ceeace darul pământesc al aburului este pentru mașina cu aburi; o putere pentru a toarce bumbacul și pentru a face bani și valori de tot felul.

X

Oamenii cu apucături speculative, scrie Teufelsdröckh, au momente de meditație, dulci dar groaznice, când în uimire și spaimă își pun întrebarea la care nu se poate răspunde: Cine sânt *eu*; lucrul care-și poate zice sieși „**Eu**“? Lumea cu zgomotul treburilor ei rămâne în depărtare; privirea pătrunde în Adâncul gol, și rămâi singur cu Universul, într'o tăcută comunicare cu el, ca o Prezență misterioasă în fața alteia.

Cine sânt; ce este acest **Eu**? Un Glas, o Mișcare, o Aparență – vreo Idee a Inteligenței veșnice întrupată, vizualizată? *Cogito ergo sum*. Vai, sărmâne Cugetător, asta nu ne prea înaintează. E destul de sigur că sânt; și mai înainte nu eram: dar de unde? cum? încotro? Răspuusul e împrejurul nostru, scris în toate culorile și mișcărilor, rostit în toate accentele de bu-

curie și de durere, în miile figuri, în miile de glasuri ale armonioasei Naturi : dar unde este ochiul și urechia isteată pentru care acest Apocalips scris de Dumnezeu va căpăta un înțeles articulat ? Sântem ca într'o nemărginită Fantasmagorie și Peșteră a Vedeniilor ; sunete, vedenii multicolore plutesc împrejurul simțurilor noastre, dar pe El, pe Neadormitul care a făcut Visul și pe Visător, pe el nu-l vedem, nu-l bănuim decât în rare clipe de semi-somn. Creațiunea, zice-se, se întinde înaintea noastră ca un glorios Curcubeu ; dar Soarele care l-a făcut stă la spatele nostru, ascuns de noi. Așa că în ciudatul nostru Vis ne agățăm de umbre, ca și cum ar fi substanțe, și când dormim mai adânc atunci ni se pare că sântem mai deștepți ! —

Păcat că toate Metafizicele de până acum s'au arătat atât de nerodnice ! Secretul Existenței Omului a rămas tot ca secretul Sfinxului : o enigmă de nedeslegat, din necunoașterea căreia suferim moartea, cea mai rea moarte, cea spirituală. Ce sânt Axiomele, Categoriile, Sistemele și Aforismele voastre ? Vorbe, vorbe. Inalte castele în aer sânt meșteșugit zidite din vorbe, pe care le adună un bun ciment de Logică ; dar într'însele nicio cunoștință nu va veni să locuiască. *Totul e mai mare decât partea* : ce extraordinar adevăr ! *Natura are groază de gol* : ce extraordinar de fals și calomnios ! Sau iarăș : *Nimic nu poate lucra decât acolo unde se află* : da din toată inima ; numai **Unde** este ? Nu fii sclavul cuvintelor : dar nu e lucrul îndepărtat, mort, pe când eu îl iubesc și-l doresc și-l plâng, *aici*, în adevăratul înțeles, întocmai ca și pământul pe care

stau? Dar Locul, cu fratele lui Timpul, sânt dela început culorile dominante ale Peșterii Vedeniilor noastre; sau mai bine zis canavaua (bătătura și urzeala) pe care sânt zugrăvite toate Visele și Vedeniile vieții noastre. Totuș o meditare mai adâncă a arătat unora, în toate locurile și vârstele, că **Spațiul** și **Timpul** așa de misterios nedespărțite de toate gândurile noastre nu sânt decât niște superficiale și pământești aderențe la cugetare; că Vizionarul le poate desluși unde se înalță din cerescul **Pretutindeni** și **Totdeauna**: n'au conceput oare toate neamurile pe Dumnezeu ca omniprezent și veșnic, existând ca un universul **Aici**, un etern **Acum**? Gândește-te bine și vei găsi și tu că Spațiul nu este decât un mod al simțurilor omenești, tot așa și Timpul; nu *este* nici Spațiu nici Timp: *Noi* sântem — nu știm ce; — scânteii de lumină plutind în eterul Zeității!

XI

Poate fi ceva mai minunat decât un Spirit actual și autentic? Englezul Johnson a dorit toată viața să vadă unul; dar n'a isbutit, deși s'a dus în Cock Lane, și de acolo în bolțile bisericii și a bătut în cosciuge. Nerod Doctor! N'a privit el niciodată, cu ochii minții ca și cu ai trupului, împrejurul lui la valurile Vieții omenești pe care o iubea atâta; nu a privit măcar în sine însuș? Bunul Doctor era un Spirit, tot atât de actual și de autentic pe cât dorea inima lui; aproape un milion de Spirite umblă pe străzi pe lângă el. Isgoniți iluzia Timpului; străngeți șaizeci de ani

în trei minute : ce alt erà Doctorul, ce alt sântem noi ? Nu sântem oare Spirite, care s'au întrupat într'un corp, într'o Aparență, și care iarăș pier în aer și în Nevăzut ? Aceasta nu este o metaforă, ci un simplu *fapt* științific : sbucnim din Nimic, luăm o formă și sântem Apariții ; împrejurul nostru este Veșnicia și pentru Veșnicie minutele sânt ca anii și ca conii. Nu ajung până la noi accente de iubire și credință, ca din niște harpe cerești, semănând cu cântecul sufletelor alese ? Și apoi nu răcnim și chelălăim (în certurile și ciorovoielele noastre discordante de bufnițe strigătoare) ; și nu ne strecurăm cobitori și slabi și plini de spaimă ; sau nu facem zgomot și ne zbuciumăm în nebunescul nostru Danț al Morților, — până ce boarea dimineței ne chiamă înapoi la tăcutul nostru Lăcaș, și Noaptea plină de vise se deșteaptă și se face zi ? Unde este acum Alexandru Machedon : Oastea de oțel care scotea sălbatece strigăte de război la Issus și Arbela îl urmează încă, sau a pierit cu totul cum pier spiritele rele dimineața ? Dar Napoleon cu Retragerile lui dela Moscova, și Bătăliile dela Austerlitz ! Au fost oare toate astea altceva decât o adevărată goană de spectre, dispărută acum cu urletele și învălmășala ei, care făceau Noaptea groaznică ? — Spirite ! Dar aproape un miliard de Spirite umblă pe fața pământului ziua în amiaza mare ; vreo cincizeci pier și alte cincizeci se nasc înainte ca ceasul tău să bată o secundă.

O Ceruri, e misterios, e amețitor gândul că noi nu numai că vom fi spirite după moarte, dar că sântem,

acum și aici, Spirite ! Mădularele astea, de unde le avem ; Forța aceasta furtunoasă ; acest sânge vital cu patimile lui aprinse ? Sânt praf și umbră ; un sistem de umbră adunate împrejurul **Eului** nostru ; și prin aceasta, pentru câteva clipe sau câțiva ani, Esența Divină se întrupează în Carne. Războinicul acela pe puternicul lui cal de luptă, focul îi scânteie în ochi ; în brațul și în inima lui e numai putere : dar războinicul și calul sânt o vedenie ; o forță întrupată, nimic mai mult. Măreți, ei calcă pământul, ca și cum ar fi o substanță tare : nebunule ! Pământul e doar o pojghiță ; se crapă în două, și războinicul cu calul de războiu se scufundă mai adânc decât poate ajunge sonda. Sonda ? Nici închipuirea nu poate să-i urmărească. Adineauri, nu erau încă ; ceva mai târziu și nu mai sânt, însaș cenușa lor nu mai este.

Așa a fost dela început, așa va fi până la sfârșit. Generație după generație Spiritul ia forma unui corp ; și ieșind din Noaptea Cimeriană, ca un trimis al Cerului, *apare*. Fiecare cheltuiește forța și focul cât este într'însul : unul măcinând la moara Industriei ; altul, ca un vânător, suindu-se pe înălțimile Alpine amețitoare ale Științei ; un altul e sfâșiat în lupta nebunească cu aproapele lui :—și apoi Trimisul ceresc e chemat înapoi : vestmântul lui pământesc cade și îndată se preface pentru simțuri într'o Umbră ce piere. Astfel, întocmai ca o Artilerie cerească, vărsând foc și trăsnete, misterioasa **Omenire** tună și fulgeră în mărețul ei mers nesfârșit prin Adâncul necunoscut. Astfel, ca o Oaste de Spirite create de Dumnezeu,

sufând foc, răsărim din Gol; ne grăbim ca o furtună pe Pământul uimit; apoi ne cufundăm din nou în Gol. Munții pământului se nivelează la trecerea noastră, mările se umplu: poate Pământul, care e mort și numai o vedenie, să se împotrivescă Spiritelor, care au realitate și sânt vii? — Dar de unde? — O Ceruri, încotro? — Simțurile nu răspund; Credința nu știe; știm numai că prin Mister la Mister, dela Dumnezeu spre Dumnezeu.

*„Sântem din aceiaș stofă
Ca și visele, și scurta noastră viață
E împresurată de somn!”¹⁾*

1) Versuri din *The Tempest*, act. IV, sc. I, de Shakspeare.

CAP. II

M u n c a

I

Cât e de adevărat că nimic nu e mort în acest Univers ; că ceea ce numim mort e numai schimbat, forțele lui lucrând în sens invers ! „Frunza care putrezește în vântul umed, spune cineva, tot are forță ; altfel cum ar putea să *putrezească*“ ? Intregul nostru Univers este numai o infinită complexitate de forțe ; înmiiată, dela Gravitație până la Gândire și Voință ; libertatea omului împresurată de necesitatea Naturii : în aceasta nimic nu e niciodată amorțit, ci totul e veșnic deștept și activ. Nicăieri nu vei descoperi un lucru izolat și inactiv ; caută pretutindeni, dela muntele de granit, care se fărâmițește încet dela Creațiune încoace, până la noul ce trece, până la omul viu. Cuvântul spus, cum știm, zboară irevocabil : cu atât mai mult fapta făcută. „Nici Zeii înșii“, cântă Pindar, „nu pot nimici fapta făcută“. Nu : aceasta, odată făcută, e făcută pentru totdeauna ; asvârlită în Timpul infinit ; și fie că rămâne

mult timp văzută, fie că se ascunde curând, are să lucreze și să crească veșnic acolo, ca un indestructibil nou element în infinitatea lucrurilor. Dar ce *este* această infinitate a lucrurilor, pe care oamenii o numesc Univers, dacă nu o Acțiune, o sumă totală de Acțiuni și Activități? Suma vie a acestor trei, — pe care calculul nu poate să o adune, să o aștearnă pe tablele lui, — suma aceasta este vizibil scrisă: Tot ce s'a făcut, tot ce se face, tot ce se va face! Pricepe bine, lucrul pe care-l vezi, lucrul acesta este o Acțiune, produsul și expresia Forței întrebuintate: Totalitatea Lucrurilor este o infinită conjugare a verbului *a face*. Nețărmit ocean și isvor de forță, de putere de a *face*, în care forța se învârtește și circulă, în valuri, în mii de curențe, armonioasă; vastă ca Nemărginirea, profundă ca Veșnicia; frumoasă și înspăimântătoare, de nepriceput: iată ce numește omul Existență și Univers; această Imagine de flacări în mii de culori, în acelaș timp val și revelație, reflex pe care el îl poate zugrăvi, în biata lui minte și inimă, al Unuia care nu poate fi numit, și care locuiește în lumina unde nimeni nu poate ajunge! Deasupra Căilor Lactee, dinainte de începutul zilelor, se umflă ca valul și se rostogolește, împrejurul tău, — ba încă și tu ești înăuntru, în punctul de spațiu unde te afli acum, în clipa aceasta pe care o măsoară ceasornicul tău.

II

Este o nobleță veșnică, și chiar o sfințenie, în Muncă. Orcât de întunecat ar fi, orcât și-ar uita

înalta lui chiemare, tot mai e o nădejde în omul care muncește într'adevăr și cu seriozitate ; numai în Trândăvie e veșnică desnădejde. Munca, orcât de închinată lui Mammon ar fi, *este* în comunicare cu Natura ; dorința reală de a face o Muncă duce dela sine tot mai aproape de adevăr, de poruncile și legile Naturii, care sânt adevărul.

Cea din urmă Evanghelie pe lumea aceasta este : Cunoaște-ți munca ta și fă-o. „Cunoaște-te pe tine însuți“ : destul te-a chinuit acest biet „însuți“ al tău ; nu vei ajunge niciodată să-l „cunoști“, cred ! Nu te gândi că asta e treaba ta, să te cunoști pe tine însuți ; ești un individ incunoștibil : cunoaște lucrul la care poți munci, și muncește ca un Hercules ! Acesta va fi țelul tău cel mai bun.

Stă scris : „o însemnătate nesfârșită e în Muncă“ ; un om se desăvârșește pe sine însuș muncind. Desigur de păduri sălbatece sânt curățite, frumoase lanuri se ridică în locul lor, și cetăți mândre ; și tot prin muncă omul însuș încetează de a fi o pădure sălbatecă și un pustiu nesănătos. Privește cum în chiar cele mai puțin importante feluri de Muncă întregul suflet al omului se orânduiește într'o armonie adevărată din clipa în care se așază la muncă ! Indoiala, Dorința, Durerea, Remușcarea, Mânia, Desnădejdea chiar, toate acestea, ca niște câini ai Iadului, stau impresurând sufletul bietului muncitor cu ziua, ca și al tuturor oamenilor : dar el își înfruntă cu vitejie liberă sarcina și toată haita se liniștește și se retrage mârâind departe în viziunile ei. Acum omul e om.

Căldura blagoslovită a Muncii într'însul nu este oare ca focul purificator, în care orice otravă e arsă, și chiar fumul acru prefăcut în flacăre strălucitoare și binecuvântată?

Soarta nici nu are altă cale de a ne cultivă. Un Chaos fără formă, odată începând să se *învârtească*, din ce în ce se rotunjește, se rânduiește, numai prin forța gravității, în strate, în corpuri sferice; nu mai este un Chaos, ci o Lume compactă și rotundă. Ce s'ar întâmpla cu Pământul, dacă ar încetă să se mai *învârtească*? Pe bietul vechiu Pământ, atât timp cât se *învârtește*, toate neegalitățile, toate neregularitățile se risipesc singure; toate neregularitățile fără încetare se regulează. Ai privit vreodată la roata olarului, — unul din cele mai venerabile lucruri, vechiu ca Profetul Ezechiel, și chiar mult mai vechiu, — cum grămezi amorfe de lut se prefac prin repede *învârtire* în frumoase talere rotunde? Și acum *închipuiește-ți* pe cel mai sârguitor olar, dar fără roata lui, silit să facă talere numai frământând și cocând lutul! Un astfel de olar ar fi Soarta, cu un suflet omenesc care s'ar odihni și ar stă liniștit, care n'ar munci și nu s'ar trudi! Dintr'un om trândav și care nu se mișcă, Soarta cea mai blajină, întocmai ca și cel mai sârguitor olar fără roată, nu poate frământa și coace nimic altceva decât un ciob; poate să aștearnă peste el culorile cele mai scumpe, poleială și smalt, cât ar vrea, nu este decât un ciob. Nu o farfurie; nu, un ciob frământat, strâmb, greu, colțuros, amorf, — un adevărat vas de necinste! Trândavii să cugete la aceasta.

Binecuvântat este acela care și-a găsit munca; să nu mai ceară altă binecuvântare. Are o muncă, un țel în viață; l-a găsit și-l va urmări! Intocmai ca un canal ce curge liber, săpat cu o trudă nobilă prin mlaștina noroioasă a existenței, ca un râu ce mereu se adâncește, așa curge și crește; — scurgând toată apa amară și putredă dela rădăcina celui din urmă fir de iarbă; făcând în locul mlaștinei otrăvite o luncă verde și mănoasă, cu pârâul ei limpede. Cât de binecuvântat pentru luncă, fie că râul și valoarea lui e mică sau mare! Munca este Viață: din adâncul inimii Muncitorului se ridică Forța lui dăruită de Dumnezeu, sfânta și cereasca esență a Vieții suflată în el de Atotputernicul; din adâncul inimii îl deșteaptă pentru orice nobleță, — pentru orice cunoștință, „cunoaștere de sine însuș” și multe altele, îndată ce Munca începe bine. Cunoștință? Cunoștința care te va ajuta la muncă, rămâi la aceasta; căci pe aceasta o împuternicește Natura, acesteia îi zice: Da. La dreptul nici nu ai altă cunoștință decât aceea pe care ai căpătat-o prin muncă: restul nu este decât o ipoteză de cunoștință; un lucru despre care se poate argumenta în școale, un lucru plutind în nouri, în nesfârșite vârtejuri de logică, până ce îl încercăm și-l fixăm. „Indoieli de orice fel i-se poate pune capăt numai prin Faptă”.

III

Munca e de natură religioasă: — munca e de natură vitejească; așa trebuie să fie țelul oricărei religii. Orce

muncă a omului este ca a înotătorului : un ocean pustiu amenință să-l înghită ; dacă nu-l înfruntă vitejește, oceanul își va țineă cuvântul. Printr'o neîn-cetată și înțeleaptă neîncredere într'însul, printr'o respingere și o luptă viguroasă, iată ce credincios îl susține și-l poartă ca pe cuceritorul lui ! „Așa este, spune Goethe, cu toate lucrurile pe care le întreprinde omul pe lumea aceasta“.

Viteazule Căpitan-al-Mării, Scandinav Rege-al-Mării, Columb, eroul meu, cel mai regal dintre toți Regii Mării ! Nimic nu e prietenos în preajma ta, pe pustiul apelor adânci ; în jurul tău suflete desnădăjduite și răsvrătite, în urma ta rușinea și ruina, înaintea ta vâlul nepătruns al Noptii. Frate, acești sălbateci munți pe apă, sărind din adâncile lor temelii (zece mile adâncime, mi se spune) nu prea sânt acolo în sprijinul tău ! Mi se pare că au altă treabă decât să te ducă pe tine mai departe : — și Vânturilor uriașe, care mătură spațiul dela Ursa mare până la Tropice și la Ecuator, danțând valsurile lor gigantice prin împărățiile Chaosului și Nemărginirii, puțin le pasă dacă umflă bine sau rău pânzele latine ale corăbiei tale ! Nu te afli printre prieteni cu vorbă articulată, frate ; te afli printre nemăsurați monștri muți, prăbușindu-se și urlând, uriași cât lumea. Ascuns, îndepărtat, nevăzut tuturor sufletelor afară de al tău, stă un ajutor într'înșii : vezi cum ai să ajungi până la el. Cu răbdare vei aștepta până ce nebunul vânt de Sud-Vest se va risipi, mântuindu-te totuș printr'o dibace știință de apărare : vitejește, cu o grabnică hotărîre vei

porni când prielnicul vânt de Răsărit va începe să bată. Răsvrătirea marinarilor o vei înnăbuși cu asprime ; slăbiciunea, desnădejdea, cu veselie o vei îmbărbăta : vei doborî tânguirea, nebunia, oboseala, slăbiciunea celorlalți ca și a ta ; — câte vei doborî. Se va deschide o prăpastie de Tăcere în tine, mai adâncă decât marea asta, care n'are decât zece mile adâncime : o Tăcere nepătrunsă ; cunoscută numai de Dumnezeu. Vei fi un Om Mare. Da, tu Soldatul a Lumii, tu în slujba Marinei Lumii, — va trebui să fii *mai mare* decât este nemăsurata și tumultuoasa Lume de aci dimprejurul tău : tu, în puternicul tău suflet, ca în brațe de luptător, o vei îmbrățișa, o vei supune și o vei face să te ducă mai departe, — spre nouă Americi, sau încotrò vreà Dumnezeu !

IV

„Religie“, ziceam ; căci, drept vorbind, orce muncă adevărată e Religie : și orce religie care nu este muncă poate să se ducă și să rămână printre Brahmani, Antinomiani, Derviși Invârtitori, sau unde vreà ; la mine n'are ce căută. Admirabilă erà vorba vechilor călugări „laboare est orare“, munca e rugăciune.

Mai vechie ca toate Evangheliile predicate este această Evanghelie nepredicată, nerostită, dar nedesrădăcinată, veșnic adevărată : Muncește, și în muncă vei găsi mulțumirea. Omule, Fiu al Pământului și al Cerului, nu zace oare în adâncul inimei tale un Spirit de metodă activă, o forță de muncă, ce arde ca un foc înnăbușit, nedându-ți răgaz până ce nu-l des-

coperi, 'până ce nu-l întipărești în fapte bune, împrejurul tău? Ceeace este fără metodă, pustiu, tu îl vei face metodic, regulat, arabil; supus și rodnic pentru tine. Pretutindenii unde găsești Neorânduială, acolo e dușmanul tău veșnic; atacă-l repede, doborâ-l: fă Rânduială dintr'însul, supusul nu al Chaosului, ci al Inteligenței, al divinității și al tău! Scaiul ce crește în drumul tău, smulge-l, pentruca un fir de iarbă folositoare, un pic de lapte hrănitor să crească acolo. Din tufa sălbatecă de bumbac adună puful alb, toarce-l, țese-l, ca în locul gunoiului netrebnic să se înfășoare țesăturile, și pielea goală a omului să se acopere.

Dar mai presus de toate, acolo unde găsești Neștiință, Prostie, Dobitocie, — da, acolo, fie chiar sub amenințarea pușcăriilor și furcilor și crucilor, atacă-le, îți spun; lovește-le înțelepțește, neobosit, și nu te odihni cât trăiești și trăiesc; dar lovește, lovește, pentru numele lui Dumnezeu! Prea Înaltul Domn, cum pricep eu, așa îți poruncește în auzul tuturor; în auzul tău, dacă ai urechi de auzit. El, chiar, El cu glasul lui *negrăit*, mai groaznic decât trăznetele de pe Sinai sau vorbirea în silabe a Vârtejurilor; căci **Tăcerea** adâncilor Veșniciei, a Lumilor de dincolo de luceferi, nu-ți vorbește oare? Vârstele încă nenăscute; mormintele străvechi cu pulberea lor uscată, odinioară udată de lacrimi, — oare acestea nu-ți spun lucruri pe care nicio urechie nu le-a auzit? Adâncile Impărăției ale Morții, stelele în calea lor fără de popas, tot Spațiul și tot Timpul ți le vestesc cu o continuă

îndemnare tăcută. Și tu trebuie să muncești cât ține ziua de astăzi. Căci vine Noaptea, când nimeni nu poate să muncească.

Orce muncă adevărată e sfântă ; în orice muncă adevărată, fie numai muncă cu brațele, este ceva dumnezeiesc. Munca, vastă cât Pământul, își are creștetul în Cer. Sudoare a frunții ; și de la aceasta până la sudoarea creierului, sudoare a inimii ; care cuprinde toate calculele lui Kepler, meditațiile lui Newton, toate Științele, toate Epopeile vorbite, toate Eroismele făptuite, Martiriile, — până la acea „agonie a sudorii de sânge“, pe care oamenii au numit-o divină ! O frate, dacă aceasta nu este „închinare“, atunci atât mai rău pentru închinare ; căci acesta este lucrul cel mai nobil descoperit până acum sub cerul Domnului. Cine ești tu care te tângui de viața ta de trudă ? Nu te tângui. Ridică-ți ochii, fratele meu obosit ; privește-ți tovarășii muncitori acolo, în Veșnicia Domnului ; supraviețuind acolo, numai ei supraviețuind : ceată sfântă de nemuritori, strajă cerească a Impărăției Omenirii. Chiar în slaba amintire a oamenilor supraviețuiesc atât de mult, ca sfinți, ca eroi, ca zei : numai ei supraviețuind ; populând, numai ei, pustietățile nemăsurate ale Timpului ! Pentru tine Cerul deși strașnic nu este fără bunătate ; Cerul e bun, — ca o muma nobilă ; ca muma spartană spunând fiului ei când îi da scutul : „Cu el, fiule, sau pe el !“ Și tu te vei întoarce *acasă* cu cinste ; la foarte depărtata ta locuință, cu cinste, nu te îndoii, — dacă în luptă vei ține bine scutul ! Tu, în veșniciei și în adâncile Im-

părății ale Morții, nu ești un străin; pretutindeni ești cetățean! Nu te tângui; adevărații Spartani nu se tânguiau.

Dar cine ești tu care te fălești cu viața ta de trândăvie, care-ți arăți trăsurile aurite, cu perne bogate, unde-ți poți încrucișa brațele și dormi în voie? Privind în sus, în jos, împrejur, înainte sau înapoi, vezi tu undevă, afară de Mayfair,¹ vreun erou, sfânt, zeu sau chiar diavol, *trândav*? Nici urmă. În cer, pe pământ, în mări, sub pământ, nicăieri nu e altul la fel cu tine. Tu ești o figură originală în creațiunea aceasta, un cetățean numai în Mayfair, în acest extraordinar veac! Un singur monstru e pe lume: omul trândav. Ce este „Religia“ lui? — Natura e un fantom, în care cerșetoria vicleană sau tâlhăria pot găsi din când în când o pradă bună. Dumnezeu e o minciună; Omul și Viața sânt o minciună. — Vai, vai, cine din noi poate spune: am muncit? Cei mai sinceri dintre noi sânt servitori nefolositori; cei mai sinceri dintre noi știu cei mai bine aceasta. Cel mai sincer dintre noi poate să spună, împreună cu tristul și plinul de adevăr Samuel cel bătrân: „Mult din viața mea s'a risipit în zadar!...“

V.

Cât despre răsplătirea muncii nenumărate lucruri ar fi de spus; nenumărate lucruri vor fi și va trebui să fie spuse la St. Stephen și afară de St. Stephen¹);

1. Cartier elegant în Londra. (*N. Tr.*)

1. La St. Stephen e parlamentul englez. (*N. Tr.*)

și treptat multe lucruri va trebui să fie afirmate și așternute pe pergamentul legii, cu privire la acest subiect: — „Salarii drepte pentru munca dreaptă“ iată o cerere care trebuie neapărat primită! Plată în bani „atât cât să țină în viață pe muncitor ca să poată munci mai departe“; aceasta, afară numai dacă n'aveți de gând să-l trimiteți pe lumea cealaltă, este neapărat trebuincioasă și muncitorului celui mai nobil ca și celui mai puțin nobil!

Numai un singur lucru voi spune aci cu privire la clasa cea dintâi, a nobililor și a celor mai nobili, dar care împrăștie lumină asupra tuturor celorlalte clase și asupra împăcării lor în această grea materie. „Plata“ oricărei munci nobile este în cer, sau nicăieri. Tu, suflete eroic, n'ai să înfățișezi socoteala câștigurilor tale în bilete de ale Băncii Angliei, or de ale Băncii Muncii a lui Owen, or de ale celui mai perfecționat sistem de bancă sau de schimb. Băncile omenești și băncile muncii nu te cunosc pe tine; sau te cunosc după ce au trecut generații și veacuri, atunci când nicio „răsplată“ nu te mai poate atinge, — iar toate hârtiile și operațiile de bancă îți sânt foarte invizibile, la o mare depărtare de tine! Dar, la urma urmelor, ai nevoie de vreo răsplată? Eră gândul și țelul tău în viață să fii îmbuibat cu lucruri bune în schimbul eroismului tău; să ai o viață de pompă și belșug, și să fii ceace oamenii numesc „fericit“, în lumea asta, sau într'o altă lume? Răspund pentru tine hotărât: Nu. Tot secretul spiritual al acestei nouă epoce stă în aceasta, că

poți răspunde pentru tine, cu deplină limpezime de minte și de inimă, hotărît, nu !

Frate, omul viteaz își dăruiește viața. Dăruiește-o, te sfătuiesc ; — or aștepți poate să-ți *vinzi* viața într'un chip nemerit ? Ce preț, de pildă, te-ar mulțumi ? Adevăratul preț al **Vieții** tale pentru tine, — ce, întreaga Creațiune a lui Dumnezeu, tot Universul Spațiului, toată Eternitatea Timpului, și cu tot ce conțin : iată prețul care te-ar mulțumi ; acesta, și dacă vrei să fii sincer, nimic mai puțin ! E tot ce ai, și pentru ea ai vră să ai totul. Ești un muritor fără minte ; — sau mai curând ești un biet *infini*t muritor, care, aci în strâmta ta închisoare de lut, *pari* așa de fără minte ! Niciodată nu-ți vei vinde Viața, sau o parte din Viață, într'un chip mulțumitor. Dăruiește-o ca o inimă împărătească ; prețul să fie Nimic : în schimb ai câștigat astfel, într'un anume înțeles, Totul. Omul eroic, — și nu este fiecare om, slavă Domnului, un erou virtual ? — astfel trebuie să facă, în toate timpurile și în toate împrejurările. În vârsta cea mai eroică, precum și în cea mai neeroică, el va spune, cum spune Burns cu mândrie și cu umilință despre Cântecelul lui Scoțiene, mici picături de melodie cerească într'un veac atât de puțin melodios : „In numele Cerului, fie că sânt neprețuite, fie că n'au nicio valoare, nu-mi trebuie banii voștri în schimbul lor !” Este un element care va trebui să intre neapărat în orice rânduială de salarii aci pe pământ. Altfel nu vor fi niciodată „mulțumitoare“ ; nu vor putea, o Evanghelie a lui Mammon, nu vor putea niciodată ! Bani pentru munca mea

„atât cât să-mi îngăduiască a munci mai departe“ ; da, asta, — afară numai dacă nu vroiți să-mi iau drumul *înainte* de a fi dat toată munca din mine ; cât despre „salarii“ — ! —

Intr'un cuvânt, sântem cu totul de părerea acelor vechi călugări : *laborare est orare*. Intr'o mie de înțelesuri, dela un cap la altul, munca adevărată *este* rugăciune. Acela care muncește, orcare ar fi munca lui, întrupează forma lucrurilor nevăzute ; orce Muncitor e un mic Poet. Ideea, fie numai a unui taler de faianță, cu atât mai mult a unui poem epic, nu este încă „văzută“, întrezărită, decât de el ; pentru toți ceilalți e un lucru nevăzut, imposibil ; pentru Natură însăș e un lucru nevăzut, un lucru care până acum n'a mai fost ; — foarte „imposibil“, căci este încă nimic. Puterile nevăzute va trebui să veghieze asupra unui astfel de om ; el muncește în și pentru Invizibil. Vai, dacă privește numai la puterile văzute, poate prea bine să se lase de lucru ; nimicul lui nu va ieși niciodată la iveală ca un lucru, ci numai ca o înșelăciune, un pseudo-lucru, — pe care mai bine nu l-ar fi făcut !

Nimicul tău de poem plăzduit numai, o Poetule care ai privit numai la critici, la drepturi de reproducere, la librari, la popularitate, iată că n'a ajuns încă un lucru, pentru că adevărul nu este într'însul ! Deși imprimat, lustruit, comentat, celebrat, vândut în douăzeci de ediții : ce sânt toate acestea ? Lucrul, în limbajiu filosofic și necomercial, este tot un ni-

mic, o părere numai și o înșelăciune a văzului;— uitarea blajină îl roade într'una, nerăbdătoare până ce Chaosul, căruia-i aparține, îl va înghiți iarăș!—

Acela care nu ia sfaturi dela Nevăzut și Tăcut, dela el nu va purcede niciodată o realitate văzută și o vorbă adevărată. Trebuie să te cobori până la *Mume*,¹ până la *Mane*, și întocmai ca un Hercules să suferi și să te trudești acolo, dacă vrei să te înalți biruitor la lumina soarelui. Ca în bătălie și în învălmășala războiului, — căci nu e aceasta o bătălie? — nu trebuie să te temi de durere sau de moarte, nici să iubești tihna sau viața; atât glasul Sybarisului în sărbătoare cât și zgomotul lacomului Acheron vor trebui să tacă subț piciorul tău biruitor. Munca ta, ca a lui Dante „te va slăbi pentru mulți ani“. Lumea cu răsplata ei, cu criticele, sfaturile, ajutoarele, piedicile ei, va fi ca valurile unui ocean pustiu; chaosul prin care ai să înnoți și să plutești. Nu te călăuzi după valurile pustii și vârtejurile lor pline de ierburi rele, ci numai după steaua ta: — „*Se tu segui tua stella!*“ Numai steaua ta, acum strălucind limpede deasupra Chaosului, acum întunecată în dezastre: numai pe aceasta te vei sili să o urmezi. O! știi bine că nu e lesne să-ți târăști calea prin Chaos și prin întunecimile Iadului! Balauri cu ochi verzi te pândesc, Cerberi cu trei capete nu fără dragoste de a lor! „*Eccovi l'uom ch'è stato all' Inferno.*“ Căci, în sfârșit, precum zice poetul Dryden, mergi mână în mână, tot drumul, cu ade-

1. *Mothers*, — *die Mütter* din Faust, partea II, actul I. (N. Tr.)

vărata Nebunie, care nu e deloc o tovarășe plăcută ! Privești fix Nebunia și Impărăția ei de Noapte, necunoscută, fără margini, fără fund, pentruca să poți stoarce dintr'înșă o nouă Înțelepciune, ca pe o Eurydice din Tartar. Cu cât Înțelepciunea e mai înaltă, cu atât e mai strânsă vecinătatea și rudenia ei cu Nebunia ; — și vei băgă de seamă, cu o emoțiune mută, cum cea mai înaltă Înțelepciune, luptându-se să iasă pe lumea aceasta, adesea rămâne cu mânjeli și aderențe de Nebunie, încheștate par'că de dânsa !

VI.

Singura liturgie care merită să fie păstrată este aceea a *Rugăciunii prin Muncă*. Căci într'adevăr Rugăciunea care se săvârșește în anume lăcașuri, la ceasuri hotărâte, și nu însoțește pururea pe om, înălțându-se din toată munca și fapta lui, sfîntîndu-le în toată clipa, — la ce este bună ? „Munca e Adorare“ : da, într'un înțeles foarte mare, — dar cine poate să-l priceapă în starea de față a „adorării“ ! Acela care-l înțelege bine, înțelege proorocirea întregului Viitor, cea din urmă Evanghelie, care le cuprinde pe toate celelalte. Catedrala ei, Domul Nemărginirii, — văzutu-l-ai tu ? acoperit cu căile lactee, pardosit cu mozaicul verde al câmpiilor și oceanului ; și ca altar însuș Tronul înstelat al Celui Veșnic. Litaniile și psalmodiile ei — faptele nobile, munca și suferința eroică, vorba pornită din inimile celor viteji dintre fiii oamenilor. Corurile ei — Vânturile și Oceanele străvechi, și vocile

adânci, nearticulate, dar foarte pline de înțeles ale Soartei și Istoriei. Intre două mari Tăceri :

*„Stelele tăcute stau deasupra noastră,
Mormintele tăcute dedesubt !“*

VII.

Doi oameni cinstesc, nu trei. Intâi pe muncitorul trudit, care cu unealta lui scoasă din pământ cu greu cucerește pământul și-l face stăpânirea omului. Venerabilă este pentru mine mâna aspră, grosolană, noduroasă, în care stă totuș o virtute isteață, neșters regească, aceea de a purta Sceptrul acestei Planete. Venerabilă mi-este și fața aspră, tăbăcită de toate vremurile, mânjită, cu aspra ei inteligență ; căci este fața unui Om care trăiește omeneste. Cu atât mi-ești mai venerabil din pricina grosolăniei tale, cu cât sântem datori să ne fie milă de tine și să te iubim ! Frate greu copleșit ! Pentru noi s'a încovoiat așa spinarea ta, pentru noi mădularele și degetele tale drepte s'au deformat așa : tu ai fost Sorțașul nostru, pe care au căzut sorții, și luptând în bătăliile noastre te-ai sluițit așa. Căci și în tine eră o Formă creată de Dumnezeu, dar nu i-a fost dat să se desfășoare ; învăluită trebuie să rămână în grosolăniile și desfigurările Muncii : și trupul ca și sufletul tău nu aveau să cunoască libertatea. Și totuș muncește și trudește-te mai departe : *tu* îți împlinești datoria, orce ar face alții ; tu te trudești pentru ceea ce este neapărat trebuincios, pentru pâinea de toate zilele.

Cinstesc un al doilea om, și mai mult încă; pe acela pe care-l vedem trudindu-se pentru cele neapărat trebuincioase spiritului; nu pentru pâinea de toate zilele, ci pentru pâinea Vieții. Nu-și împlinește și el datoria, silindu-se spre Armonia interioară; revelând-o pe aceasta, în fapte sau vorbe, prin toate străduințele exterioare, fie că sânt înalte fie că sânt de rând? Cel mai mare dintre toți, când străduința externă și internă sânt una singură: când îi putem zice Artist; nu numai Muncitor pământesc, dar Cugător inspirat, care cu o Unealtă făcută în cer cucerește Cerul pentru noi! Dacă cel sărman și umil se trudește ca să avem hrană, nu trebuie oare ca cel mare și slăvit să se trudească în schimb pentru celălalt ca să aibă Lumină, Conducere, Libertate, Imortalitate?— Pe aceștia doi, în toate treptele lor, îi cinstesc: tot restul e paiu și pulbere, pe care vântul poate să-l sufle unde vreă.

Dar e nespus de atingător când găsesc amândouă noblețele împreunate; când acela care e nevoit să se trudească în afară pentru trebuințele cele mai umile ale omului, se luptă în acelaș timp înăuntru pentru cele mai înalte. Nu cunosc nimic mai sublim pe lumea aceasta de cât un Sfânt Țăran, de s'ar mai putea găsi astăzi pe undeva un astfel de om. Unul ca acesta ne-ar întoarce înapoi la Nazaret, și ați vedea strălucirea Cerului sbucnind din cele mai umile adâncimi ale Pământului, întocmai ca o lumină lucind în marea întunecime.

Nu de truda lui îl plâng pe cel sărac: toți trebuie

să ne trudim, sau să furăm (orice nume am da furtului nostru), ceea ce e și mai rău; niciun muncitor adevărat nu ia munca drept o petrecere. Sărmanul este flămând și însetoșat; dar se găsește și pentru el hrană și băutură: e împovărat și obosit; dar și lui Cerul îi trimite Somnul, și pe cel mai adânc; în coliba lui afumată, o limpede și înrourată atmosferă de Odihnă îl învăluie, și licăririle nesigure ale Viselor îmbrăcate în haine de nouri. Dar ceea ce mă face să-l plâng este că lampa sufletului lui are să se stingă; că nicio rază de cunoștință cerească sau chiar numai pământească n'are să-l atingă; și că numai Temerea și Măhnirea, întocmai ca două spectre, au să-l întovărășască în întunericul sălbatec. Vai, pe când Trupul stă în picioare, înalt și vânjos, Sufletul trebuie să zacă orbit, micșorat, încremenit, aproape nimic! Vai, eră și acesta un suflu al Domnului, dăruit în Cer, dar care n'avea niciodată să se desfășoare pe pământ!— Ca un om în stare de a putea cunoaște să moară neștiutor, asta numesc eu o tragedie, chiar de s'ar întâmpla mai mult de douăzeci de ori pe minut, cum de fapt se și întâmplă. Mizerabila părticică de Știință, pe care a câștigat-o întreaga Omenire într'un vast Univers de Neștiință, de ce nu este împărtășită aceasta, cu toată graba, tuturor?

VIII.

Viața n'a fost niciodată un joc și o petrecere pentru oameni: în toate timpurile soarta milioanelor mute născute pentru trudă a fost pătată de nenumă-

rate suferințe, nedreptăți, poveri grele, de înlăturat sau de neînlăturat; deloc petrecere, ci muncă din greu care obosește trupul și îndurerează inima. Robi, șerbi, ba chiar duci, principii și regi, oamenii deseori s'au obosit de viață și au trebuit să-și spună, în sudoarea frunții și a sufletului, iată, nu e glumă, ci groaznică strășnicie, și spinarea noastră nu mai poate răbdă !

Totuși îndrăznesc să cred că niciodată, dela începuturile Societății, soarta acestor milioane mute de muncitori nu a fost mai de nesuferit ca în zilele noastre. Nu moartea, nici chiar moartea de foame, face pe om nenorocit ; mulți oameni au murit ; toți oamenii au să moară, — ultima eșire a noastră a tuturor este în carul de foc al Durerii. Dar să trăiești miserabil fără să știi de ce ; să muncești și să te trudești, și să nu câștigi nimic ; să fii zdrobit, obosit și izolat, fără legături, împresurat de un rece și universal Laissez-faire : e să mori încet cât ține viața, închis într'o Nedreptate surdă, moartă, infinită, ca în blestematul pântec de fier al Taurului lui Phalaris. Acest lucru este și rămâne veșnic nesuferit tuturor oamenilor pe care i-a făcut Dumnezeu. Să ne mai mirăm de Revoluția franceză, de Chartisme, de Revoltele de trei zile ?

IX.

Se zice că vorba spusă, poema scrisă, este un rezumat al omului ; cu atât mai mult munca săvârșită. Câtă moralitate și inteligență ; câtă răbdare, stăruință, credință, câtă metodă, intuiție, sinceritate, energie ; într'un cuvânt puterea câtă are un om într'însul va

rămâneà scrisă în munca pe care o face. A munci însemnează a te pune la încercare cu Natura și cu Legile ei veșnice și nestrămutate ; acestea vor pronunța un adevărat verdict față de om. Atâta virtute și puțință găsim într'însul ; atâta și nu mai multă ! Aveà atâta capacitate de a se armonizà cu *mine* și cu nestrămutatele și veșnic adevăratele mele Legi ; de a lucrà împreună cu ele și a munci așa cum i-am poruncit *eu* ; — și a isbutit, sau n'a isbutit, cum vedeți ! — A munci așa cum i-a poruncit marea Natură : nu însemnează asta un fel de virtute ; ba încă tot felul de virtuți ? — Omul care isbutește în munca lui este totdeauna pentru mine un om.

X.

Orce muncă, fie numai torsul bumbacului, este nobilă ; numai munca e nobilă : s'o spunem și s'o susținem încă odată. Și în acelaș chip, orce demnitate e dureroasă ; viața tihnită nu e făcută pentru oameni, nici pentru zei. Viața tuturor zeilor ni se înfățișează ca o sublimă Tristețe, — strășnicia Luptei infinite împotriva Muncii infinite. Cea mai înaltă religie a noastră e numită „Cultul Durerii“. Pentru fiul omului nu e cunună mai nobilă decât cununa de spini ! — Lucrurile acestea, în vorbe spuse, sau și mai bine în instincte viu simțite de fiecare inimă, erau odinioară bine cunoscute.

XI.

Omul este născut pentru luptă; mai bine ca orcum poate fi definit un soldat înnăscut, iar viața lui „un război și un marș“, sub adevăratul Căpitan. Omul trebuie pururea să se lupte: acum eu Nevoia, cu Lipsa, cu Sărăcia, cu Bălțile, cu Mlaștinile, cu Pădurile încâlcite, cu Bumbacul nedescurcat; — acum cu halucinațiile bieților lui semenii. Vedenii înșelătoare se ridică în capul bietului meu semen și-l fac să pretindă asupra mea drepturi pe care nu le are. Orce luptă este o ciocnire de forțe, fiecare crezându-se cea mai tare, sau, în alte cuvinte, cea mai dreaptă; de Puteri care ajung cu timpul, și veșnic vor ajunge, în acest drept Univers, să însemneze Drepturi. În ciocnire partea lor pieritoare, isbită atât cât trebuie, cade în pulbere: acest proces sfârșit, rămâne ceea ce e nepieritor, adevărat și exact.

Acum să observăm un alt lucru: cum se poartă, în aceste fatale împrejurări, un nobil Cavaler curat la suflet, și un ignobil Pirat nelegiuit sau un sălbatec Indian. Biruința este țelul fiecăruia. Dar în adâncul inimii omului nobil stă pururea scris că precum pe el un Dumnezeu nevăzut și drept l-a făcut, tot așa Dreptatea lui Dumnezeu, numai ea, orcât de nevăzută ar fi, are și trebuie să biruiască până în cele din urmă în toate luptele și întreprinderile și bătăliile. Ce influență; veșnic prezentă, — întocmai ca un Suflet în trupul celui mai necioplit Caliban; întocmai ca o rază din Cer, ca un creator și luminător *Fiat Lux*, în

cel mai pustiu Chaos pământesc! Binecuvântată influență divină, care poate fi urmărită chiar în grozăvia câmpurilor de bătalie și a straielor tăvălite în sânge: cum înobilează chiar un câmp de bătalie, și-l face, în locul unui măcel de sălbateci, un câmp de cinste! Și câmpul de bătalie e ceva mare. Bine privit, este un fel de quintesență de Muncă; Muncă distilată până la ultima concentrare; însemnătatea multor ani de muncă strânsă într'un ceas. Și aci trebuie să fii tare, și nu numai la mușchi, dacă vrei să biruiești. Și aci trebuie să fii tare de inimă, nobil la suflet; să nu te temi nici de durere nici de moarte, să nu iubești nici tihna nici viața; în furie trebuie să-ți aduci aminte de îndurare, de dreptate; — trebuie să fii un Cavaler nu un Chactaw, dacă vrei să birui! Aceasta e regula tuturor bătăliilor, împotriva halucinațiilor semenilor, împotriva bumbacului încâlcit, a tuturor luptelor pe care un om are să le ducă pe lumea aceasta.

XII

Este numai muncă și muncă uitată tot ce vedem în această lume populată, îmbrăcată, vorbind articulat, cu cetăți înalte și lanuri întinse. Măinile oamenilor de treabă uitați au făcut-o o lume pentru noi; ei, — cinste lor, în *pojida* trândavilor și mișeilor. Țara Englezească, aici și acum, este sumarul a tot ce s'a găsit înțeleptesc, nobil și potrivit cu Adevărul lui Dumnezeu în toate generațiile de Englezi. Limba noastră Engleză poate fi vorbită pentrucă au fost Eroi-Poeți din sângele și neamul nostru; și poate fi vor-

bită în proporție cu numărul acestora. Țara asta a Angliei își are cuceritorii și stăpânitorii ei, care se schimbă din epocă în epocă, din zi în zi; dar adevărații ei cuceritori, creatori și veșnici proprietari sânt aceștia și reprezentanții lor dacă-i puteți găsi: Toate Sufletele Eroice câte au fost vreodată în Anglia, fiecare în măsura lui; toți oamenii câți au tăiat vreun scaiu, au secat vreo mlaștină, au închipuit vreun plan înțelept în Anglia, au făcut sau au spus vreun lucru adevărat și viteaz în Anglia. Ți-o spun, n'aveau nici un ciocan cu care să înceapă, și totuș Wren a zidit Catedrala St. Paul; nici o silabă articulată, și totuș au apărut Literaturi Engleze, Literaturi Elizabetane, Școale Satanice, și alte literaturi. Arachne a început să toarcă numai cu degetele și nu aveà nici măcar o furcă; și acum vezi fabricile dela Manchester și stofele de bumbac, care acoperă spinările goale cu doi gologani cotul.

XIII

Pe omul care *muncește*, care încearcă, orcât de neîndemănatăc și de primitiv, să isprăvească o muncă îl veți întâmpina dându-i sprijin, îmbărbătare, îndreptându-l; îi veți spune: „Fii bine venit; ești al nostru; ne vom îngriji de tine“. Pe trândav, orcât de frumos ar trândăvi, cu orcâte pergamente ar veni, nu-l veți întâmpina deloc; veți stă liniștiți, fără nicio dorință de a vă ridică. Ii veți spune: „Nu ești deloc binevenit, o complexă Anomalie; mai bine ai fi rămas afară: căci cine dintre muritori știe ce să facă cu tine? Per-

gamentele tale : da, sânt vechi, galbene și venerabile ; și noi cinstim pergamentul, vechile rânduieli și obiceiurile venerabile. Intr'adevăr sânt vechi pergamentele : — totuș, dacă vei băga de seamă, nu sânt așa de vechi ca stâncile de granit și temeliile Universului lui Dumnezeu ! Te sfătuim să lași deoparte pergamentele tale, să te duci acasă la locul tău, și să nu faci nici un zgomot nefolositor. Dorința noastră din inimă este să te mântuim : dar așa cum ești, nefericită Anomalie, cu nimic alt decât pergamentele tale galbene, cu nimicurile tale zgomotoase, cu costumul tău de vânătoare, cine dintre zei sau oameni poată să abată Soarta întunecată ? Caută de este vreo muncă pentru tine pe Pământul lui Dumnezeu, de găsește altă datorie orânduită decât aceea de a trândăvi frumos. Intreabă, cercetează, cu un zel cât mai aprins ; căci răspunsul însemnează viață sau nimicire pentru tine. Iți aducem la cunoștință faptul vechiu cât lumea, că acela care nu poate munci în acest Univers nu poate trăi într'însul : de ar aveà pergamente să acopere fața pământului, acestea, combustibile piei de berbec, la nimic nu-i pot sluji. Pleacă, nenorocitul ; lasă-ne în pace cu zgomotul tău !”

CAP. III

Omul și Menirea lui

I

Nu știm nici ce sântem, nici ce vom fi. E un gând înalt, solemn, aproape înspăimântător pentru fiecare individ, acesta că influența lui pământească, care a avut un început, niciodată nu va avea un sfârșit, prin toate veacurile, fie el cel mai puțin însemnat dintre noi. Ceeace s'a făcut s'a făcut ; s'a amestecat cu nemărginitul, veșnic viul și veșnic activul Univers, și va lucra într'însul, spre bine sau spre rău, pe față sau în taină, în vecii vecilor. — Viața fiecărui om este ca obârșia unui râu, ale cărui mici începuturi sânt vizibile tuturor, dar al cărui curs și soartă ulterioară, așa cum șerpuieste în întinderea anilor infiniți, numai A-tot-știutorul le poate desluși. Se va amesteca oare cu pâraele vecine, ca un tribut, sau le va primi ca stăpânul lor? Are să rămână un râuleț fără nume și apele lui de nimica, printre milioane de alte pârae și râulețe, vor mări apele vreunui fluviu al lumii? Sau

are să fie el însuș un Rin sau o Dunăre, care va curge până în țările cele mai depărtate, iar albia lui o graniță veșnică pe glob, apărarea și drumul mare a multor regate și continente întregi? Nu știm; știm numai în orice caz că drumul lui este spre marele ocean; că apele lui, chiar de ar ține într'un pumn, sânt *aici*, și nu pot fi nimicite nici veșnic întoarse înapoi.

II

Precum cea mai înaltă Evanghelie este o Biografie, tot așa Viața fiecărui om de treabă este o neîndoioasă Evanghelie care predică ochilor și inimii și întregului om, așa în cât chiar Diavolii sânt siliți să creadă și să tremure, aceste vești foarte îmbucurătoare: „Omul este un născut al Cerului; nu robul împrejurărilor, al necesității, ci biruitorul lor glorios: iată cum poate ajunge el „Vestitorul său însuș și al Libertății sale“; și este pururea cum i-a zis Cugetătorul „Mesia Naturii“.

III

Oamenii vorbesc prea mult despre lume. Fiecare din noi aici, meargă lume cum o vrei, nu are o Viață a lui de cârmuit? O singură Viață; o scântee de timp între două eternități; niciodată nu vom mai aveà parte să ne întâlnim cu ea! Ar fi bine pentru noi să trăim nu ca niște nebuni și niște simulacre, și ca niște înțelepți și niște realități. Mântuirea lumii nu ne va mântui, precum nici prapădul lumii nu ne va nimici. Ar trebui să privim spre noi însine: este

un merit în „datoria de a sta acasă“ ! Și, la urma urmei, ca să spun adevărul, eu nu am auzit nicio dată despre „lumi mântuite“ într'alt chip. Mania aceasta de a mântui lumea este o însușire a secolului al XVIII-lea cu sentimentalismul lui gol. Să nu-l urmăm prea departe. Cât despre mântuirea *lunii* o voi lăsa cu încredere în grija Ziditorului lumii, și mă voi gândi mai mult la propria mea mântuire, pentru care am mai multă cădere !

IV

Nu stăpânirile sau lipsurile exterioare ale omului îi fac fericirea sau mizeria lui. Goliciunea, foamea, nenorocirea de tot felul, moartea însăș au fost cu veselie suportate, când inima eră dreaptă. Numai sentimentul *nedreptății* este de nesuferit tuturor oamenilor. Negrul African cel mai îndobitocit nu poate răbdă să se poarte cineva nedrept cu el. Nimeni nu poate nici nu trebuie răbdă. O lege mai adâncă de cât orce lege de pergament, o lege scrisă deadreptul de mâna lui Dumnezeu în ființa cea mai lăuntrică a omului, fără încetare se ridică împotriva nedreptății. Ce este nedreptatea ? Un alt nume pentru *dezordine*, pentru neadevăr, pentru nerealitate ; un lucru pe care Natura creată veridică, tocmai pentru că nu este un Chaos și o Fantasmă inconsistentă învârtindu-se în pustiu, îl respinge și-l tăgăduiește. Nu pedeapsa exterioară a nedreptății ; asta fie chiar brăzdarea spinării cu bice înnodate, tăierea capului subt ghilotine,

este comparativ puțin lucru. Adevărata durere este suferința și stigmatul sufletului, rănirea adusă morallui însuș. Omul cel mai de rând și mai grosolan în asemenea împrejurare ia atitudinea de luptă și e gata să se împotrivească până la moarte. Nu poate trăi sub nedreptate; sufletului lui îi strigă și întregul Univers cu tăcute îndemnuri continue îi spune: Nu se poate. Trebuie să se răzbune, să restabilească lucrurile, — așa ca ce e *al meu* să fie al meu, ce e *al tău* al tău, și fiecare parte stând lămurit pe temeliile ei rânduiala să fie adusă din nou. Este ceva infinit respectabil, și putem spune universal respectabil în lucrul acesta; este semnul comun de omenie arătându-se în fiecare din noi, temelia oricărei valori din fiecare din noi, și prin deosebiri superficiale acelaș în toți.

Precum neorânduiala, nebunească din firea ei, este lucrul cel mai de urât pentru om, care trăiește prin cumițenie și rânduială, tot așa nedreptatea este cel mai mare rău, unii spun singurul rău, pe lumea aceasta. Toți oamenii se supun la trudă, la dezamăgire, la nefericire; asta e soarta lor aici; dar în toate inimile, neînnăbușit de logica sceptică, de durere, de înrăire sau desnădejde, e un glas liniștit care ne lasă să înțelegem că nu asta e soarta finală; că orcât de sălbatecă, de pustie, de incoherentă ar părea, un Dumnezeu o cârmuiește; că nu e o nedreptate, ci o dreptate. O Nedreptate permanentă, chiar purcezând dela o Putere Infinită, n'ar putea fi îndurată de oameni. Dacă oamenii ar pierde credința în Dumnezeu, singura lor apărare împotriva unui orb Ne-Dumnezeu,

de Necesitate și Mecanism, care i-ar ține închiși, ca într'o groaznică Mașină-cu-aburi a Lumii, ca într'un groaznic Taur al lui Phalaris, în pântecul său de fier, ar fi, cu sau fără nădejde, — *revolta*. Ar putea, cum spune Novalis, printr'un «simultan și universal act de sinucidere», să *plece* din Mașina-cu-aburi al Lumii, și să sfârșească, dacă nu în biruință, atunci în invincibilitate și neîmblânzită protestare că o asemenea Mașină a Lumii era o greșală și o stupiditate.

V

Mare e momentul când vestea Libertății ne vine; când îndelung robitul suflet se ridică din lanțuri și din lânzezeala întunecoasă, fie chiar numai în orbire și zăpăceală, și jură pe Acela care l-a făcut că va fi *liber*! Liber? Pricepeți bine, este porunca adâncă, mai întunecată sau mai limpede, a întregii noastre ființe, aceasta de a fi *liber*. Libertatea este singurul țel spre care tind, conștient sau nu, toate luptele, trudele și suferințele omului pe acest pământ. Da, un asemenea moment e suprem (dacă l-ai cunoscut): prima viziune a unui Sinai încins cu flăcări, în rătăcirea asta a noastră prin pustiu, — care de aci înainte nu va mai fi lipsită ziua de stâlpul ei de nouri, iar noaptea de stâlpul ei de foc! E ceva groaznic, când lanțurile au ajuns *corozive*, otrăvite, să te liberezi de sub apăsarea semenului tău omul. Înainte, voi fiii înnebuniți ai Franciei; fie că mergeți spre o soartă, fie spre alta! În jurul vostru e numai foamete, min-

ciună, stricăciune și ghiara morții. Acolo unde sântei nimic nu e statornic.

VI

Dacă dorim într'adevăr să pricepem adevărul în vreun subiect, iar nu, cum se întâmplă de obicei, să ne întărim părerile pe care ni le făcusem mai dinainte, toleranța poate fi privită ca lucrul cel mai neapărat trebuincios, singura condiție prin care e cu putință un progres real în acea chestiune. Cu privire la toți semenii noștrii și la orice pătrundere adevărată în caracterele lor lucrul acesta e foarte adevărat. Putem afirma că niciodată un caracter nu a fost bine priceput dacă nu a fost privit cu un anume sentiment, nu numai de toleranță, dar și de simpatie. Căci aci, mai mult ca orunde, se verifică adevărul că inima vede mai departe decât mintea. Să fim siguri că dușmanul nostru nu este ființa aceea odioasă pe care sântem totdeauna gata a o zugrăvi. Vițiile și josniciile lui sânt combinate cu totul în altă ordine în mintea lui decât într'a noastră, și sub niște culori care le ascunde, ba chiar poate că le înfățișează ca virtuți. Dacă ar fi mizerabilul din închipuirea noastră, viața i-ar fi chiar lui o povară : căci nu numai cu pâine trăiește cel mai josnic muritor ; o anume aprobare a conștiinței este tot atât de necesară chiar pentru existența fizică ; ea este cimentul fin pătrunzând pretutindeni care menține acea minunată împreunare pe care o numim personalitate. Deci dacă omul n'a ajuns la balamuc, și nu s'a împușcat sau spânzurat,

să ne mângâiem și să conchidem din două lucruri unul : său că omul este un *câine* rău cu înfățișare de om, căruia trebuie să-i pui botniță și să-l plângi, minunându-te strașnic ; sau că este un *om* adevărat, și prin urmare nu fără o valoare morală, care trebuie să fie luminat și îndreptat. Dar ca să-i judecăm drept caracterul, trebuie să știm a-l privi nu numai cu ochii noștri, dar și cu ai lui ; trebuie să ne fie milă de el, să-l privim ca pe un semen al nostru, într'un cuvânt să-l iubim ; căci altfel ne vom înșelă asupra adevăratei lui naturi spirituale.

VII

Omul și Viața lui nu se sprijine pe ceva șubred și pe Minciună, ci pe soliditate și Adevăr. Adevărul cel mai umil e bine venit chiar în locul celei mai regale aparențe ! Adevărul de orice fel produce pururea adevăruri nouă și mai bune ; astfel stânca aspră de granit se fărâmițește la pământ, subt binecuvântatele influențe cerești ; și se acopere cu verdeață, cu fructe și umbră. Iar cât despre Falsitate, care, tocmai în chipul contrar, ajunge din ce în ce mai falsă, — ce poate și trebuie să producă, la maturitate, dacă nu moarte, și să se descompună, încet sau repede, ca să se întoarcă la Părintele ei, — desigur în flacări de foc ?

VIII

Nici o minciună nu poate să trăiască veșnic. Adevărul însuș trebuie să-și schimbe vestmântul, din timp în timp, și să se nască iarăș. Dar toate Minciunile au

o osândă de moarte scrisă împotriva lor în Cer; și încet sau repede, fără încetare fiecare înaintează spre ceasul ei.

IX

Vorba mincinoasă se sprijine pe o minciună mult mai adâncă. Vorba mincinoasă, lucru inevitabil când e mult timp întrebuințată, falsifică toate lucrurile; chiar cugetarea, isvorul vorbirii și acțiunii, ajunge mincinoasă. În scurt timp, printr'un blestem al Cerului, mintea omului nu mai e în stare să deosebească adevărul, când își îngăduie să răspândească prin vorbă sau faptă ceea ce este fals. Păzește-ți bine limba, de asta atârnă isbânda Vieții! O, groaznica lepră care se grămădește monstruos peste Viața omenească și-i șterge orce trăsătură divină sub hidoasă umflătură plină de puroiu, când Viața omenească se desparte de adevăr și-și închipuie că minciunile îi vor fi mântuirea! Noi ceștia din secolele din urmă am suferit cum n'au suferit niciodată fiii lui Adam; tâmpiți, înnăbușiți sub grămada de lepră amoroasă, și silindu-ne să ne convingem singuri că asta e sănătatea.

X

Poate că puține povestiri din istorie sau mitologie sânt mai pline de înțeles ca povestea muzulmană cu Moise și cu locuitorii de lângă Marea Moartă. Un neam de oameni locuiau pe țărmul aceluia Lac Asphaltic, și pentru că uitaseră, precum sântem cu toții prea încli-

nați să facem, faptele interioare ale Naturii și luau drept acestea minciunile și aparențele exterioare, ajunseseră într'o stare foarte tristă, — prăvălindu-se spre un Lac cu mult mai adânc. În aceste împrejurări se milostivi Cerul să le trimită pe Profetul Moise, cu un cuvânt de înștiințare, din care ar fi răsărit multe „măsuri de îndreptare“. Dar nu : oamenii dela Marea Moartă nu găsiră, cum nu găsesc niciodată slugile în eroi sau profeți, nimic de preț la Moise ; îl ascultară plictisiți, strâmbând din nas, or cu rânjete de batjocură și căscând ; în cele din urmă îi dădură să înțeleagă că îl luau drept un înșelător și un plicticos. Aceasta eră părerea naivă pe care și-o făcuseră acei oameni dela Marea Moartă despre Moise, că probabil eră un șarlatan, că desigur eră un plicticos.

Moise plecă înapoi ; dar Natura cu strașnicele-i adevăruri nu dispărû. Oamenii dela Marea Moartă, când se duse a doua oară să-i vadă, se prefăcuseră toți în maimuțe ; ședea prin arbori, strâmbându-se acum fără nicio prefăcătorie : rânjind și trăncăniind prostii ; găsind acum întregul Univers o adevărată înșelăciune ! Universul *ajunsesse* o înșelătorie pentru aceste maimuțe care-l crezuseră astfel. Acolo stau și trăncănesc până în ziua de astăzi : eu cred numai că în fiecare Sabat se deșteaptă în ei o semi-conștiință, o întunecată amintire ; și șed, cu fețele lor încrețite și par'că afumate, cu un aier tragic cum numai maimuțele pot avea ; privind cu ochii lor clipicioși la cel mai uimitor Amurg universal și Intuneric al Lucrurilor ; totul fiind o nesiguranță și o Ininteligibilitate ; și

drept comentariu la acestea, ici și colo o nemuzicală trăncăneală sau miorlăit : — cea mai adevărată și mai tragică Inșelăciune ce se poată concepe de mintea vreunui om sau maimuțe ! Nu se slujeau deloc de sufletele lor ; și așa le-au pierdut. La Sabat ei adoră acum stând cocotați în arbori, scoțând țipete nemuzicale și amintindu-și întunecos că au avut și ei suflete.

Nu te-ai întâlnit niciodată, o Călătorule, cu pâlcuri din tribul acesta ? Mi se pare că s'au cam înmulțit în zilele noastre.

XI

Orunde găsești o minciună care te apasă, dă-o laoparte. Minciunile trăiesc numai ca să fie înlăturate ; ele așteaptă și cer serios să fie înlăturate. Numai gândește-te bine în ce spirit ai să le dai laoparte : nu cu ură, cu o furie nesocotită și egoistă ; ci în limpezime de minte, cu un zel cucernic, cu blândețe, aproape cu milă. Nu e așa, nu vei *înlocui* Minciuna înlăturată cu o nouă Minciună, ceea ce ar fi din partea ta o nouă nedreptate, obârșia multor altor Minciuni ? Căci atunci sfârșitul trebii ar fi mai rău decât începutul.

XII

Să ne amintim ce fel de arbitru este Natura ; câtă mărire, compusă din adâncime și îngăduință, găsim într'însa. Iei sămânță să arunci în sânul Pământului : sămânța poate fi amestecată cu țărâțe, cu paie, cu mă-

turătură de hambar, cu praf și cu toate gunoaiile închipuite; n'are deaface: o arunci în Pământul bun și drept: și crește grâu, — tot gunoiul e înghițit în tăcere, e înmormântat; Pământul nu spune nimic despre gunoiu. Grâul galben crește acolo; bunul Pământ tace despre tot restul, — l-a prefăcut pe tăcute în ceva de folos, nu se plânge deloc de el! Astfel e pretutindeni în Natură! Ea e adevărată, nu e minciună; ba încă e atât de mare și dreaptă, ca o mumă în adevărul ei. Nu cere unui lucru decât să *fie* curat la inimă; dacă este, îl apară, dacă nu, nu. E un suflet de adevăr în toate lucrurile pe care le-a adăpostit vreodată. Vai, nu e aceasta istoria tuturor Adevărilor orcât de înalte câte vin sau au venit vreodată pe lume? *Corpul* lor al tuturor este imperfecție, un element de lumină în întunerec; pentru noi au să se întrupeze în ceva logic, în vreun Teorem *științific* al Universului, care *nu poate* fi complet; care nu poate decât să fie găsit, într'o zi, incomplet, greșit, și astfel să moară sau să dispară. Corpul orcărui Adevăr moare; și totuș, în fiecare Adevăr, v'o spun, este un suflet care nu moare niciodată; care în întrupări nouă și tot mai nobile trăiește nemuritor ca și omul însuș! Așa e cu Natura. Esența pură a Adevărului nu moare niciodată. Să fie pur, un glas din marea Adâncime a Naturii, iată ce se cere la judecata Naturii. Ceeace numim *noi* pur sau impur, nu aceasta e ultima ei întrebare. Nu câte tărățe sânt în tine; ci dacă ai grâu. Pur? aș putea spune atâtor oameni: Da, ești pur! destul de pur; dar ești tărățe, — hipoteză nesinceră,

credință din auzite, formalism ; n'ai fost niciodată în atingere cu marea inimă a Universului ; la dreptul nu ești nici pur nici impur ; nu ești nimic, Natura n'are ce face cu tine.

XIII.

Un om fals să întemeieze o religie ? Ce, un om fals nu poate zidi nici măcar o casă de cărămidă ! Dacă nu cunoaște și nu urmează *într'adevăr* proprietățile varului, cărămidei și celorlalte cu care lucrează, nu face o casă, ci o grămadă de dărămături. Nu va sta în picioare zeci de veacuri ca să cuprindă sute de milioane ; se va prăbuși numaidecât. Trebuie ca omul să se conformeze cu legile Naturii, să *fie* într'adevăr în comunicare cu Natura și cu adevărul lucrurilor, căci altfel Natura îi va răspunde : Nu, niciodată ! Inșelăciunile sânt înșelătoare — vai mie ! — un Cagliostro, mulți Cagliostri, înalți conducători ai lumii, isbutesc cu amăgelile lor dar numai pentru o zi. Intocmai ca un bilet de bancă plăsmuit ; îl pot trece din mâinile lor nedemne : alții, nu ei, au să pătimească. Natura isbucnește în flacări arzătoare, în Revoluții Franceze și altele la fel, proclamând cu o groaznică veracitate că biletele plăsmuite sânt plăsmuite.

XIV.

Nerozii își închipuiesc, dacă judecata unui lucru rău e amânată, că nu e altă dreptate aci pe pământ, decât cea întâmplătoare. Judecata unui lucru rău e de multe ori amânată o zi sau două, un veac sau două

dar este sigură ca viața, sigură ca moartea ! In centrul vârtejului lumii, astăzi ca și în vechime, sălășluiește și grăiește un Dumnezeu. Marele suflet al lumii este *drept*. O frate, mai e nevoie acum, în această târzie epocă de experiență, după optsprezece secole de predică creștină, să-ți amintesc un astfel de fapt, pe care tot felul de Mahometani, de vechi Romani păgâni, de Evrei, Sciți și Greci păgâni, și într'adevăr mai mult sau mai puțin toți oamenii pe care i-a făcut Dumnezeu, au ajuns la o vreme să-l pătrundă ; pe care și tu îl bănuiai odinioară : Că *este* o dreptate aci pe pământ ; și că, la urma urmei, nu e nimic altceva decât dreptate ! Uitând asta, ai uitat totul. Nimic nu-ți va mai izbândi : cum ar mai putea ? Ai întregul Univers împotriva ta. Nicio izbândă : numai o aparență de izbândă, pentru o zi sau două, înălțându-se tot mai sus, — spre Stânca Tarpeiană.

XV.

Vorba nesinceră este materialul prim al Faptei nesincere. Fapta e conținută, oarecum *disolvată* în Vorbire, în Cugetare, a cărei umbră este Vorbirea ; și de acolo se precipită. Felul de vorbă al cuiva îți arată felul de faptă ce ai să găsești la el. Vorbirea noastră, în timpul din urmă, a ajuns de mirat. Johnson se plângea : „Nimeni nu vorbește serios, domnule ; nu mai e convorbire serioasă“. Pentru noi orce vorbire serioasă a oamenilor, cu acea a Puritanilor din secolul XVII, a Catolicilor din secolul XII, a Poeților Germani din acest secol, a ajuns o trăncăneală, mai

mult sau mai puțin, nebunească. Cromwell era nebun și șarlatan ; Anselm, Becket, Goethe, *idem, idem*.

XVI.

Singurul nostru dușman pe lume este Prostia, întunecimea de minte ; întunecime care are multe izvoare, fiecare *păcat* un izvor, și probabil vanitatea izvorul de căpetenie. Intunecimea de minte, cu toate varietățile ei, abundează într'o măsură în adevăr tragică : dar din toate felurile de întunecime, desigur cea pedantă, care se dă și se crede drept *lumină*, este cea mai năpraznică pentru neamul omenesc ! Impărățiile și indivizii n'au să se teamă decât de o singură categorie de oameni ; și aceasta este categoria stupidă, categoria acelor care nu pot să vadă, a celor care mai ales, vai, nu vor să vadă.

XVIII

Ce puțin se cunoaște pe sine omul ! Musca lui Esop stă pe roata carului și-și zicea : cât praf ridic ! Cârmuitori, îmbrăcați în purpură, cu sceptru și insigne, au fost deseori cârmuiți de slugile lor, sau de toanele femeilor și copiilor lor ; iar în țările constituționale de articolele gazetarilor. Nu spune : sânt cutare sau cutare ; fac asta sau cealaltă ! Căci nu știi nimic ; știi numai numele ce poartă lucrurile.

XVIII

La urma urmei facem prea mare caz de greșeli ; amănunțele lucrului ne ascund adevăratul lui centru.

Greșeli? Cea mai mare greșală, aș spune, este să nu fii conștient de niciuna. Cititorii Bibliei, mai mult ca oricare, s'ar crede că trebuie să o știe mai bine. Cine e numit acolo „omul după inima lui Dumnezeu?” David, Regele Ebreu, căzuse în destule păcate; în crimele cele mai negre; nu lipseau deloc păcatele. Și asupra acestuia, necredincioșii rânjesc și întrebă: acesta e omul vostru după inima lui Dumnezeu? Batjocura asta, trebuie să o spun, îmi pare ușuratecă. Ce sânt greșelile, ce sânt amănuntele exterioare ale unei vieți, dacă uităm taina ei lăuntrică, remușcărilor, ispitele, lupta ei adevărată, adesea zădărnicită, niciodată sfârșită? „Nu omul care umblă își îndreaptă pașii.” Dintre toate actele nu este *căința* cea mai divină pentru om? Păcatul cel mai de moarte spun că este aceeaș conștiință trufașă de niciun păcat; aceasta e moartea; inima așa conștientă e despărțită de sinceritate, umilință și fapt; e moartă: e „curată” precum nisipul mort și uscat e curat. Viața și istoria lui David, așa cum sânt scrise pentru noi în Psalmii lui, eu le privesc ca emblema cea mai adevărată a progresului moral și a luptei unui om aici pe pământ. Toate sufletele aprige vor descoperi într'însa lupta credincioasă a unui aprig suflet omenesc spre cecece e bun și foarte bun. Luptă adesea zădărnicită, dureros zădărnicită, doborâtă ca într'o ruină a totului; totuș luptă niciodată sfârșită; pururea, cu lacrimi, căință, hotărîre adevărată și neînvinsă, din nou începută. Sărmană fire omenească! Nu e oare umbletut omului pururea acest lucru: „un șir necurmat

de căderi?" Omul nu poate face altceva. În acest sălbatec element de Viață, trebuie să se lupte înainte; acum căzut, adânc înjosit; și pururea, cu lacrimi, căință, cu inima însângerată, are să se ridice iarăș, ca să se lupte iarăș, mereu înainte. Această luptă a lui *să fie* una cinstită și neînvinsă: asta e întrebarea întrebărilor. Vom iertă multe amănunte triste, dacă sufletul ei este adevărat. Amănuntele prin ele înșile nu ne vor arătă niciodată ce este.

XIX

Când cineva e nenorocit, ce se cuvine mai mult ca orce să facă? Să se plângă de cutare sau cutare om, de cutare sau cutare lucru? Să umple lumea și răspântiile cu tânguiri, cu muștrări? Cătuși de puțin; ba tocmai dimpotrivă. Toți moraliștii îl sfătuiesc să nu se plângă de nicio persoană și de niciun lucru, ci numai de sine însuș. Trebuie să ajungă la cunoștința acestui adevăr că dacă e nenorocit e din pricină că a fost fără minte. De ar fi urmat cu credință Natura și Legile ei, Natura, pururea credincioasă Legilor ei, i-ar fi adus rod și spor și fericire: dar a urmat alte legi decât cele ale Naturii: și acum Natura, răbdarea ei pentru el fiind ajunsă la capăt, îl lasă nemângâiat; îi răspunde cu un adânc înțeles: Nu. Nu pe calea asta, fiule; pe altă cale poți ajunge la un traiu bun; asta, vezi bine, este calea spre traiul rău; părăsește-o! Așa ne sfătuiesc toți moraliștii: omul înainte de orce să-și spuie sieși plin de pocăință: ată, n'am fost dăstul de înțelept; am părăsit legile

Faptului, care sânt numite și Legile lui Dumnezeu, și am luat drept acestea Legile Aparenței și Inșelăciunii, care se numesc Legile Diavolului; de aceea am ajuns aici!

Nici cu Națiunile care ajung nenorocite nu se întâmplă altfel. Vechii conducători ai popoarelor, Profeți, Preoți, sau orcare le-ar fi numele, știau bine acest lucru, și multă vreme, până într'o epocă târzie, l-au propăvăduit și l-au întipărit în minți. Conducătorii moderni ai Națiunilor, care poartă și ei un mare număr de nume, Jurnaliști, Economiști, Politicieni, Pamfletari, au uitat cu totul acest lucru și sânt gata chiar să-l nege. Dar cu toate acestea rămâne veșnic de netăgăduit: și nici nu e îndoială că va trebui cu toții să-l învățăm iarăș și că vom fi siliți să-l mărturisim: vom fi cu toții loviți și biciuiți până ce îl vom învăța; și până în cele din urmă sau ajungem să-l știm sau ne prăpădim în încercare. Căci este de netăgăduit! Când o Națiune e nefericită, bătrânul Profet aveà dreptate să-i spună: Ați uitat pe Dumnezeu, ați părăsit căile Domnului, altfel n'ați fi ajuns nefericiți. Nu după legile Faptului ați trăit și v'ați condus, ci după legile Inșelăciunii și Amăgirii; dar iată că Minciuna s'a istovit; îndelunga răbdare a Naturii a ajuns la capăt; și ați ajuns aci!

XX

Toată mizeria, tot *Ateismul*, cum îi zic eu, al vieții omului din timpurile acestea se arată în acea ciudată filosofie practică a lui: Pretenția de a fi cecece se nu-

mește „fericit“. Fiecă pârlit care umblă într'o piele omenească are capul plin de gândul că el este, are să fie, sau trebuie să fie, după toate legile umane și divine, «fericit». Dorințele lui trebuie să fie împlinite; zilele lui au să se scurgă în neîntrerupte bucurii, așa cum nici zeii n'au. Profeții ne predică: Vei fi fericit; vei iubi lucrurile plăcute și le vei găsi. Iar lumea strigă: De ce n'am găsit lucrurile plăcute?

- Construim teoria datoriilor omenești nu pe principiul celei mai mari noblețe, niciodată atât de uitat; nu, ci pe principiul celei mai mari fericiri. „Cuvântul *suflet* la noi, ca în unele dialecte slavone, pare a fi sinonim cu *stomac*.,, Pledăm și vorbim, în Parlamen-tele noastre și aiurea, nu ca din suflet, ci ca din sto- mac; și de aceea vorba noastră aduce așa de puțin folos. Nu pledăm pentru Dreptatea lui Dumnezeu; nu ne e rușine să ne ridicăm și să strigăm pentru propriile noastre „interese“, pentru veniturile și câș- tigurile noastre; spunem că sânt „interesele“ atâtoră; și avem în noi atâta dor pentru aceștia! Cerem li- berul schimb cu multe strigăte drepte și multă bună- voință, pentru ca cei săraci să aibă mai ieftină slănina din Noul-Orleans. Și oamenii se întrebă la întruni- rile liber-schimbiste: Cum se poate susține neîmblân- zitul spirit al Englezilor fără un belșug de slănină? Vom ajunge un popor ruinat! Desigur, prietenilor, bel- șugul de slănină e bun și trebuincios; dar mi-e teamă că umblând numai după slănină n'o s'o căpătați nici pe aceasta. Sânteți oameni, nu animale de pradă! Principiul vostru al celei mai mari fericiri mi se pare

că ajunge repede un principiu cam nefericit. — Ce ar fi dacă am încetă să mai trăncănim despre „fericire“ și am lăsa-o în pace ?

XXI

Fericit ? Mai întâi de toate, ce deosebire este dacă ești fericit or nu ! Ziua de azi ajunge un *ieri* așa de repede, și toate zilele de mâine ajung ziua de ieri ; și atunci nu se mai pune întrebarea despre „fericire“, ci cu totul altă întrebare. Chiar durerile tale, dacă au trecut în ziua de ieri, pot să-ți ajungă bucurii. Nici nu știi ce binecuvântare cerească și ce putere tămăduitoare eră într'însele ; vei afla numai mai târziu, când vei fi mai înțelept !

Singura fericire după care a umblat vreodată omul viteaz a fost aceea de a-și îndeplini munca. La urma urmei singura nefericire a omului este să nu poată munci, să nu-și poată împlini soarta lui de om. Iată, ziua trece repede, viața trece repede ; și vine noaptea, când nimeni nu poate să muncească. Noaptea odată venită, fericirea sau nefericirea noastră — e suprimată, pierde ca un lucru ce a fost. Nicio deosebire dacă am fost fericiți sau nefericiți... Dar iată că munca noastră nu e desființată, nu a pierit : munca noastră rămâne, sau lipsa noastră de muncă ; — rămâne în nesfârșite timpuri, în veșnicie ; și asta e pururea singura întrebare pentru noi. Ziua scurtă și zgomotoasă-cu fantasmеle ei gălăgioase, cu bieteиle ei coroane de hârtie poleită, s'a dus ; și divina Noapte veșnică, cu

diademele ei de stele, cu tăcerile și adevărurile ei, a venit! Ce ai făcut tu, și cum? Fericire, nefericire: toate astea erau numai *răsplata* pe care ai avut-o; ai cheltuit-o toată, susținându-te până acum; nici-o pară dintr'înșă nu ți-a mai rămas, ai cheltuit-o, ai mâncat-o toată: și acum munca ta, unde este munca ta? Repede, arat-o; să-ți vedem munca!

XXII

Mă întrebam: Ce te-a făcut, încă din anii cei mai tineri, mereu să te turburi și să te mânie, să te tânguiști și să te chinuiești pe tine însuși? Spune-o într'un cuvânt: pentru că nu ești *fericit*. Pentru că *Eul* tău (mare domn) nu este destul de cinstit, de hrănit, de bine culcat și răsfățat. Prostule! Ce lege a hotărât că *tu* trebuie să fii fericit? Nu e mult timp, nici n'aveai dreptul să *fii* deloc. Și dacă ai fi născut și ursit nu să fii fericit, ci să fii nefericit! Nu ești oare decât un vultur, care zboară prin lume căutând ceva de *mâncare* și țipând jalnic că nu găsește destul stârv? Inchide pe *Byron*; deschide pe *Goethe*!

Es leuchtet mir ein. O rază a licărit în mine... Este în om ceva *mai înalt* decât dragostea de fericire: se poate lipsi de Fericire și în locul ei să găsească Binecuvântarea! Nu oare pentru a propăvădui acest *mai înalt* au vorbit și au pățimit, în toate timpurile, înțelepții și martirii, Poetul și Preotul; aducând o mărturie, prin viață și prin moarte, despre Divinul care este în Om, și că numai în Divin e Tărie și Libertate? Această învățătură inspirată de

Dumnezeu și tu ai cinstea să o afli ; și vei fi frânt de multe dureri până ce o vei pătrunde. O, mulțumește Soartei pentru acestea, îndură cu răbdare durerile ce-ți mai rămân ; aveai nevoie de ele ; eră trebuincios ca Eul tău să fie nimicit. Prin binefăcătoare paroxisme de durere Viața desrădăcinează adâncile rădăcini ale Răului cronic și biruiește Moartea. Valurile mugitoare ale Timpului nu au să te înghită, ci au să te înalțe până în azurul Veșniciei. Nu iubi Plăcerea ; iubește pe Dumnezeu.

XXIII

Este bine zis, în toate înțelesurile, că religia cuivă este faptul de căpetenie în ceea ce-l privește. Religia cuivă sau a unui întreg popor. Prin religie nu înțeleg aici crezul bisericesc pe care cineva îl mărturisește, articolele de credință la care ar subscrie și pe care le-ar afirma prin cuvinte sau altfel ; nu tocmai acest lucru și de multe ori deloc acest lucru. Vedem oameni care mărturisesc tot felul de credințe ajungând până la cele mai înalte trepte de merit sau de demerit sub orice credință. Nu numesc religie această mărturisire și afirmare, care deseori este numai mărturisire și afirmare pornită din faptele exterioare ale omului, din regiunea lui argumentativă, dacă este măcar atât de adâncă. Dar lucrul pe care omul de fapt îl crede (și aceasta se întâmplă adeseori *fără* să-l afirme nici sieși, necum celorlalți) ; lucrul pe care omul de fapt îl are la inimă și-l cunoaște ca sigur, cu privire la legăturile lui vitale cu acest misterios Univers, la

datoria și soarta lui aici : acesta este în toate cazurile lucrul de căpetenie pentru el, lucrul care hotărăște în chip creator tot restul. Aceasta este *religia* lui ; sau, poate, scepticismul și *nereligia* lui : felul în care se simte legat spiritualicește de lumea nevăzută sau de nicio lume, și dacă îmi spuneți ce este acest lucru, îmi spuneți, într'o mare măsură, și ce este omul și ce lucruri va face. Prin urmare, mai înainte de orice, vom întrebă despre un om sau despre un popor : Ce religie aveă ? Eră Păgânism, — pluralitate de zei, pură reprezentare sensibilă a Misterului Vieții, și ca element de căpetenie recunoscut Forța Fizică ? Eră Creștinism ; credință într'un Nevăzut, nu numai ca real, dar ca singura realitate ; Timpul, în toate clipele lui, sprijinindu-se pe Eternitate ; împărăția păgână a Forței înlocuită printr'o supremație mai nobilă, cea a Sfințeniei ? Eră Scepticism, nesiguranță și cercetare dacă există cumvâ o Lume nevăzută, un Mister al Vieții ; — îndoială despre acestea, sau poate necredință și negare pe față ? Cu răspunsul la această întrebare ni se dă sufletul istoriei acelu om sau acelu popor. Gândurile pe care le aveau dedeau naștere faptelor ce făceau ; sentimentele lor dedeau naștere gândurilor : nevăzutul și spiritualul din ei determinau exteriorul și actualul ; — religia lor, precum am spus, eră marele lor fapt.

XXIV

Este o temere cu totul neîntemeiată aceea că odată cu superstiția ar pieri și Religia. Religia nu poate să

piară. Un biet foc de paie poate să ascundă stelele cerului ; dar stelele sânt acolo și au să apară iarăș. Putem repetă zicătoarea veche că e nedemn de un om religios să privească pe un om nereligios cu groază sau cu ură, sau cu orce alt sentiment decât părere de rău și nădejde și frățească compătimire. Dacă celălalt caută Adevărul, nu este oare fratele nostru și trebuie să-l compătimim ? Dacă nu caută Adevărul, nu e și atunci fratele nostru și nu merită și mai multă compătimire ?

XXV

Biserica : ce cuvânt e acesta ; mai bogat decât Golconda și comorile lumii ! In creerii munților celor mai depărtați se înalță bisericuța ; Morții dormind cu toții în jurul ei, sub albele lor pietre mormântale, „în nădejdea fericitei învieri“ :—prost ai fi, Cititorule, dacă niciodată (de pildă la miezul nopții, când biserică apare ca o stafie pe cer, și Ființa este înghițită de întuneric) nu ți-a vorbit lucruri de nespus, care să-ți meargă până în adâncul sufletului. Puternic eră acela care aveà o Biserică, cecece putem numi o Biserică : se ridică vitejește, deși „în centrul Imensităților, la confluența Eternităților“, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor ; nedeslușitul și nețarmuritul Univers ajunsese pentru el ca o cetățuie și o locuință pe care o cunoșteà. Atâta tărie este în Credință, în acest cuvânt, bine spus : *Cred.* Au putut deabinelea oamenii să prețuiască *Crezul* lor, și să-i înalțe temple mărețe, să respecte Hierarchiile și să le deà dijme

ca să trăiască : merită ca oamenii să trăiască și să moară pentru el.

XXVI

Cum să credeți într'un Cer, — niște oameni ca voi ? Ce străduință în biata voastră viața a năzuit într'acolo ? Niciuna. Primul suflet eroic trimis în lumea aceasta, privind în sus la marea de stele, împrejur la pădurile pline de freamăt și la oceanele uriașe, privind viața și moartea, iubirea și ura, bucuria și durerea, și nemărginitul Răsboiu al Timpului cu zgomotele lui de tunete, — a rămas înmărmurit în fața acestora (cum rămâne și astăzi orce suflet serios), și căzù cu fața la pământ, și din adâncul inimii strigă, în vârtejul lumii, după mântuire : pentru el „secretul” deschis al Universului“ nu mai erà atât de tainic, căci îi prinsese o licărire, — ascunsă adânc pentru mulți din noi în ziua de astăzi : „Lucrează nobil, vei semăna cu Creatorul acestora ; lucrează ignobil, vei semăna cu Dușmanul Creatorului“. Acesta este „înțelesul divin al Binelui și Răului în om“ ; adevărata interpretare a rostului lui veșnic pe această lume ; neîndoielnica veste divină care se poate citi în orce inimă, — deși repede ștersă și acoperită cu „articole“ și hipocrizii și ceremoniale goale, în atâtea inimi ; ceeace face ca „secretul deschis“ să fie unul foarte închis ! —

XXVII

Rămâne veșnic adevărat că Inteligența este adevăratul obiect de respect, de cucernică rugăciune,

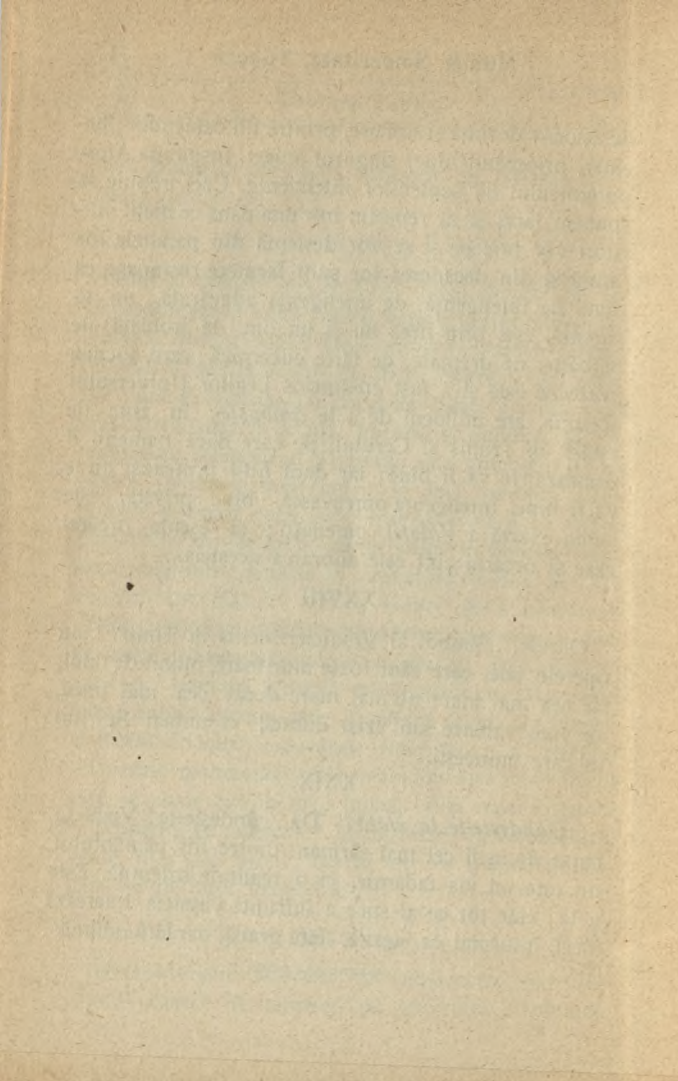
de zeloasă dorință și urmare, printre fiii oamenilor ; ba chiar, pricepând bine, singurul obiect. Inspirația Atotputernicului dă oamenilor inteligența. Căci trebuie să spunem iarăș și să repetăm într'una până ce bieții muritori vor pricepe și se vor deșteptă din paralizia lor fatală și din decăderea lor subț farmece rușinoase, că omul de inteligență, de inteligență adevărată, nu aparentă, este prin firea lui și un om de nobleță, de bărbăție, de dreptate, de tărie cucernică ; care, tocmai *pentru* este și a fost credincios Legilor Universului acestuia, are mijlocul de a le *cunoaște* ; în ziua de astăzi un Trimis al Cerului, pe care dacă oamenii îl urmează, le va fi bine ; iar dacă nu-l urmează, nu le va fi bine. Inteligența omenească, bine privită, este suma exactă a *Valorii* omenești ; și esența oricărei elite și orcărui cult este adorarea acesteia...

XXVIII

Omule, „Simbol al Veșniciei închis în Timp“ ! nu operele tale, care sânt toate muritoare, infinit de mici, iar cea mai mare nu mai mare decât cea mai mică, au vreo valoare sau vreo durată, ci numai Spiritul în care muncești.

XXIX.

«*Gândește-te la viață !*» Da, gândește-te ! Viața ta, chiar de ai fi cel mai sărman dintre fiii pământului, nu este un vis zadarnic, ci o realitate solemnă. Este a ta ; este tot ce ai spre a înfruntă veșnicia. Lucrează deci, întocmai ca steaua „fără grabă, dar fără odihnă“.

CAP. IV.

Eroii și Eroicul.

I

Așa cum o înțeleg eu, Istoria Universală, istoria a ceea ce omul a săvârșit pe lume, este în fond Istoria Oamenilor Mari care au muncit aici pe pământ. Erau conducătorii oamenilor, acești oameni mari ; plăsmuitoarii, modelul, și într'un înțeles larg creatorii a tot ceea ce oamenii luați împreună s'au străduit să facă sau să dobândească ; toate lucrurile pe care le vedem săvârșite pe lume sânt, drept vorbind, rezultatul material exterior, realizarea practică și întruparea Gândurilor ce sălășluiau în Oamenii Mari trimiși pe lume : suflul întregii istorii a lumii, am putea prea bine să o admitem, ar fi istoria acestora.

II

Omul cinstește pe oameni. Oamenii adoră în acel „singur templu al lumii“, cum îl numește Novalis, Prezența unui Om ! Cultul Eroilor, adevărat și bine-

cuvântat, sau greșit, fals și blestemat, se găsește pretutindeni și totdeauna. În lumea aceasta e un singur lucru divin, esența a tot ce a fost și va fi divin în lumea aceasta : venerația tuturor inimilor omenești pentru Valoarea omenească. Cultul Eroilor, în sufletele celor eroici, celor limpezi și înțelepți, — este veșnica prezență a Cerului pe bietul nostru Pământ : când nu este aci, Cerul este acoperit pentru noi ; totul este sub blestemul și osânda Cerului, și nu mai e cu putință nici cult, nici adorare a valorii, nici binecuvântare pe pământ ! —

III

Dacă adorarea chiar a unei stele are un înțeles într'însa, ce mare înțeles trebuie să aibă adorarea unui Erou ! Adorarea unui Erou este admirația transcendentă a unui Om Mare. Zic că oamenii mari sânt încă ceva de admirat ; mai spun că în fond nimic nu este mai de admirat ! Nu e alt sentiment mai nobil în inima omului decât acesta al admirației pentru unul mai înalt decât el însuș. Până în vremea aceasta, și în toate vremurile, este o influență înviorătoare în viața omului. Religia găsesc că se reazimă pe el ; nu numai Păgânismul, dar și alte religii mult mai înalte și mai adevărate, — toate religiile până acum cunoscute. Cult al Eroilor, admirație adânc simțită și prosternată, supunere aprinsă și nemărginită pentru cea mai nobilă Formă de Om, — nu este acesta sâmburile Creștinismului însuș ? Cel mai mare dintre toți Eroii este Unul — pe care nu-l numim aici ! O

tăcere sfântă să cugete acest subiect sfânt ; veți găsi într'însul cea din urmă desăvârșire a unui principiu care se ridică pretutindeni în toată istoria omului pe pământ.

IV

Cel dintâiu om care, privind cu sufletul deschis Cercul și Pământul, acest lucru frumos și înspăimântător pe care-l numim Natură, Univers, și altele la fel, a cărui esență rămâne veșnic *de nenumit*; acela care cel dintâiu, privind la acestea căzù în genunchi, cuprins de spaimă, în tăcere, — acesta, împins de o necesitate interioară, el „îndrăznețul original“ ce erà, a făcut un lucru pe care toate sufletele gânditoare îl găsesc plin de înțeles și bun de imitat. A îngenuchià a rămas de atunci atitudinea rugăminții. Mai vechie ca orice Rugăciune, Litanie sau Liturgie vorbită; începutul orărei adorări, — căreia nu-i trebuia decât un început, atât erà de rațională. Ce poet acesta! Da, acest îndrăzneț original a fost un om norocos. El singur esie obârșia, ascunsă în întunericul și depărtarea vremurilor, din care, ca dintr'un izvor al Nilului, curg toate *Formele de Adorare*.

V.

Omul pe care Natura l-a menit să facă lucruri mari este mai presus de toate înzestrat cu acel suflet deschis față de Natură, care-l face să nu poată fi *nesincer*! Pentru inima lui largă, deschisă, adânc simțitoare, Natura este un Fapt: lucrurile din auzite sânt din

auzite ; măreția de nespus a Misterului Vieții, fie că o recunoaște sau nu, ba chiar atunci când pare că o uită sau o neagă, este veșnic prezentă pentru *el*, — înspăimântătoare și minunată, deoparte și de alta. El are o temelie de sinceritate ; nerecunoscută, pentru că niciodată nu e pusă la îndoială și nici nu poate fi. Mirabeau, Mahomet, Cromwell, Napoleon : toți Oamenii Mari despre care am auzit vreodată au ca materie primă a ființei lor sinceritatea. Nenumărații oameni de rând discută, vorbesc pretutindeni despre doctrinele lor banale, pe care le-au învățat prin logică, prin rutină, dela alții : pentru astfel de oameni toate acestea nu însemnează nimic. El are nevoie de adevăr ; de adevărul pe care-l simte el adevărat. Cum ar putea să se sprijine altfel ? Intregul lui suflet, în toate clipele, pe toate căile, îi spune că nu este alt sprijin. El se află în nobila nevoie de a fi adevărat.

VI

Despre orce Om Mare luat în special voi îndrăсни să afirm că e de necrezut că ar fi putut să fie altfel decât adevărat. Aceasta mi se pare că e temelia cea dintâiu a lui și a tuturor câte se găsesc într'însul. Nu e cineva Mirabeau, Napoleon, Burns, Cromwell, nu e cineva în stare să facă un lucru dacă mai înainte de orce nu ia lucrul în serios, dacă nu este Om sincer. Voi spune că *sinceritatea*, o sinceritate adâncă, mare, pură, este prima caracteristică a tuturor oamenilor eroici în vreun chip. Nu sinceritatea care se numește pe sine sinceră ; ah nu, aceasta e un sărman

lucru ; — o ușuratecă și lăudăroasă sinceritate conștientă ; de cele mai multe ori simplă închipuire. Sinceritatea Omului Mare este de așa fel încât el nu poate vorbi despre ea, nu poate fi conștient de ea : ba încă, presupun, e mai curând conștient de *nesinceritate* ; căci ce om poate merge întocmai după legea adevărului o zi întreagă ? Nu, Omul Mare nu se laudă cu sinceritatea lui, departe de aceasta ; poate că nici nu se întreabă dacă e sincer : mai bine aș spune că sinceritatea lui nu atârână de el ; că nu poate să nu fie sincer ! Marele Fapt al existenței este mare pentru el. Fugă orunde ar voi, nu poate scăpa de prezența înspăimântătoare a acestei Realități. Așa e făcută mintea lui ; înainte de orice el este mare prin aceasta. Infricoșător și minunat, real ca Viața, real ca Moartea, este acest Univers pentru el. Chiar dacă toți oamenii i-ar uita adevărul și-ar merge într'o zadarnică aparență, el nu poate. În toate clipele Chipul de foc îl privește țintă ; de netăgăduit, acolo, acolo ! —

Un astfel de om este ceea ce numim un om *original* ; ne vine deadreptul dela obârșie. Un sol omul acesta, trimis din Înfinitul Necunoscut cu vești pentru noi. Il putem numi Poet, Profet, Zeu ; într'un chip sau altul, simțim că vorbele pe care le spune nu seamănă cu vorbele niciunui om. Ieșit deadreptul din Faptul Interior al lucrurilor, trăiește și are să trăiască în zilnică atingere cu el. Auzitele nu pot să i-l ascundă ; luându-se după auzite e orb, fără cămin, nenorocit ; faptul îl privește țintă. De fapt, spusele lui nu sânt oare un fel de „revelație“ ; — și sântem

nevoiți a-i zice astfel în lipsă de alt nume? El vine din inima lumii; este o parte din realitatea primordială a lucrurilor. Dumnezeu a făcut multe revelații: dar și pe acest om nu l-a făcut tot Dumnezeu, ca pe cea din urmă și cea mai nouă revelație? „Inspirația Atotputernicului îi dă înțelegerea”: înainte de orice trebuie să-l ascultăm pe el.

VII

Deși mulți din Eroii timpurilor mai apropiate au lucrat mai mult ca revoluționari, putem spune totuș că fiecare Om Mare, fiecare om sincer, este din firea lui un fiu al Rânduiei, nu al Neorânduiei. Este o situație tragică pentru un om adevărat să lucreze în revoluțiune. El pare un anarchist; și într'adevăr, un dureros element de anarhie îl împiedică la tot pasul, — pe el care din tot sufletul urăște și este dușmanul anarchiei. Menirea lui este Rânduiala, cum e menirea oricărui om. El vine ca să prefacă ceea ce eră neorânduit, chaotic, într'un lucru rânduit și regulat. El este misionarul Rânduiei. Nu este orce muncă a omului pe pământ *o aducere de Rânduială*? Dulgherul găsește copaci neciopliți; el le dă o formă, îi silește să ia anume proporții cioplite, ca să fie de folos. Cu toții sântem dușmani înnăscuți ai neorânduiei: este ceva tragic să ajungem iconoclaști și dărâmători; pentru Omul Mare, *mai* om decât noi, e ceva îndoit de tragic.

VIII

Un Om Mare, am spus, este totdeauna sincer; aceasta este prima lui condiție. Dar un om nu tre-

buie să fie neapărat mare pentruca să poată fi sincer : aceasta nu e o necesitate a Naturii și a tuturor timpurilor, ci numai a unor epoce corupte și nenorocite. Un om poate să creadă și să-l facă proprietatea lui, în chipul cel mai cinstit, un lucru pe care l-a primit dela altul, — și cu o recunoștință nemărginită pentru acest altul. Meritul *originalității* nu este noutatea, ci sinceritatea. Omul care crede este omul original ; orce ar crede, crede pentru el, nu pentru altul. Orcel fiu al lui Adam poate ajunge un om sincer, un om original, în acest înțeles ; niciun muritor nu e osândit să fie un om nesincer. Toate vârstele pe care le numim vârste de Credință sânt originale ; toți oamenii sau cei mai mulți câți trăiesc într'însele sânt sinceri. Acestea sânt vârstele mari și rodnice : fiecel muncitor, în orce sferă, muncește nu asupra părinților ci asupra substanței ; fiecel muncă, întrucât e sinceră, merge spre un singur țel : fiecare e *aditivă*, niciuna nu e *substractivă*. Iată adevărata unire, adevărată regalitate, adevărată lealitate, toate lucrurile adevărate și binecuvântate, atât cât poate Pământul să aducă binecuvântări pentru om.

IX

Cultul Eroilor ? Doamne, dacă un om gândește prin el însuș și este original, adevărat sau orcum i-am zice ; aceasta nu e în stare cătuș de puțin a-l face să nu respecte și să nu creadă în adevărul altor oameni ! Aceasta îl face, îl dispune și-l silește fără împotrivire să *nu* creadă în formulele moarte, în cunoș-

tința din auzite și neadevărurile altor oameni. Omul cuprinde adevărul cu ochii deschiși și tocmai pentru că ochii îi sânt deschiși ; are nevoie să-i închidă pentru ca să poată iubi pe cel care-l învață adevărul ? Numai el poate să-l iubească, cu o dreaptă recunoștință și deplină curățenie de spirit, pe Invățătorul-Erou care l-a liberat din întunec și l-a adus la lumină. Nu este oare un asemenea om un adevărat Erou și Imblânzitor de Șerpi, meritând tot respectul ? Monstrul negru, Minciuna, singurul nostru dușman pe lume, zace doborât de vitejia aceastuia ; acesta a cucerit lumea pentru noi ! — Cultul Eroilor nu moare niciodată, nici că poate să moară. Lealitatea și suveranitatea sânt veșnice pe lume ; — și aceasta din pricină că se întemeiază nu pe găтели și aparențe, ci pe realități și sincerități.

X

Nu poți face o întovărășire cu oameni nesinceri ; nu poți zidi o casă decât cu nivel și fir cu plumb, — în unghiul drept așezate unul față de altul ! În toată această sălbatecă operă revoluționară, dela Protestantism încoace, văd pregătindu-se cel mai binecuvântat rezultat : nu desființarea Cultului Eroilor, ci mai curând ceeace aș numi o Lume întregă de Eroi. Dacă Erou însemnează *om sincer*, de ce n'ar fi fiecare din noi un Erou ? O lume deplin sinceră, o lume credincioasă : ceva asemănat a mai fost ; și va mai fi, — nu va putea să nu fie. Aceștia vor fi adevărații Adorații pentru Eroi : niciodată adevăratul Mai Bine nu

ar putea fi mai venerat ca acolo unde totul ar fi Adevărat și Bun!—

XI.

Știu foarte bine că în zilele noastre Cultul Eroilor pare să se fi dus, în cele din urmă să fi încetat. Epoca noastră, pentru niște cuvinte care merită să fie cercetate odată și odată, neagă existența oamenilor mari; neagă foloasele oamenilor mari. Arătați criticii-
lor noștri un om mare, un Luther de pildă: încep, cum zic ei, să-l „explice”; nu să-l adore, ci să-i ia dimensiunile,—și să-l scoată la urmă că este un soiu mic de om! Eră „produsul Timpului”, spun ei; Timpul îl chemă, Timpul a făcut totul, el nimic—decât ceace și noi, criticii mititei, am fi putut face! Aceasta îmi pare o tristă ispravă. Timpul să-l chieame? Vai, am cunoscut timpuri care *chiamau* cu glas destul de puternic pe omul lor mare, dar nu l-au găsit când îl chiamau! Nu eră acolo; Pronia nu-l trimisese. Timpul, *chiamând* cât putea de tare, avea să se prăbușească și să se scufunde, pentrucă *el* nu voia să vină când eră chemat.

Căci, dacă ne gândim bine, niciun Timp nu ar fi mers spre ruină, dacă ar fi putut *găsi* un om destul de mare, un om destul de bun și de înțelept: înțelepciune pentru a vedea lîmpede de ce avea nevoie Timpul, vitejie, pentru a-l mîna într'acolo pe calea cea bună; iată în ce stă mîntuirea unui Timp. Dar eu asemăn Timpurile lîngede și vulgare, cu necre-

dința, strâmtorarea, nedumerirea lor, cu caracterele lor lîngede și îndoielnice, cu împrejurările lor încurcate, dărăpănându-se neputincioase din ce în ce mai rău, până ce ajung la prăbușirea finală ;— pe acestea le asemăn cu lemnul uscat și mort, așteptând trăsnetul din Cer care are să-l aprindă. Omul mare, cu puterea lui liberă pe care o ține de-a dreptul din mîna lui Dumnezeu, este trăsnetul. Cuvântul lui este cuvântul înțelept care vindecă, în care toți pot să creadă. Toate lucrurile se aprind împrejurul lui, odată ce le-a isbit, și ard într'un foc asemenea cu al lui. Unii cred că grămezile de lemn putred l-au chemat. Aveau mare nevoie de el, ce e dreptul ; dar cât despre chemare— !— Sînt niște critici mărginiți aceia care strigă : „Iată, nu a făcut lemnul focul ?” Omul nu poate da o mai mare dovadă a micimii lui decît cu lipsa lui de credință în oamenii mari. Nu e simptom mai trist într'o generație decît o astfel de orbire generală pentru trăsnetul spiritual, însoțită de credința numai în grămada de lemn mort și sterp. Este ultima desăvârșire a necredinței. În toate epocile istoriei lumii vom găsi că Omul Mare a fost mîntuitorul neapărat trebuincios al epocii lui ;— trăsnetul fără de care lemnul nu s'ar fi aprins niciodată. Istoria Lumii, am mai spus-o, este Biografia Oamenilor Mari.

XII.

Da, dela Scandinavul Odin până la Englezul Samuel Johnson, dela divinusul Intemeietor al Creștinis-

mului până la uscatul Pontifice al Enciclopedismului ¹⁾, în toate timpurile și locurile, Eroul a fost adorat. Pururea va fi astfel. Cu toții iubim pe oamenii mari ; îi iubim, îi venerăm și ne plecăm supuși înaintea lor ; cum am putea în mod cinstit să ne plecăm înaintea altui lucru ? Ah, nu simte oare orce om adevărat că se înalță pe sine când respectă ceea ce stă într'adevăr deasupra lui ? Nu e sentiment mai nobil sau mai binecuvântat în inima omului. Pentru mine e foarte mângâietor gândul că nicio logică sceptică sau trivialitate generală, nicio nesinceritate sau ariditate a vreunui timp cu toate influențele lor nu pot să distrugă această nobilă lealitate înăscută și adorare ce se găsește în om. În timpurile de necredință, care ajung curând timpuri de revoluție, multe lucruri se prăbușesc, jalnice istoviri și ruine se pot vedea de toți. Mie mi se pare că văd, în aceste zile în care trăim, în indestructibilitatea Cultului Eroilor un diamant veșnic pe care zăpăceala și ruina lucrurilor revoluționare nu-l pot atinge. Este o veșnică piatră unghiulară dela care trebuie să înceapă orce zidire din nou. Că omul într'un fel sau altul adoră pe Eroii ; că noi cu toții respectăm și vom fi datori să respectăm pururea pe Oamenii Mari : aceasta este pentru mine stânca vie printre toate prăbușirile posibile ; singurul punct fix în istoria revoluțiunilor moderne, care altfel este fără fund și fără țarm.

1) Voltaire. (N. Tr.)

XIII

Departate de noi gândul că solemnitatea este o condiție esențială a mărimii, că un om mare trebuie să aibă neapărat o înfățișare rigidă și acră, care să nu fie niciodată îndulcită sau încălzită de valurile veseliei. Sânt pe lumea asta lucruri de rîs, ca și lucruri de admirat; și nu e o minte desăvârșită aceea care nu știe să dea fiecărui lucru ce i-se cuvine. Totuș disprețul este un lucru primejdios de jucat cu el, un lucru mortal dacă pururea trăim cu el. Căci într'adevăr—luând lucrul din partea cea mai simplă—cum ar putea un om să săvârșească isprăvi mari, să rabde orce trudă, să se împotrivescă ispitelor, să înlătore greutățile, dacă n'ar iubi din toată inima ceea ce urmărește? Putința de a iubi, de a admira trebuie să fie privită ca semnul și măsura sufletelor înalte: rău cârmuită, duce la multe rele; dar fără ea nu poate fi nimic bun. Ridicolul, de altă parte, este o facultate foarte prețuită de posesorii ei; dar în sine este o facultate mică; putem spune că cea mai mică din toate facultățile. Este direct opusă Cugetării, Cunoștinței; hrana și esența ei este Negarea, care plutește numai la suprafață, pe când Cunoștința sălășluiește mult mai adânc. Din firea ei este egoistă și moralicește de rînd; nu face decât să ne nutrească Vanitatea, care de cele mai multe ori își ajunge sieși.

XIV

Arată-mi omul pe care-l cinstești, și știu prin acest semn, mai bine ca prin orcare altul, ce fel de om

ești. Căci mi-arăți prin aceasta care este idealul tău de umanitate, ce fel de om dorești să fii, și pentru care, dacă ai putea să fii, ai mulțumi zeilor din tot sufletul.

XV

Un lucru e sigur, orce zei sau fetiși ar avea omul împrejurul lui, dându-le dijme și mormăindu-le rugăciuni, că adevărata lui „religie“ este *cultul lui practic al Eroilor*. Pe cine sau ce admiri în adâncul sufletului tău, și te silești să-l imiți sau să-l ajungi; este slujitorul Domnului sau al Diavolului? E limpede că asta e întrebarea. Nu e altă religie care să fie de cea mai mică importanță în comparație. Teologiile, doxologiile, ortodoxiile, heterodoxiile n'au alt rost decât dacă duc la bun sfârșit cultul eroilor; dacă isbutesc, sânt bune; dacă nu, sânt nimic sau rele.

Și acest lucru e sigur: Națiunile care fac bine cultul Eroilor sânt binecuvântate și biruitoare; Națiunile care-l fac rău sânt blestemate, și din ce în ce, în toate treburile lor, merg tot mai rău, până ce reaua lor stare, mâhnitoare și primejdioasă, ajunge în cele din urmă de nesuferit Cerului și Pământului, și așa numita Națiune, acum o nefericită adunătură de necredincioși, isbucnește în tumulturi revoluționare, și or să reformează or se nimicește. Cum ar fi altfel? Cunoaște pe cine să cinstești, să-l egalezi și să-l urmezi; cunoaște pe cine să nu cinstești, să-l ocolești și să-l înlături, ca pe un lucru nerod și răsvrătit: iată Legea și Profetii. Toate evangheliile, bibliile, homeliile

liturgiile și litaniiile, toate codurile temporale și spirituale ale unui om sau unui popor, de fapt duc la aceasta. Nemerești bine într'asta, atunci nu greșești în nimic; descifrezi destul de bine acest Univers și ești pe cale să interpretezi exact care e voința Creatorului lui. Nemerești rău într'asta, atunci chiar de ai avea cele mai recomandabile liturgii și teologii vaste cât cele ale Indiei, la nimic nu-ți folosește; greșești în toate lucrurile.

XVI

Orce Istorie este o Biblie inarticulată, și într'un chip obscur și încâlcit dă pe față, în lumea aceasta josenică, Divinele Aparițiuni. Căci Dumnezeu a făcut lumea aceasta și el o cârmuiește pururea; zgomotosul Răsboiu al Timpului, cu toate Revoluțiile franceze și revelațiile evreiești, „îi țese vestmântul cu care-L vezi“. Nu e Biografie omenească, nu e Istorie sau Biografie a unei Națiuni, care să nu aibă într'însa o veste venită din Cer, trimisă urechilor care ascultă sau care nu ascultă. Ce este acest Univers, ce sânt Legile lui Dumnezeu, îți va spune puțin Viața fiecărui om; numai Viața tuturor oamenilor și tuturor lucrurilor ar putea să-ți spuie în întregime, — iar tu va trebui să-ți deschizi mintea.

XVII.

Vechile Popoare ale lumii, tote Popoarele atât timp cât au rămas simple și serioase, știau fără să fi învățat că Istoria lor eră o Epopee și o Biblie, Icoana ne-

buloasă și zbuciumată a Prezenței unui Zeu, fapta eroilor și a oamenilor inspirați de divinitate. Minte nobilă care eră în stare să desprindă o asemenea divină imagine și să o înfățișeze minții omenești limpede, curățită de neguri într'o coerență vizibilă și de priceput, toți simțeau că eră mintea unui *Vates* și mintea cea mai de seamă. Nu eră nevoie să-i spui să cânte, să facă o Poemă. Natura însaș îl silea ; o asemenea pătrundere a ochilor omenești în divin nu se putea exprimă decât într'un Cântec sau Psalm. Acestea sânt Bibliile Popoarelor ; pentru fiecare Istoria lui crezută este o Biblie. Nu numai în Iudeea, în Hellada sau Latium, dar în toate țările și în toate timpurile. Orcât de uitat e astăzi faptul, nu a încetat totuși câtuși de puțin de a fi un fapt, și nici nu va încetă vreodată. Așa e la fiecă Națiune și cu fiecă om ; — căci orce Națiune presupun că a fost făcută de Dumnezeu, ca și orce om ? Numai că sânt unele Popoare, ca și unii indivizi, care știu acest lucru, și altele care nu-l știu. Marile Popoare sânt cele care l-au știut bine : mici și neînsemnați, popoare și indivizi, sânt aceia care nu l-au știut niciodată, sau dacă l-au știut repede l-au uitat și nu l-au avut în adâncul inimii. Din aceștia nimic nu iese. Măsura mărimii unui popor, a meritului lui în ochii lui Dumnezeu și ai oamenilor, nu este cantitatea de bumbac ce poate toarce, cantitatea de bani ce a strâns ; dar cantitatea de eroism ce a săvârșit, de nobilă evlavie și vitează înțelepciune câtă se găseă într'însul, — câtă se găsește încă,

XVIII.

Viața omului mare nu este o petrecere, ci o bătălie și un marș, un războiu cu stăpânirile și puterile. Nu e o plimbare prin parfumate livezi de portocali și grădini înflorite, în tovărășia corului Muzelor și Orelor trandafirii : este un strașnic pelerinagiu prin arzătoare pustietăți de nisip, prin ținuturi de gheață și zăpadă. El umblă printre oameni ; îi iubește, cu o milă nespus de duioasă, — cum ei nu pot să-l iubească : dar sufletul lui locuiește în singurătate, în părțile cele mai ascunse ale Creațiunii. Se odihnește o clipă în oaze verzi lângă isvoare cu palmieri, dar în curând trebuie să călătorească mai departe, însoțit de spaime și străluciri, de Archidemoni și Archangheli. Tot Cerul, tot Pandemoniul îl întovărășesc. Stelele cu străluciri pătrunzătoare, din Nemărginirile de sus, îi trimit vești ; mormintele, tăcute cu morții lor, din Veșnicii.

O Lume, cum ai să te asiguri tu împotriva acestui om ? Nu poți să-l cumperi cu banii tăi, nici nu poți să-l înfrânezi cu spânzurătorile și pedepsele tale legale. Iți scapă ca un Spirit. Nu poți nici să-l ajuți, nici să-l împiedici. Pedepsele, sărăciile, părăsirea, ocările tale : toate acestea sânt bune pentru el. Vino la el ca dușman, depărtează-te de el ca neprieten ; numai nu face acest singur lucru, — nu-l otrăvi cu propriile tale răătăcirii : Geniul bun, chiar până la moarte, se va apăra de acestea ! — Ce o să faci tu cu el ? El este deasupra ta, ca un zeu. Tu ești sub el. El este regele tău născut, cuceritorul și legiuitorul tău : tot aurul și toate

tunurile din lume nu pot să te scape de el. Oh, dacă în acest om, în ochii căruia pot străluci fulgerele Cerului, nu ar fi, ca esență adevărată a ființei lui, o dreptate devină, o nobleță, veracitate și îndurare omească,—eu aş tremură pentru lume. Dar tăria lui — să ne bucurăm de asta—este în cantitatea de dreptate, de vitejie și de milă câtă e într'însul. Pentru hipocriții și înșelătorii din locurile de sus ochii lui trimit fulgere; dar se topesc într'o milă mai duioasă ca a unei mume pentru cei apăsați, cei oropsiți; în inima lui, în mintea lui largă este un altar pentru toți nenorociții. Propășirea lumii acesteia este pe vecie asigurată.

„Om de geniu“ : știi tu ce este un om de geniu? Geniul este „darul inspirat al lui Dumnezeu“. Este cea mai clară prezență a Prea Înaltului Dumnezeu într'un om. Intunecată, virtuală în toți oamenii; în acest om a ajuns limpede, actuală. Așa spune John Milton, care trebuie să se fi priceput puțin; așa-i răspund Vocile tuturor Vârstelor și Lumilor. Vrei să fii în legături cu un astfel de om? Fii atunci egalul lui: ești în stare? Cunoaște-te pe tine însuși și locul tău adevărat și cel aparent, și cunoaște-l și pe el, cu locul lui adevărat și cel aparent, și potrivește-ți fapta cu toate acestea.

CAP. V.

Căi bune și Căi rele.

I.

Cât adevăr în vechia fabulă a Sfinxului, care stă la drumul mare punând ghicitori trecătorilor și prăpădind pe cei care nu-i puteau da răspunsul! Un astfel de Sfinx este Viața asta a noastră pentru toți oamenii și toate societățile de oameni. Natura, ca și Sfinxul, e de un farmec ceresc și o drăgălășie femeiască, fața și pieptul îi sânt de zeiță, dar se termină în ghiare și trup de leoaică. Este într'însa o frumusețe cerească, — ceeace însemnează cerească rânduială, supunere la înțelepciune; dar este și un întuneric, o ferocitate, o fatalitate, care sunt infernale. Este o zeiță, dar una încă nedesrobotă din închisoare; o zeiță încă pe jumătate închisă, — partea articulată, fermecătoare, încătușată încă de cea nearticulată, chaotică. Cât de adevărat! Și nu ne pune ghicitori? Pe fiecare om nu-l întrebă ea zilnic, cu o voce blândă, dar cu un înspăimântător înțeles: „Cunoști tu însemnătatea Zilei acesteia? Ce poți face astăzi? Ce poți încerca să faci

astăzi ?" Natura, Universul, Soarta, Existența, orcum am numi acest mare și imposibil de numit Fapt în mijlocul căruia trăim și ne luptăm, este ca o cerească mireasă și cucerire pentru cei înțelepți și viteji, pentru cei care sânt în stare să-i priceapă poruncile și să le împlinescă ; un dușman nimicitor pentru cei ce nu sunt în stare. Răspunzi la ghicitoarea ei, este bine de tine. Nu răspunzi, treci pe lângă dânsa fără să o bagi de seamă, va răspunde singură ; și deslegarea va fi pentru tine un lucru de dinți și ghiare ; Natura e o leoaică mută, surdă la rugămintile tale, sfâșiind cu cruzime. Tu nu ești logodnicul ei biruitor ; ești victima ei schilodită, asvârlită în prăpastii, cu un rob dovedit trădător, mișel.

Cu națiunile e ca și cu indivizi : Pot să deslege ghicitoarea Soartei ?—Aceasta este taina tuturor oamenilor nenorociți și tuturor națiunilor nenorocite. Au uitat Adevărul interior și s'au luat după aparențele de adevăr exterioare. Au răspuns *rău* la întrebarea Sfinxului. Oamenii nerozi iau aparențele trecătoare drept fapte eterne, și rătăcesc din ce în ce mai mult.

II

Intr'adevăr așa este. Ca să vorbim în felul bătrânesc, noi „am uitat pe Dumnezeu“ ;—în felul cel mai modern și după adevărul lucrurilor, am luat Faptul acestui Univers așa cum *nu este*. Am închis liniștiți ochii la veșnica Substanță a lucrurilor, și i-am deschis numai la Aparențele lucrurilor. Credem în toată liniștea că Universul acesta este înăuntrul său

un mare și neînțeles **Poate**; în afară, lucru destul de limpede, este un mare și întins Staul și Azil, cu bucătării uriașe și lungi mese de mâncare, — la care acela e înțelept care poate găsi un loc! Tot Adevărul Universului acestuia e nesigur; numai câștigul și paguba lui, plăcinta și lauda ei sânt și rămân foarte vizibile omului practic.

Nu mai e nici un Dumnezeu pentru noi! Legile lui Dumnezeu au ajuns „principiul celei mai mari fericiri“, un expedient parlamentar: Cerul se boltește deasupra noastră numai ca un cronometru astronomic; un câmp pentru telescopul lui Herschel... În limbajul bătrânului nostru Jonson, omul și-a pierdut *sufletul* dintr'însul; și acum, după o trecere de timp, — începe să-i simtă lipsa! Aci e buba; centrul universalei gangrene sociale, amenințând toate lucrurile moderne cu o moarte spăimântătoare. Pentru cine știe să vadă, aci este trunchiul, cu rădăcinile și ramurile lui otrăvite, subt care lumea se zvârcolește în atrofie și agonie. Atingi focarul tuturor boalelor noastre, îngrozitoarei noastre nosologii de boale, când pui mâna aci. Nu mai e Religie; nu mai e Dumnezeu; omul și-a pierdut sufletul și zadarnic caută o sare antiseptică. Zadarnic: omorând regi, trecând legi de reformă, în Revoluții franceze, în Răsvrătiri dela Manchester nu se găsește niciun leac. Groaznica lepră elefantină, ușurată pentru un ceas, apare cu o nouă forță și furie în ceasul următor.

III

Pretutindenii vei găsi, o cititorule, că lucrurile care au avut o existență printre oameni a trebuit înainte de orice să aibă un adevăr și o valoare într'însele, și că au fost nu aparente ci realități. Nimic nereal nu a putut dăinuî mult printre oameni. Priviți la Mahometanism de pildă ! Dalai-Lamaismul chiar, ne bucurăm descoperind-o, merită să trăiască pe lume ; căci nu e o înșelăciune, ci o sinceritate ; nu un nimic ci ceva ! Greșala acelor care cred că înșelăciunea, forța, nedreptatea, vreun lucru neadevărat, orcât de îmbrăcat și gătit, a fost sau ar putea vreodată să fie principiul legăturilor omului cu omul, este mare, este cea mai mare. Este greșala necredinciosului, pentru care adevărul este ca și cum n'ar fi. Este o greșală plină de multe rătăcirii și nenorociri ; o greșală fatală, de plâns de părăsit de toți oamenii.

IV

Vai, știm bine că Idealurile nu pot fi niciodată în întregime întrupate în practică. Idealurile trebuie să rămână pururea la o mare depărtare ; și ne vom mulțumi plini de o dreaptă recunoștință cu o apropiere tolerabilă ! Cum spune Schiller, nimeni să nu se plângă prea mult și să „nu măsoare după un model de perfecțiune slabul produs al realității“, în biata noastră lume. Și totuși, de altă parte, nu trebuie să uităm niciodată că Idealurile există ; că dacă nu ne putem deloc apropia de ele, atunci vine prăpădul ! Fără greș.

Niciun zidar nu ridică un zid *perfect* perpendicular, matematiceste lucrul e cu neputință ; un anume grad de perpendicularitate îi este de ajuns ; și el, ca un bun zidar ce este, care trebuie să-și isprăvească treaba, îl lasă așa. Și totuș dacă se depărtează *prea mult* de perpendiculară ; mai ales dacă aruncă cu totul plumbul și nivelul, și grămădește cărămidă peste cărămidă fără nicio socoteală, așa cum îi vine la îndemână — ! Un astfel de zidar cred că este pe o cale rea. *El* s'a uitat pe sine : dar Legea Gravitățiunii nu uită să lucreze asupra lui ; el și cu zidul lui se prăbușesc în ruine ! —

Aceasta este povestea tuturor răsvrătirilor, Revoluții Franceze, izbucniri sociale în timpurile vechi ca și în cele moderne. Ați pus pe omul prea incapabil în fruntea treburilor ! Pe omul prea lipsit de nobleță, de vitejie, prea nerod. Ați uitat că este o anume lege sau necesitate firească de a pune acolo pe Omul Capabil. Cărămida trebuie să stea peste cărămidă, cum poate și cum îi este îngăduit. Incapabilul Simulacru al Capacității, *șarlatanul* într'un cuvânt, trebuie să se potrivească cu șarlatanii, în toate felurile de administrare a lucrurilor omenești, — care rămân prin urmare neadministrate, fermentând în nemăsurate masse de lipsă, de sărăcie : la exterior ca și în interior sau spiritual, milioane de nenorociți întind mâna pentru hrana ce le e datorită, și nu găsesc nimic. „Legea gravitației“ lucrează ; niciuna din legile Naturii nu uită să lucreze. Milioanele de nenorociți izbucnesc în

Sansculottism sau în altfel de nebunie : cărămizile și zidarul zac ca un jalnic chaos ! —

V

Atunci când credința ajunge nesigură și practica nesănătoasă, când greșelile, nedreptățile și mizeriile biruiesc tot mai mult pretutindeni, vedem adunat destul material pentru o revoluție. În orice împrejurare, pentru ca un om să *lucreze* sincer, trebuie să creadă cu tărie. Dacă are să ceară în orice împrejurare părerea lumii, dacă nu se poate scuti de părerea lumii, slujindu-se numai de părerea sa, va fi un prost lucrător ; munca încredințată lui va fi *rău* făcută. Fiecare om de acest fel contribuie zilnic la neînălăturata prăbușire. Orice muncă ar face în chip necinstit, uitându-se numai la aparența ei exterioară, este ca o nouă ofensă, mămă de noi mizerii pentru toți. Ofensele se adună până ce ajung de nesuferit, și atunci trebuie să izbucnească și să fie măturate ca în urma unei explozii. Sublimul Catholicism al lui Dante, de necrezut astăzi în teorie, desfigurat și mai rău de o practică nesinceră plină de îndoială și necinste, aveà să fie sfâșiat de un Luther ; nobilul Feudalism al lui Shakespeare, orcât de frumos a părut și a fost odinioară, aveà să se termine într'o Revoluție Franceză. Grămădirea de ofense, cum am spus, face explozie, izbucnește vulcanic ; și vin apoi lungi perioade turburi, până ce lucrurile se orânduiesc iarăș.

VI

E ceva trist pentru un popor ca și pentru orice om să cadă în scepticism, în diletantism, nesinceritate, și să nu cunoască Sinceritatea când o vede. În lumea asta, ca și în toate lumile, ce blestem este atât de jalnic? Inima zăcând moartă, ochiul nu mai poate să vadă. Inteligența câtă mai rămâne este nu-mai inteligența vulpească. E de puțin folos să le fie trimis un adevărat Rege; ei nu-l cunosc când le e trimis. Spun cu despreț: Țsta e Regele vostru? Eroul își prăpădește puterea lui eroică într'o zadarnică împotrivire din partea nemernicilor și puțin poate să-vârși. El însuș împlinește o viață eroică, cecece e mult, cecece e totul; dar pentru lume nu îndeplinește comparativ nimic. Cel mai mare dar făcut de Dumnezeu pământului acestuia este asvârlit la o parte, cu rânjete...

Jalnic lucru! Eu zic că trebuie lecuit. Până ce nu se va lecui acesta într'o oarecare măsură, nimic nu va fi lecuit. „Să dai pe față pe șarlatani“? Da, faceți-o, pentru Dumnezeu, dar cunoașteți mai întâi oamenii în care trebuie să vă încredeți! Până ce nu-i cunoaștem, ce este toată cunoștința noastră; cum vom putea „să-i dăm pe față?“ Căci istețimea de vulpe, care crede că este cunoștință, și „dă pe față“ în acest chip, se înșală amarnic. Păcăliții într'adevăr sânt mulți: dar dintre toți *păcăliții* niciunul nu e într'o stare mai jalnică decât acela care trăiește cu spaima de a fi păcălit. Lumea există; lumea are un adevăr

într'însa, căci altfel n'ar exista ! Mai întâi să recunoaştem ce e adevărat, căci *atunci* vom cunoaşte şi ce e fals ; până atunci niciodată.

„Să cunoaştem oamenii în care avem să ne încredem“ : vai lucrul acesta este, în vremurile noastre, foarte departe de noi. Numai omul sincer poate să recunoască sinceritatea. Nu este nevoie numai de un Erou, ci şi de o lume potrivită pentru el ; o lume nu de *slugi* ; căci altfel Eroul vine aproape degeaba ! Da, este departe de noi : dar trebuie să vină ; slavă Domnului, sânt semne că are să vină. Până ce va veni, ce avem noi ? Urne de vot, sufragii, Revoluţii Franceze : — dacă sântem ca slugile şi nu cunoaştem pe Erou când îl vedem, la ce sânt bune toate acestea ? Un eroic Cromwell vine, şi timp de o sută cincizeci de ani nu poate căpăta un vot dela noi. Ce, lumea nesinceră şi necredincioasă este *proprietatea naturală* a Înşelătorului şi a Părintelui înşelătorilor şi înşelăciunilor ! Numai mizeria, zăpăceala, minciuna sânt cu putinţă acolo. Cu urnele de vot schimbăm *figura* Înşelătorului nostru, dar substanţa lui dăinuieşte. Lumea de slugi *trebuie* să fie cârmuită de Pseudo-Erou, de Regele îmbrăcat numai cu zorzoanele Regelui. Aceasta e lumea Regelui, el e Regele ei ! In scurt, din două lucruri unul : sau va trebui să ne învăţăm a cunoaşte ceva mai bine pe Erou, pe adevăratul Cârmuitor şi Căpitan, când îl vedem ; sau dacă nu, vom rămâne veşnic cârmuiţi de cei Neroici ; — de ar suna urnele de vot la fiecă răspântie, niciun leac nu ar fi.

VII

Puterea și Dreptul difere înspăimântător dintr'un ceas într'altul ; dar dă-le secole în care să se încerce, și le vei găsi identice. Al cui eră pământul acesta al Britaniei ? Al lui Dumnezeu care l-a făcut al Lui și al nimănui altul nu a fost și nu este. Care din făpturile Domnului aveà dreptul să trăiască pe el ? Lupii și bizonii ? Da, ei ; până ce unul cu un drept mai bun s'a arătat. Celtul, „sălbatul aborigen al Europei“, cum îl numește un istoric morocănos, veni, pretinzând că are un drept mai bun, și-l luă în stăpânire, spre jalea bizonilor. Aveà un drept mai bun pentru această bucată de pământ a Domnului ; anume o mai bună putință de a o întrebuința spre folosul său, — o putere de a se așeză aci și de a căută ce foloase ar putea să tragă. Bizonii dispărură ; Celtul intră în stăpânire și începù să muncească pământul. Pentru vecie aveà să fie ? Vai, *Veșnicia* nu e o categorie care să se poată stabili în lumea aceasta a Timpului. O lume a Timpului, prin definiția ei, e o lume de mortalitate și de mutabilitate, de început și de sfârșit. Nicio stăpânire nu e veșnică afară de aceea a lui Dumnezeu Ziditorul : acela căruia Cerul îi îngăduie să ia stăpânirea, are dreptul ; sancțiunea Cerului este această îngăduință, — atâta cât durează : nimic mai mult nu poate fi spus. De ce crește isopul acolo în crăpătura zidului ? Pentru că întregul Univers, destul de ocupat într'altfel, nu-l putea împiedică să nu crească ! Aveà puterea și dreptul. Printr'aceeaș

lege mare se stabilesc Imperiile Romane, se promulgă Religiiile Creștine și toate Puterile existente domnesc. Lucrul tare este lucrul drept : aceasta o vei găsi pretutindeni în lume ; — căci cine e Creatorul lumii noastre, Dumnezeu și Adevărul, or Satan și Minciuna ?

VIII

Un singur lucru știu bine, și-l pot afirma cu mare încredere, susținut de întregul Univers și de vreo două sute de generații omenști care au lăsat aci vreo amintire despre ele, anume că puținii înțelepți trebuie, printr'un mijloc sau altul, să ia cârmuirea nenumăraților nerozi ; că trebuie să fie siliți să o ia ; — și că, de fapt, de oarece Înțelepciunea, care însemnează și Vitejie și Nobleță eroică, este singura puternică pe lume, iar un om înțelept este mai puternic decât toți oamenii neînțelepți, pot să o ia. Că aceștia trebuie să ia cârmuirea, și odată luată trebuie să o țină și să-și împlinească astfel menirea lor dela Dumnezeu, apărând-o, cu primejdia vieții lor, împotriva tuturor oamenilor și tuturor diabolilor, acest lucru cred că este șira spinării oricărei societăți viitoare, precum a fost a tuturor celor trecute, și că fără el nu e cu putință Societate pe lume.

IX

O spun mereu, privilegiul veșnic al nerozilor este să fie cârmuiți de cei înțelepți, să fie duși pe calea cea dreaptă de către aceia care o cunosc mai bine ca

ei. Acesta este cel dintâi „drept al omului“, față de care celelalte drepturi sânt nimic, — lucruri de prisos, corolari care decurg dintr'însul, dacă nu sânt contraziceri ale acestuia, și mai puțin decât nimic! Pentru cei înțelepți nu este un privilegiu ; departe de asta. Fără îndoială, cum aduce pază țării lor, implică și paza lor ; dar în sine este cea mai strașnică datorie pe care și-o impune un om înțelept, dacă e într'adevăr înțelept.

X

Găsiți într'o țară Omul cel mai capabil din câți sânt într'însa ; înălțați-l la locul cel mai de sus, respectați-l cu credință : ați aflat o cârmuire desăvârșită pentru acea țară ; nu e urnă de vot, eloquentă parlamentară, sufragii, clădire de constituție sau te miri ce organism care să o poată îmbunătăți cât de puțin. Se află într'o stare desăvârșită ; o țară ideală. Omul cel mai capabil ; ceeace însemnează și omul cel mai sincer, cel mai drept, cel mai nobil : ceeace el ne spune să facem trebuie să fie tocmai lucrul cel mai înțelept, cel mai nemerit pe care-l putem învăța undevă sau cumvă ; — lucrul care se cuvine să-l facem cu orice preț, cu o dreaptă și leală recunoștință, fără să ne îndoim de nimic ! *Fapta* și viața noastră vor fi atunci bine rânduite, întrucât cârmuirea le poate rândui ; acesta ar fi idealul constituțiunilor.

52h.642

XI

A înălța pe oamenii de talent, a căută și a trece prin ciur întreaga societate și fiecare clasă în parte pentru a găsi pe oamenii de talent și a-i ridică bucuroși, nu a fost totdeauna ceva cu neputință. În multe forme de guvernământ s'a făcut acest lucru și se face încă, în anume măsură. Măsura în care formele de guvernământ isbutesc să facă acest lucru arată foarte exact gradul lor de valoare divină și umană, gradul de succes, de adevărată și ultimă isbândă la care se pot aștepta în lumea aceasta.

XII

Lumea a arătat totdeauna puțină bunăvoință în vățătorilor ei: foamea și goliciunea, primejdiile și injuriile, pușcăria, crucea, paharul cu otravă au fost răsplata pe care a oferit-o Înțelepciunii, primirea bună cu care a întâmpinat pe cei ce veniseră să o lumineze și să o purifice. Homer și Socrates și Apostolii Creștini țin de timpurile vechi; dar Martirologia lumii nu s'a sfârșit cu aceștia. Roger Bacon și Galilei lungezesc în închisorile preoțești; Tasso se tânguie într'o celulă de balamuc, Camoens moare cerșind pe stradele Lisabonei. Așa au părăsit oamenii, așa „au prigonit pe Profetii lor“ nu numai în Iudeea, ci pretutindeni unde au fost oameni.

XIII

Puterea Opiniei Publice? E o putere pe care o cunoaștem foarte bine; e respectată și prețuită ca fiind

de un folos indispensabil, dar nu e deloc recunoscută ca o forță finală sau divină. Putem întrebă : Ce lucru divin, ce lucru într'adevăr mare s'a făcut vreodată prin această putere ? Oare Puterea Opiniei Publice a dus pe Columb spre America, or pe John Kepler, pe când murea de foame, să descopere adevăratul Sistem al Stelelor ?

XIV

Aceasta a fost dese ori, ba chiar de cele mai multe ori, soarta oamenilor mari și a Iubitorilor de Înțelepciune : timpul și țara lor nu le-a dat nici o importanță ; în marele târg al lumii mărgăritarele lor au fost luate drept pietre fără valoare și cu ocară date la o parte. Slabi în părtași, tari numai în credința lor, cu o nestrămutată conștiință a bunătății și valorii faptei lor, au făcut apel, în tăcere sau cu vorbe, la vârstele viitoare, când urechia lor avea să fie surdă la glasul iubirii sau urii, dar când Adevărul dintr'înșii va vorbi cu un glas auzit de toți. Bacon și-a lăsat operele generațiilor viitoare, după ce vor trece mai multe veacuri. „Trebuie să mă mâhnesc, spunea Kepler, în izolarea lui, în extrema lui nevoie, dacă oamenii nu primesc descoperirea mea ? Cum Atotputernicul a așteptat șase mii de ani să vie unul care să vadă ceea ce El a făcut, pot și eu să aștept două sute de ani pe unul care să priceapă ce am văzut !“

XV

Obține, prin orcâte voturi, sau fără niciun vot, prin îndemnul tăcut al minții și intuițiunii tale proprii, care ți-au fost dăruite din Cer și-ți sânt mai sfinte ca toate lucrurile pământești, o imagine corectă a unui fapt, așa cum Dumnezeu și Natura l-au făcut : acesta e singurul lucru trebuincios ; grație lui îți va merge bine orce ai aveà de făcut cu acel fapt. Capătă, cu ajutorul sublimelor metode constituționale, lăudate de toată lumea, o imagine incorectă a faptului : în acest caz totul va merge altfel decât bine ; vei căpăta lauda gazetarilor influenți și masselor vociferante de creaturi omenești păcălite ; iar cât despre Faptul Naturii, care continuă în tăcere să fie ceea ce a fost totdeauna, vei aveà contradicția lui și nimic mai mult. Ce altceva ? Se va schimba Natura sau acidul sulfuric se va preface în lapte dulce pentrucă o sumedenie de imbecili răcnesc ? Desigur că nu. Natura, vă asigur, n'are cea mai mică intenție să facă astfel.

XVI

Intre cugetarea cea mai înțeleaptă a omului și adevărul de fapt al unui lucru așa cum este în Natură este, desigur, destulă depărtare ! Cuvântul cel mai sincer, cel mai luminos al unui om nu este decât o imagine imperfectă a gândului așa cum este într'însul ; vorbele lui cele mai nimerite nu vor transmite decât cu greșeli gândul lui celorlalte minți : și acum între bietul *lui* gând și Faptul Naturii, care este Gândul Celui Veșnic, putem presupune că sânt unele deose-

biri, unele insuficiențe! Vorbește cât mai sincer, gândește-te cât mai înțelept, și tot e o mare prăpastie între tine și fapt. Și acum, *nu* vorbi cât mai sincer și, lucru ce decurge neapărat din aceasta, nu cugetă cât mai înțelept, ci cugetă cât mai plauzibil, cât mai superficial, unde vei ajunge cu acest metod?—

Dacă printr'un păcat sau din nenorocire nu isbuești să descoperi care este adevărul unui fapt, ești pierdut atât cât ține faptul! Dacă mintea ta nu reproduce drept ci reproduce fals faptul, zadarnic vei încercă să lucrezi asupra faptului. Faptul nu ți se va supune, faptul ți se va împotrivi în tăcere ; și pururea, cu o stăruință tăcută, va continuă să ți se împotrivescă, până ce vei căpătă o imagine a lui adevărată, în locul celei false. De prisos să votezi că o imagine falsă e adevărată ; voteaz-o, voteaz-o din nou cu majorități covârșitoare, cu unanimități triumfătoare ; citiți-o în Parlament de trei ori sau de trei sute de ori, faceți legi asupra ei până nu vor mai încăpea în Cod, — nimic nu va folosi : lucrul nu e așa, lucrul este altfel decât așa ; și toți urmașii lui Adam, votând zilnic asupra lui până la sfârșitul lumii, nu-l vor schimba cu o iotă. Poate cel mai sublim sanhedrim, parlament constituțional sau altă Colectivă Înțelepciune din lume să convingă focul să nu mai arză, acidul sulfuric să se prefacă în lapte dulce și luna într'un cașcaval?

XVII

Dacă din zece oameni nouă sânt fără minte, ceea ce este socoteala obișnuită, cum, pentru numele lui Dum-

nezeu, o să siliți urna electorală să scoată o înțelepciune din voturile acestor zece oameni? Niciodată, cu orce urnă de vot și cu toate mașinile posibile, nu veți ajunge la un asemenea rezultat. Cu niciun metod pe lume, afară de acela de a reduce la zero, într'un chip sau altul, nouă din aceste voturi, nu va ieși o înțelepciune din câteși zece.

XVIII.

Un lucru e de netăgăduit și trebuie să fie repetat mereu până ce va ajunge să fie iarăș priceput : Ceeace trebuie să întrebî despre orce constituție, formă de guvernămînt și metodă politică printre oameni, este aceasta : ce fel de om puneți deasupra voastră? Cu răspunsul la aceasta se răspunde la toate întrebările. Un alt lucru merită să fie luat în seamă : nu e nici un popor sau plebe, cu orce fel de urne electorale, care să poată alege un astfel de om pentru voi : numai omul de valoare poată să recunoască valoarea în oameni ; — spre oamenii de rînd, fără nicio valoare sau cu prea puțină, nu trebuie să vă îndreptați în asemenea împrejurare, afară dacă nu voiți să fiți *rău* — cârmuiți. — V'o spun, un milion de proști privind plini de autoritate la un om de ceeace se numește geniu, nu vor găsi decît absurdități într'însul și în calitățile lui, în virtuțile și în cusururile lui, de s'ar uita la dînsul pînă la sfârșitul timpului. El îi pricepe, îi vede ce sînt ; dar ca ei să-l priceapă și să-i vadă limpede care-i sînt limitele, ceeace ar însemnă că ei sînt mai mari decît dînsul, — acest lucru leveșnic refuzat, Singura

lor bună pricepere a lui ar fi ca în cele din urmă să spună leal : „Noi nu te prea pricepem ; te bănuim că ești mai nobil și mai înțelept și mai mare ca noi, de aceea te vom urmà plini de încredere“.

XIX.

Cât despre sufragiul universal, — se poate oare dovedi că dela începutul lumii s'a dat vreodată un vot universal în favoarea omului sau lucrului celui mai demn ? Știu foarte bine că adevărata valoare, în orice domeniu, e greu de recunoscut ; că cel mai demn, dacă recurge la sufragiul universal, are puțini sorți de izbândă. John Milton, întrebând întreaga Anglie cât valora *Paradisul Pierdut*, i-s'a răspuns : cinci livre sterling. George Hudson, întrebând în acelaș fel cât valorează serviciile lui la drumurile de fier, a primit ca răspuns (repede dar vremelnic răspuns) : un milion cinci sute de mii livre sterling. Vai, Isus Cristos întrebând pe Evrei ce merită *el*, nu i-au răspuns : Moartea pe Cruce ! —

XX.

Dar cum, o să mă întrebați : „Doi oameni nu sânt mai tari decât unul singur ; două voturi nu trebuie să biruie asupra unuia singur ?“ Vă răspund : Nu, nici două mii, nici două milioane. Mulți oameni votează ; dar în cele din urmă veți găsi fără greș că niciunul nu intră în socoteală afară de puținele care au *nimerit drept*. O unitate de acest fel împotriva orcâtor zero

veți pofti ! Dacă gândul Regelui se potrivește cu voința lui Dumnezeu sau cu legea hotărîtă pentru acest Univers, vă pot asigura că în cele din urmă Regele va birui, chiar de ar fi singur împotri va lumii întregi.

XXI

Am cunoscut minorități, și chiar mici minorități după numărul capetelor, săvârșind fapte mari, veșnic de amintit în toată lumea. Martor Cromwell și Puritanii lui ; o minoritate în toate timpurile, numărând capetele ; dar autorii și mântuitorii a tot ceea ce e însemnat în lucrurile Angliei noastre. Minoritate, adunând capetele ; dar cântărită în cântarul Cerului, o foarte limpede majoritate. Acea „companie de bieți oameni care mai curând și-ar vărsa sângele“, când se va arăta prilejul, — a ajuns astăzi o nobilă armată de eroi, ale cărei cuceriri sânt menite să dureze veșnic. Căci într'adevăr astfel se săvârșesc marile fapte naționale și de altfel. Nu fără primejdii și trudă pentru făptuitorii lor ; nu desigur, căci n'a fost niciodată un lesne lucru să împlinești adevărata voință a unui popor, cu atât mai mult adevărata voință a Universului față de acel popor. Nu, e greu și eroic ; dar e lesne să numeri orcând pe cei care votează dintr'un popor și să împlinești poruncile băuturii și trâncănelii lor ; porunci seci, foarte diferite de „voința“ lor, bieți ne-rozi, fără să mai spunem nimic de voința Națiunii și de a Universului ! Și totuș aceste două voințe, mai ales cea din urmă, sânt singurele care merită să fie împlinite.

XXII

Să cinstim micile minorități, când sânt sincere. Strașnică e lupta lor uneori, dar e pururea biruitoare, ca lupta zeilor. Fii lui Tancred de Hauteville, acum vreo opt veacuri, cuceriră toată Italia ; făcură dintr'înșa un corp organic, cu o anume ordine vitală ; întemeiară tronuri și principate, care n'au pierit încă în întregime. Normanzii lui Tancred erau vreo patru mii ; Italia pe care o cuceriră în luptă fățișă și o organizară după voia lor, numără vreo opt milioane de oameni, tot atât de mari la trup, hrănindu-se tot așa de bine. Cum a ajuns să biruie mica minoritate de Normanzi într'o luptă care părea așa de desperată ? Intâiu, nu vă îndoiiți, pentru că aveau dreptate ; pentru că într'un chip obscur, instinctiv, dar foarte sincer, ei împlineau porunca Cerului și așa hotărîse Cerul ca ei să biruiască. Al doilea, pentru că Normanzilor nu le eră *teamă* de pielea lor și erau gata să moară în lupta lor când eră nevoie. Un singur om cu așa dispoziții printre o mie cu altele, gândiți-vă la asta ! Mica minoritate, sprijinită de întregul Univers și urmărită cu privirea de atâția martori invizibili, să nu piardă nădejdea !

XXIII

În Cer se hotărăște dacă un om are să fie sclav sau liber ; actele parlamentului încercând să hotărască pe pământ acest lucru fac o jalnică treabă uneori. Acela pe care Cerul l-a făcut sclav nu e parlament

de oameni nici putere pe pământ care să-l poată face liber. Nu ; e legat în lanțuri de care parlamentele cu milioanele lor nu se pot atinge. Poți să-i dai numele de liber, poți să-i dai pământuri, venituri, orce : cu cât vei lumina mai tare pe dinăuntru imaginea lui de sclav, cu atât se vor accentua mai mult și mai urât trăsăturile lui de sclav. Eroismul, înțelepciunea bărbătească nu sânt ale lui : multe lucruri poți să-i dai, dar astea niciodată. Pe el Puterile Supreme l-au însemnat făcându-l *sclav* ; l-au menit nu să poruncească ci să asculte, în lumea asta. Pe acesta nu-l puteți liberă ; a proclamă pe acest om liber , nu este o Evanghelie a Domnului pentru ceilalți oameni ; este o alarmantă Evanghelie a Diavolului pentru el însuș și pentru noi toți. Statele sânt fericite și nobile în măsura în care hotărăsc drept cine e sclav și cine liber, sânt nefericite, nenobile și menite prăpădului dacă hotărăsc rău.

Putem fi siguri, în cele mai constituționale țări Cerul știe cine e sclav și cine nu e. Și cu privire la votare, pot da această regulă : Orce vot de sclav adevărat nu e decât o pagubă, orcând, orunde și orcum l-ar da. E un adevăr acesta : Nu trebuie vot de sclav ;— și mai e un adevăr și cestălalt, nu tot atât de clar, dar egal de sigur : După cum Natura și Soarta strașnică, iar nu legile și averea hotărăsc robia unui om, acestea din urmă, în cele mai multe cazuri, au hotărît *rău* ! Faptul este că sclavii sânt în înspăimântătoare majoritate pretutindeni și voturile lor (de care

nu ne putem încă scăpa) sânt o nenorocire în aceeaș proporție. Acesta e izvorul multor alte nenorociri.

XXIV.

Om liber este acela care este *leal* față de Legile acestui Univers; care vede și știe cu inima lui, prin toate contradicțiile, că nedreptatea nu-l poate atinge aici; că răul e cu puțință numai acolo unde e trândăvie și mișească falsitate. Primul simptom al unui astfel de om este nu împotrivirea și răsvrătirea, ci ascultarea. Precum scria bietul Henry Marten în Castelul dela Chepstow, e mult de atunci:

„De vrei s'ascuți de o vorbă vechie
Cu veselie fă și îndură ce ești dator“.

Cu veselie; acela care merge vesel la munca și suferința lui, numai acestuia Puterile de sus îi sânt priinčioase iar Ogorul Timpului îi va da roade. „O vorbă vechie“, prietene Harry; toți cei nobili din lumea asta au știut-o, și în felurite limbi s'au silit să ne facă a o pricepe! Esența orcărei religii care a fost și va fi, este să facă pe oameni *liberi*. Cine este acela care, în acest pelerinagiu al vieții, se va legă, orce s'ar întâmplă, să se supună lui Dumnezeu și slujitorilor lui Dumnezeu, și să nu asculte de Diavol și de slujitorii lui? Cu o cucernică vitejie acest om liber pășește prin învâlmășelile zgomotoase urmându-și neclintit calea pe care și-a impus-o. Pentru el prin Saharele pustii, prin groaznicele singurătăți populate de cadavre galvanizate și făpturi tânguitoare, lucește o stea polară;

și drumul lui, oricare ar fi drumul celorlalți, este spre Cel Veșnic. Un om care merită să fie consultat și să-i ceri votul asupra lucrurilor temporale; la dreptu' singurul om. Deși totdeauna excepțional, omul acesta eră odinioară bine cunoscut. Astăzi a ajuns foarte rar;—dar încă nu s'a știns cu desăvârșire; se vor arăta încă mulți ca el, dacă Zeii au de gând să țină locuită multă vreme Planeta aceasta.

Acestui om îi aparține veșnic cârmuirea lumii. Acolo unde domnește el, totul e bine cuvântat, și zeii se bucură, numai cei răi se plâng. Acolo unde domnește potrivnicul lui, totul e blestemat; și zeii se tânguiesc, și în curând vor îndreptă lucrurile cu mijloace înspăimântătoare. Ați împiedicat pe acest om de a cârmui? El nu poate să asculte acolo unde Diavolul și slujitorii lui cârmuiesc; cum ar putea? Căci dacă ar primi, va trebui să moară de trei ori prăpădit, blestemat de zei. Mai curând s'ar trage în pustiu, printre stâncile unde nimeni nu poate ajunge, tovarăș al fiarelor sălbatece, al graniturilor mute și al stelelor veșnice, departe de voi și de treburile voastre! Voi și treburile voastre, odată scăpați de el, mergeți pe o cale din ce în ce mai repede!

XXV.

Vai, mă tem să nu se dovedească acest lucru, că în Anglia, mai mult ca în orice țară, viața noastră publică și privată, Statul și Religia noastră, și tot ce facem și vorbim (ba chiar și cea mai mare parte din ce *gândim*), este o țesătură de jumătăți de adevăruri

și de minciuni întregi ; de hipocrizii, de convențiuni, de zdrențe și pânze de paianjen tradiționale ; un vestmânt cu care nu s'a mai îmbrăcat niciun suflet cinstit din urmașii lui Adam. Și noi pășim mândri cu o asemenea haină, ca și cum ar fi o odajdie preotească sau o mantie împărătească, iar nu cea mai murdară zdreanță de cerșetor. „Niciun englez nu îndrăznește să creadă în adevăr“, spune unul : „Englezul, de vreo două sute de ani, stă învăluit în minciuni de tot felul ; dela Nadir la Zenit un ocean de cant tradițional îl împresoară ca elementul sau de viață. El crede de-a binele că adevărul e primejdios. Bietul nerod, îl vezi pretutindeni cum se silește să tempereze adevărul îmbinându-l cu minciuna ; aceasta numește el „purtare serioasă“, „purtare cumpătată“, și alte vorbe frumoase ; șovăind între Dumnezeu și Diavol, crede că *poate* să slujească la doi stăpâni, și că totul îi va merge bine“

XXVI

E ciudat cât de mult timp se țin lucrurile putrede, dacă nu le mânuiești mai aspru. Generații întregi rămân în picioare, prefăcându-se vii, după ce toată viața și adevărul au fugit dintr'însele : atât de îndărătnici sunt oamenii să părăsească vechile drumuri și biruind lenea și ineștia să se avânte pe altele nouă. Intr'adevăr mare este Actualul ; este Lucrul care a scăpat din adâncimile fără fund ale teoriei și posibilității, și se ridică acolo ca un Fapt definit și neîndoios, în care oamenii muncesc și trăiesc, sau în care odinioară au

muncit și trăit. E înțeleptesc ca oamenii să se țină de el cât timp durează, și să-l părăsească cu păreri de rău când se prăbușește sub ei. Tu doritorule de schimbări repezi, bagă de seamă ! Te-ai gândit bine vreodată cât face Obișnuința în viața noastră, cum orce Cunoștință și orce Practică plutește în chip uimitor peste o nemărginită prăpastie de Necunoscut și Impracticabil, și cum întreaga noastră ființă este o nemărginită prăpastie, *boltită* de Obișnuință, ca de o subțire projhiță pământescă, zidită cu mare anevoință ?

XXVII

Teorii de guvernământ ! Atâtea au fost și vor fi în vârstele de decadentă. Privește-le ca pe niște procese ale Naturii, care nu face nimic în zadar, ca niște trepte în marele ei proces. Dar ce teorie e mai sigură decât aceasta, că toate teoriile, orcât ar fi de serioase, de greu elaborate, sânt și trebuie să fie, prin chiar condițiile lor, incomplete, îndoielnice, și chiar false ? Trebuie să știi, că Universul acesta este, precum se arată, *infinit*. Nu te încercă să-l înghiți, pentru digestia ta logică ; fii mulțumit, dacă împlântând cu îndemânare ici și colo câte un stâlp fix în chaos, îl împiedici să nu te înghită el pe *tine*. Dacă o nouă generație tânără a schimbat crezul sceptic : *ce trebuie să cred ?* cu credința pasionată în Evanghelia dela Jean-Jacques, asta e un pas mai departe și însemnează mult.

Binecuvântată e Nădejdea ; în toate timpurile s'a proorocit câte un Millenium ; Millenium de Sfin-

țenie; dar (ceea ce e de notat) niciodată până în vremurile astea nouă nu s'a proorocit un Millenium de înlesnire și belșug. Nu vă încredeți, prieteni, în proorocitul pământ al făgăduinții, de Fericire, Bunăvoință și Vițiu curățit de partea lui urită! Omul nu este ceea ce se cheamă un animal fericit; pofta lui de hrană bună e atât de mare! Cum poate bietul om, în acest sălbatec Univers, care-l împresoară de pretutindeni, infinit, amenințător, să găsească, nu zic fericirea, ci numai traiul, și o temelie pe care să se sprijine, dacă nu se încinge cu sfortare și răbdare? Vai, dacă în inima lui nu mai este nicio Credință cucernică, dacă vorba datorie și-a pierdut înțelesul pentru el! Cât despre acest Sentimentalism, atât de folositor ca să te faci să plângi citind romane sau la ocazii patetice, în alte împrejurări nu va fi de nici un folos; ba încă și mai rău. Inima sănătoasă care-și spune sieși: „Ce sănătoasă sânt!“ a și căzut în boala cea mai primejdioasă. Nu este oare Sentimentalismul frate geamăn cu Hipocrizia, dacă nu unul și acelaș cu ea? Nu este oare Hipocrizia *materia primă* a Diavolului, din care se formează toate minciunile, neroziile și grozăviile; din care niciun lucru adevărat *nu poate* să iasă? Căci Hipocrizia înșăș este o Minciună de două ori distilată; o Minciună la a doua putere.

Și acum dacă un întreg popor cade într'înșă? In asemenea caz răspund că negreșit are să iasă dintr'înșă! Căci viața nu e o înșelăciune abil plăsmuită sau o iluzie: este un mare adevăr aceasta că ești viu, că ai

dorințe, trebuințe; și acestea nu se pot sprijini și îndestulă din înșelăciuni, ci din fapte. Ne vom întoarce, fii sigur, la fapt: la astfel de fapt, binecuvântat sau blestemat, după înțelepciunea câtă vom avea,

XXVIII

Eu admir poporul care-și închipuie că are să moară dacă nu vinde mai ieftin ca celelalte popoare, până la sfârșitul lumii. Fraților, să încetăm de a vinde mai ieftin ca alții; să fim mulțumiți dacă vindem tot așa de ieftin ca și ei! Nu văd la ce folosește să vindem mai ieftin ca ei. Postavul e destul de ieftin și totuș spinările goale niciodată n'au fost la noi mai numeroase. Să înceteze oamenii inventivi de a-și pierde vremea silindu-se cum să facă bumbacul mai ieftin, și să încerce mai bine să descopere cum s'ar putea ca bumbacul, ieftin cum este acum, să fie ceva mai drept împărțit între noi. Să judece oamenii inventivi dacă Taina Universului acestuia și a Vieții Omului aici, consistă, cum ne închipuim, în facerea de bani? Este un singur Dumnezeu, drept, prea înalt, atotputernic: dar Mammon este numele lui?—In scurt, toată această Evanghelie a lui Mammon, cu cerere și ofertă, concurență, *laissez faire* și dracul să ia pe cei dela urmă, începe să fie una din cele mai meschine Evanghelii din câte s'au predicat vreodată, sau poate cea mai meschină.

XXIX

Evanghelia lui Mammon ne duce la ciudate concluziuni. Zicem că este o Societate, și profesăm pe față cea mai desăvârșită separare și izolare. Viața noastră nu este o ajutorare mutuală, ci mai curând o mutuală dușmănie, ascunsă sub numele de „liberă concurență” și așa mai departe. Pretutindeni am uitat cu totul că *plata în bani* nu este singura legătură dintre ființele omenești; noi credem, fără să ne îndoim deloc, că ea desleagă și lichidează toate legămintele omului. „Muncitorii mei flămânzi?” se întreabă bogatul fabricant: „Nu i-am tocmit oare după cursul pieții? Nu le-am plătit până la ultimul ban suma cu care ne învoisem? Ce să le fac mai mult?” — Zău așa, cultul lui Mammon este un crez trist. Când Cain, pentru profitul lui, omorîse pe Abel și fusese întrebat: „Unde e fratele tău?” și el răspunsese: „Ce, eu sânt păzitorul fratelui meu?” Nu i-am dat fratelui meu *plata* lui, lucrul pe care-l merită dela mine?—

XXX

Cuvântul Iad este încă des întrebuințat de Englezi: dar nu aş putea fără greutate să arăt ce înțeleg ei printr'însul. Iadul de obicei însemnează spaima infinită, lucrul de care un om se teme infinit, de care tremură și se dă înapoi, luptându-se din tot sufletul să scape de el. Prin urmare, dacă vrei să bagi de seamă, ai să găsești un Iad însoțind pe om în toate stadiile istoriei lui, în toate desvoltările lui, religioase sau de

altfel : dar Iadurile oamenilor și popoarelor diferă mult. La Creștini e spaima infinită de a fi găsit vinovat înaintea Judecătorului celui drept. La vechii Romani, bănuiesc, eră spaima nu de Pluto, de care probabil puțin le păsa, ci de a se purta în chip nedemn, nevirtuos, adică ne-bărbătește. Și acum, dacă pătrunzi prin toate hipocriziile lui, prin credințele din auzite, repetate de atâtea ori, pe care le numește cult, adorare și așa mai departe, — care este lucrul de care se teme într'adevăr în chip infinit și pe care îl privește cu toată disperarea sufletul modern englez ? Ce este Iadul, după toate aceste onorabile și desrepetate credințe din auzite, da, ce este ? Cu ezitare, cu mirare, spun că este : Spaima de a „nu reuși“ ; de a nu strânge bani, faimă, sau de a nu face vreo figură pe lume, mai ales de a nu face bani ! Nu este acesta un Iad cam ciudat ? —

XXXI

O clasă înaltă fără datorii de împlinit este ca un arbore sădit deasupra unei prăpastii, dela rădăcinile căruia tot pământul s'a fărâmițit. Natura nu recunoaște pe omul care nu este și martir. Este vreun om care pretinde să trăiască luxos adăpostit, ferit de orce muncă, de lipsă, de primejdie, de trudă ; să stea senin deoparte, răsfățat și oblojit, iar alții să facă munca și să se lupte pentru el ? Și un astfel de om își zice sieși *nobil* ? Părinții lui au muncit pentru dânsul, zice el ; sau au jucat și au fost norocoși pentru el ; și spune, nu îndurerat ci fălindu-se, că el și

ai lui n'au mai muncit de când nu se mai ține minte. Este legea pământului, și el crede că e legea Universului, ca el, singurul dintre toți oamenii, să nu aibă altă datorie decât aceea de a mânca și a nu se arunca pe fereastră.

XXXII

Care este adevăratul înțeles al nobleței, dacă nu să fie „nobilă“ ? În suferința vitejească pentru alții, nu în a face trândăvește pe alții să sufere pentru noi, a stat totdeauna nobleța. Căpetenia oamenilor este acela care stă în fruntea oamenilor ; înfruntând primejdia care înspăimântă pe toți ceilalți ; care dacă nu e biruită îi înghite pe toți ceilalți. Orcă cunună nobilă este și va fi totdeauna pe Pământ o cunună de spini. Pentruce a fost privit ca un erou păgânul Hercules ? Pentrucă a ucis Lei Nemeani, a curățit Grajduri Augeane, a îndurat douăsprezece Munci nu prea grele numai pentru un zeu. În societățile moderne, ca în cele vechi și în toate societățile, Aristocrația, aceia care iau slujba unei Aristocrații, făcând-o sau nu, au luat locul de cinste, care este locul de greutate, locul de primejdie, — de moarte, dacă greutatea nu poate fi biruită. *Il faut payer de sa vie. La ce ne-a fost dată viața, dacă nu ca să o putem da bărbătește ?*

CAP. VI

Tăcerea

I

TĂCEREA și SINGURĂTATEA. Altare ar trebui să li se înalțe chiar și astăzi (dacă vremurile noastre ar mai înălța altare) pentru un cult universal. Tăcerea este elementul în care toate lucrurile mari se formează și se adună, pentru ca în cele din urmă să răsară împlinite și mărețe la marea lumină a Vieții, pe care au să o stăpânească. Nu numai William Taciturnul, dar toți oamenii de seamă pe care-i știu, și cei mai puțin diplomați și șireți dintre aceștia, s'au ferit de a flecări despre ceea ce făceau și plănuiau. Da, chiar tu, în bieteale tale perplexități, de ți-ai ținea gura măcar o singură zi, cât de limpede ți-ai vedeai a doua zi planurile și datorii tale; câte gunoaie și dărămături nu au măturat din tine Tăcerea și Singurătatea, acești muncitori muți, atunci când ai închis ușa zgomotelor supărătoare! De cele mai multe ori Vorba nu este, cum o definea Francezul, arta de a

ascunde Cugetarea, ci arta de a înăbuși și a opri Cugetarea, așa încât nu mai rămâne nimic de ascuns. Și Vorba este mare, dar nu cea mai mare. Precum spune inscripția elvețiană : *Sprechen ist silbern, Schweigen ist golden* (Vorba e de argint, Tăcerea e de aur); sau precum aș zice și mai bine : Vorba e Timp, Tăcerea e Eternitate.

Albinele nu lucrează decât în întunec ; Cugetarea nu lucrează decât în Tăcere ; și Virtutea nu lucrează decât în Taină. Să nu știe mâna ta stângă ce face dreapta ! Nici nu trângăni, chiar cu propria ta inimă, despre „tainele pe care toată lumea le știe“. Nu este oare Rușinea tărâmul orcărei Virtuți, orcărei purtări bune, orcărei morale ? Ca și celelalte plante, Virtutea nu crește decât dacă rădăcinele-i sânt ascunse, îngropate adânc, nevăzute de ochii soarelui. Să strălucească soarele asupra ei, sau privește-o numai tu în ascuns, și iată că rădăcina se usucă și nicio floare nu te va mai înveseli...

II.

Cu drept cuvânt făcuseră cei vechi Tăcerea un zeu, căci ea este elementul orcărei divinități, infinitudini sau mărimi transcendente ; în acelaș timp isvorul și oceanul în care toate lucrurile acestea încep și sfârșesc. Tot în acelaș înțeles au cântat Poeții „Imnuri Noptii“, ca și cum noaptea ar fi mai nobilă decât ziua, ca și cum ziua ar fi un vâl împetrișat întins vremelnice peste sânul infinit al noptii, numai ca să-i deformeze și să ne ascundă veșnicele-i adâncimi curate și stră-

vézii. Tot așa au vorbit și au cântat ca și cum Tăcerea ar fi marele rezumat și suma întreagă a oricărei Armonii, iar Moartea, ceea ce muritorii numesc Moarte, la dreptul începutul Vieții. Subt asemenea figuri, căci dela o vreme numai în figuri se mai vorbește despre Invizibil, s'au străduit oamenii să exprime un mare adevăr; — un adevăr care în timpurile noastre a fost aproape cu totul uitat de cei mai mulți, dar care rămâne pururea adevărat, pururea plin de însemnătate, și care va trebui într'o zi, subt cine știe ce înfățișări nouă, să fie iarăș adus în inimile tuturor.

III.

Înțelept, de o înțelepciune mult mai adâncă decât superficiala noastră adâncime, este vechiul precept: Ține-ți limba! „Orice este un *cuvânt intrupat*“: *cuvântul* pe care-l vorbește este *omul* însuș. Avem ochi în cap ca să putem *vedea*, or numai ca să ne încipuiim și să pretindem că *am văzut*? A fost pusă limba acolo ca să poată spune drept ceea ce am văzut și să înfrățească sufletele oamenilor, or numai ca să scoată sunete zadarnice, zăpăcind sufletul, și astfel să dezbine pe oameni, despărțindu-i pe unii de alții ca prin niște fermecate ziduri de întunec? Tu care te folosești de acel minunat organ făcut de cer, Limba, gândește-te bine la asta. Nu vorbi, te rog cu toată patima, până ce gândul nu s'a copt în tăcere, până ce n'ai de scos alte sunete decât de cele nebunești: *ține-ți limba* (poți s'o ții) până ce nu ți-o pune în mișcare un lucru plin de înțeles. Gândește-te la în-

semnătatea TĂCERII : e nemărginită și nu poate fi istovită niciodată prin meditare, — nespus de folositoare pentru tine ! Incetează acea chaotică gălăgie, care-ți duce sufletul la ruină, la sinucidere sau la tâmpeală : din Tăcere purcede toată tăria. „Vorba e de argint, Tăcerea e de aur ; Vorba e omenească, Tăcerea e dumnezeiască“. Nerodule ! crezi că dacă nu e nimeni împrejur ca să-ți noteze sporovăiala, aceasta moare și rămâne nevinovată ? Nimic nu moare, nimic nu poate muri. Orce vorbă zadarnică ai spus este ca o sămânță aruncată în Timp, care crește în toată Eternitatea !

IV.

Prietene, orice vorbire și zvon sânt * vremelnice, ne-roade, neadevărate. Numai Munca curată, ceea ce tu ai muncit credincios, este veșnică, precum veșnic este Atotputernicul Ziditor al Lumii. Sprijină-te pe aceasta, și lasă „faima“ și celelalte să trăncănească în pace. „Muncește și nu desperă“.

V

Înțelepciunea, vestea divină pe care fiecui suflet omenesc o aduce pe lumea aceasta, este în sine de natură tăcută. Ea nu poate fi descifrată în cuvinte, așa dintr'odată, și în întregime ; căci este scrisă în fapte abstruze și se interpretează pe sine în presimțiri, în lupte vagi, în sforțări pasionate ; nu poate fi în întregime pricepută decât atunci când opera ei este *săvârșită*. Nu de îndemnurile nobile ale Naturii, ci

de cele ignobile, este cineva ispitit să-și dea pe față în cuvinte taina sufletului. Cuvintele, dacă are omul vre-o taină, vor fi veșnic nepotrivite cu aceasta. Cuvintele nu fac decât să încurce răspunsul adevărat ce s'ar putea da. Nici un mare Făptuitor de pe lumea aceasta nu poate să vorbească mult despre faptele lui. William Taciturnul se exprimă foarte bine în faptele care-i desrobeau țara; Oliver Cromwell nu strălucește în retorică. Goethe când avea vre-o carte în vedere găsea că nu trebuie să vorbească nimic despre ea, dacă vroia să isbutească.

VI

Tăcuții oameni mari! Privind împrejur la zădărnicia zgomotoasă a lumii, vorbe cu puțin înțeles, fapte de puțin preț, îți place să te duci cu gândul la marea Împărăție a *Tăcerii*. Nobilii oameni tăcuți, împrăștiați ici și colo, fiecare în domeniul lui; gândind în tăcere, muncind în tăcere; pe care nicio gazetă de dimineață nu-i pomenește! Ei sânt sarea pământului. O țară care n'are niciun astfel de om, sau are prea puțini, este pe o cale rea. Intocmai ca o pădure care n'are *rădăcini*; care a crescut toată în frunze și ramuri; care în curând are să se usuce și să nu mai fie pădure. Vai nouă dacă nu avem altceva decât ceea ce putem *arăta* sau despre care putem vorbi. Tăcerea, marea împărăție a Tăcerii: mai înaltă decât stelele; mai adâncă decât Împărățiile Morții. Numai ea e mare; tot restul e mic.—Sper că noi Englezii vom păstra încă mult timp *le grand talent pour le*

silence al nostru. Lăsați pe alții care nu pot până nu se suie pe funduri de butoaie, lăsați-i să trâncănească și să fie văzuți de tot târgul, să cultive numai vorba, — să ajungă o pădure foarte verde dar fără rădăcini ! Solomon spune : Este o vreme de vorbit ; dar este și o vreme când trebuie să taci. Am putea să întrebăm pe vreun mare Samuel tăcut, negrăbit de a scrie, cum eră bătrânul Samuel Johnson care spunea că scrie numai din pricina lipsei de bani, — l-am putea întreba : „De ce nu te scoli să vorbești și tu, să-ți promulgi sistemul, să fundezi o sectă ?” „Intr'adevăr, ne-ar răspunde, până acum mi-am înfrânat gândul ; din fericire am avut puterea să-l țin în mine, și n'am fost prea silit să-l spun. „Sistemul“ meu mai întâi nu e făcut pentru promulgare ; este făcut pentru a mă ajuta să trăiesc. Acesta este marele lui scop pentru mine. Cât despre „cinste“ ? Da, așa e ; — dar cum spunea Cato despre statui : Atâtea statui în Forul vostru, nu ar fi mai bine ca lumea să se întrebe : unde e statua lui Cato ?” — —

VII

Orce talent omenesc, în special orce talent adânc, este un talent de a *face* și este în sine de natură tăcută ; neuzit, întocmai ca Armonia Sferelor și Melodiile Veșnice, din care este o părticică întrupată. Orce talent real, îmi închipui, dacă ascultă numai de îndemmurile Naturii, se exprimă mai curând în fapte ritmice decât în cuvinte melodioase, care în cazul cel

mai bun, acolo unde sânt de vreun folos, nu sânt decât un slab ecou, o umbră palidă a faptelor.

VIII

Parlamentul, după cum arată însuș termenul, este un aparat de vorbire; dar nici în Parlament nici aiurea vorbirea nu este, în niciun chip, funcțiunea esențială. Punctul principal, pentru orice Parlament, ca și pentru fiecă om, este nu să-ți exprimi frumos părerea, ci să ai o părere bună și dreaptă care să merite a fi exprimată. Silește-te să-ți faci o părere adevărată, ai să isbutești să o spui într'un fel oarecare, mai bine sau mai rău, și are să fie o binecuvântare pentru toate fapăturile. Aibi o părere falsă și spune-o cu glas de înger, la ce ar folosi? Cu cât o vei spune mai bine, cu atât va fi mai rea!

IX

Ideea pe care ai exprimat-o, admițând că eră o idee, nu mai este a ta; te-a părăsit, și cu ea s'a dus tot atâta viață și virtute, și de aci înainte circulațiile vitale ale ființei, soartei și activității tale sânt lipsite de ea. Dacă ai fi putut să nu o exprimi, dacă ai fi putut să o silești la Tăcere, cu atât ai fi fost mai bogat. Mai bine păstrează-ți ideea cât poți: las-o să circule în sânge și acolo să fructifice, îndemnându-te pe tăcute la fapte bune și dând întregii tale vieți spirituale o sănătate mai rumenă. Când vine vremea să o exprimi, cu cât o vei exprima mai pe scurt, cu atât va fi mai expresiv și mai potrivit; și dacă vre-

mea asta nu vine niciodată, nu ai înfăptuit-o tu ideea și nu ai exprimat-o cum nu pot cuvintele? Gândește-te la astea, tânărul meu prieten. Necumpătarea e jumătate din toate păcatele omului. Și printre numeroasele forme ale acestui josnic vițiu nu cunosc alta mai josnică decât Necumpătarea Limbei. „Oratorie“, „eloquență parlamentară“: iată un Moloch, înaintea căruia sufletele tinere trebuie să treacă prin foc. Tinerii intră într'însul, plângând sau bucurându-se, părinții nerozi închinându-i Idolului aprins, ca Prea Înaltului Dumnezeu; și ies de acolo spiritualicește *morți*. Destul de morți; meniți să trăiască de aci înainte o viață galvanică de oratorie de răspântii, țipând și bolborosind cuvinte fără înțelepciune, fără adevăr, fără convingere. Un dar divin, acesta? E un lucru admirat de vulg și răsplătit cu scaune în Minister și alte lucruri prețioase; dar pentru cei înțelepți e un lucru de ne-admirat, de ne-adorat; un lucru ne-melodios, și înspăimântător și lugubru, ca o apariție de stafii vorbind pe ulițe la miezul nopții.

X

În toate lucrurile omenești, pretutindeni și totdeauna, adevărata funcțiune a minții *nu* este aceea de a vorbi, ci aceea de a pricepe și a distinge, cu intenția de a a săvârși. O minte poate prea lesne să vorbească prea mult și să săvârșească prea puțin. Dacă se lasă dusă de vătămătoarea obișnuință de a vorbi, va săvârși din ce în ce mai puțin, vorba fiind atât de plăcut lesnicioasă față de muncă; și în cele din urmă nu va

mai fi în stare să dea nici muncă, nici gând de muncă. Vorba, dacă nu e o pregătire la faptă, nu are aproape nicio valoare; uneori valorează infinit mai puțin decât nimic, și ajunge, fără să știe că joacă un rol atât de fatal, rezumatul general al tuturor nimicurilor pretențioase și cel mai însemnat dintre blestemele care apasă asupra urmașilor lui Adam, în lumea această sublunară! Vroiți să cunoașteți pe Atropos a Virtuții Omenești, pe Distrugătorul sigur al Veracității omenești, al Făpturii și Capacității de a săvârși și a spune adevărul, — iat-o, este vorba goală.

XI

Nu fii orator public, tinere Englez de treabă, tu care acum începi să fii ceva; mai ales nu fii orator de răspântii, dacă te poți opri. Nu te adresă vulgului, cu urechile lui lungi și cu scaunele lui în Cabinet; nu vorbi vulgului, *urăște* vulgul profan și dă-l la o parte. Adresează-te cu muncă tăcută, cu suferință tăcută în lipsă de muncă, Zeilor, care au pentru tine lucruri mai nobile decât scaune în Cabinet! Talent pentru Literatură, ai tu un asemenea talent? Nu o crede, crede-o cât mai târziu! Să vorbești sau să scrii, Natura nu ți-a poruncit hotărât; dar să muncești ți-a poruncit. Și află aceasta: nu a fost niciodată un talent real chiar pentru Literatură, ca să nu mai vorbim despre talentele pierdute și osândite să facă

pseudo-Literatură, care să nu fi fost la început un talent pentru ceva mult mai bun de felul tăcut. De Literatură, în tot chipul, ferește-te, acum mai mult ca oricând ! Orunde te-ai afla, muncește, muncește ; orce găsește mâna ta de făcut, fă-l, — cu o mână de om, nu de fantasmă ; aceasta să-ți fie fericirea ta neștiută de alții și răsplata cea mai mare. Vorbele tale să fie puține și bine rânduite. Iubește mai mult tăcerea decât vorba în zilele astea tragice, când cuvântul însuș, vocea omului nu mai este pricepută de om, iar inimile, în trâncăneala aceea zgomotoasă, rămân întunecate și mute unele pentru altele. Spiritual, — mai presus de orce, oh, nu fii spiritual ; nimeni din noi nu e dator să fie spiritual ; nimeni nu ne pedepsește ; să fim înțelepți și adevărați, da, sântem cu toții datori, sub amenințarea celor mai groaznice pedepse !

Tinere prieten de treabă, scump mie, pe care te *cunosc*, deși nu te-am văzut niciodată și nici nu am să te văd, — tu te găsești, nu ca mine, în fericita împrejurare de a învăța să *fii* ceva și să *faci* ceva, în loc de a vorbi cu eloquentă despre ceace a fost și s'a făcut și s'ar putea să fie ! Cei bătrâni sânt ce sânt, și nu se vor mai schimba : nădejdea noastră e în tine. Nădejdea Angliei și a lumii este să se poată găsi încă milioane ca tine, în loc de unități ca acum. *Macte ; i fausto pede*. Și fie ca generațiile viitoare, obișnuite iarăș cu tăcerea și cunoscând încă odată ce e nobil și adevărat și divin, să privească în urmă spre noi cu milă și cu o mirare neîncrezătoare !

XII

Mai presus de orice, nu trebuie să uităm niciodată că oamenii și faptele lor se cârmuiesc nu de puterea materială, ci de cea morală. Ce lipsit de zgomot e gândul! Nici bătăi de tobe, nici ropot de escadroane, nici zarvă uriașă de care de muniții nu-i însoțeste mișcările: în ce întunecate și tainice locuri se gândește uneori capul care are într'o zi să fie încununat cu o putere mai mult decât imperială; căci Regii și Impărații vor fi printre slujitorii lui. El va domni nu peste ci *în* toate capetele, și cu singuratecele lui împreunări de idei, ca cu niște formule magice, va supune lumea la voința lui! Va veni vremea când Napoleon însuș va fi mai bine cunoscut pentru legile decât pentru bătăliile lui; și biruința dela Waterloo se va arăta mai puțin însemnată decât deschiderea primului Institut de Mecanică.

XIII

Eu definesc credința actul sănătos al minții omului. Este un proces misterios și de nedescris acesta de a ajunge la o credință, — de nedescris, cum sânt toate actele vitale. Minte ne-a fost dată nu ca să argumentăm și să sofisticăm, ci ca să putem pătrunde ceva, ca să căpătăm o credință și o pricepere limpede a lucrurilor, ca apoi pe temeiul acestora să purcedem la faptă. Indoiala nu este în sine o crimă. Desigur că nu ne năpustim, nu înșfăcăm cel dintâi lucru ce ne iese în cale ca să credem numaidecât într'insul!

În orice minte care raționează găsim tot felul de îndoieli, de cercetări, *skepsis* cum îi zice, asupra tuturor lucrurilor. Este munca mistică a minții asupra obiectului pe care este *pe cale* să-l cunoască și să creadă într'însul. Credința răsare din toate acestea, din adâncimi, precum arborele crește din *rădăcinile* lui ascunse. Dar acum dacă noi cerem ca omul să-și păstreze *în tăcere* îndoielile chiar asupra lucrurilor de rând și să nu trăncănească până ce ele nu ajung într'o măsură oarecare afirmări sau negări, cu atât mai mult vom cere când e vorba de lucrurile cele mai înalte, despre care este cu neputință a vorbi în cuvinte! Ca un om să se laude cu îndoiala lui și să ajungă a-și închipuî că discuția și logica (ceea ce însemnează în cel mai bun caz numai felul de a-și exprima cugețarea, credința sau necredința despre un lucru) sânt triumful și munca adevărată a inteligenței câtă are : vai, acest lucru ar fi ca și cum ai răsturna arborele și în locul ramurilor verzi, frunzelor și fructelor n-ai arăta uritele rădăcini chircite întoarse sus în aer, — iar de aci înainte nicio creștere, ci numai moartea și mizeria înaintând repede!

XIV.

Nu prin ceea ce se numește efectul lor asupra lumii, nu prin ceea ce putem *noi* judeca despre efectul lor aici, se măsoară un om și opera lui. Efect? Influență? Folos? Să-și *facă* omul munca; rodul ei este în grija Altuia decât el. Iși va da rodul; și fie că se întru-

pează în Tronuri de Califi și Cuceriri Arabe, așa încât să umple „toate gazetele de dimineață și de seară“, și toate Istoriile, care sânt un fel de gazete distilate, fie că nu se întrupează deloc; — ce are de a face? Nu e acesta adevărătul rod! Califul Arab, numai întrucât a făcut ceva, a fost ceva. Dacă marea Cauză a Omului, și munca Omului pe Pământul lui Dumnezeu, nu au căpătat niciun sprijin dela Califul Arab, atunci n'are de a face câte iatagane a scos Califul, câți piaștri de aur a băgat în buzunar, și cât zgomot și zăpăceală a făcut pe lume, — *el* eră numai o deșertăciune și un fleac zgomotos; la dreptul, nu *eră* deloc! Să slăvim încă * odată marea împărăție a *Tăcerii*! Comoara fără margini pe care *nu* o facem să sune în buzunare, sau pe care nu o numărăm și nu o înfățișăm înaintea oamenilor! Este poate, dintre toate lucrurile, cel mai de folos pentru noi să-l facem în aceste timpuri zgomotoase. — —

XV.

Un filosof paradoxal ducând până la ultima dezvoltare acel aforism al lui Montesquieu, „Fericit e poporul ale cărui anale sânt plicticoase“, a spus: „Fericit poporul ale cărui anale sânt goale“. Nu cumvâ în vorba asta, nebunească așa cum pare, s'ar putea găsi o grăunță de dreptate? Căci într'adevăr, precum s'a scris, „Tăcerea e divină“ și din Cer, tot așa și în lucrurile pământești este o tăcere care este mai bună ca orice vorbă. Gândește-te bine, Intâmplarea, lucrul despre care se poate vorbi și care poate fi amintit, nu este

oare, în toate cazurile, un fel de întrerupere, de soluțiune de continuitate? De ar fi chiar o Intâmplare fericită, tot implică schimbare, implică pierdere (de Forță activă); și în aceeaș măsură, în trecut ca și în prezent, este o neregularitate, o boală. Statornicia^o cea mai liniștită ar fi binecuvântarea noastră; nu dislocarea și alterarea, — de ar putea fi ocolite.

Stejarul crește pe tăcute, în pădure, o miie de ani; numai în al miilea an, când pădurarul vine cu toporul, se aude un zgomot în singurătate; și stejarul dă veste despre el atunci când, cu un trosnet ce se aude în depărtare, *cade*. Ce tăcută eră sădirea ghindei aduse pe aripa unui vânt călător! Iar când stejarul nostru a înflorit sau a dat frunze (evenimentele lui fericite), cu ce strigăte s'a anunțat aceasta? Deabia un cuvânt de recunoaștere dela cel mai bun observator. Aceste lucruri nu se *intâmplau*, ci s'au *făcut* cu încetul; nu într'un ceas, ci în zile și zile întregi: ce se putea spune? Ceasul acesta eră la fel cu cel din urmă și cu cel ce aveà să vie.

Așa e pretutindeni: zvonul prostesc trâncănește nu despre ceace s'a făcut, ci despre ceace s'a făcut rău sau nu s'a făcut deloc; și Istoria prostească (mai mult sau mai puțin rezumatul scris al Zvonului) cunoaște puține lucruri care să merite a fi cunoscute. Năvălirile lui Attila, Cruciadele lui Walter-cel-sărac, Vesprele Siciliane, Răsboiul de Treizeci de ani: păcate și mizerii; nu muncă, ci împiedicare a muncii! Căci în răstimpul acestora, Pământul în fiecare an înverzeà și se îngălbeneà de secerișuri mănoase; mâna

meseriaşului, mintea gânditorului nu se odihneau : şi numai astfel, după atâtea şi împotriva atâtea, avem această slăvită şi înfloritoare Lume, despre care biata Istorie poate foarte bine să se întrebe, uimită, de unde a venit ? Ştie atât de puţin despre ea, şi atât de mult despre ceace o împiedică, despre ceace ar fi făcut-o cu neputinţă. Totuşi, de nevoie sau dintr'o alegere proastă, aceasta este regula şi obiceiul ei ; şi de aceea paradoxul „Fericit poporul ale cărui anale sânt goale“ are o parte de adevăr.

Un alt lucru merită să fie însemnat aci ; mai este o linişte, nu a creşterii neîmpiedicate, ci a inerţiei pasive, care este simptomul apropiatei prăbuşiri. Precum biruinţa e tăcută, tot aşa şi înfrângerea. Dintre forţele potrivnice, cea mai slabă cedează ; cea mai puternică înaintează, acum fără niciun zgomot, dar repede, neînăturată : căderea şi prăbuşirea nu vor fi fără zgomot. Cum toate cresc şi au vremea lor, ca şi iarba câmpului, fie că periodul e de un an, de o sută, or de o mie ! Totul creşte şi moare, fiecare lucru după propriile-i legi minunate, într'un chip minunat ; lucrurile spirituale mai minunat ca toate. Nepătrunse pentru cei mai înţelepţi, sânt acestea din urmă ; nu pot fi nici proorocite, nici pricepute. Dacă văzând cum stejarul se înalţă falnic şi înflorit poţi şti că inima-i e sănătoasă, nu tot aşa şi cu omul ; cu atât mai puţin când e vorba de societate, de naţiune ! Despre aceasta se poate spune că aspectul superficial ca şi sentimentul interior de deplină sănătate este de regulă un semn rău. Căci Bisericile, Re-

galitățile, Instituțiunile Sociale de cele mai multe ori mor de apoplexie, de o trândavă stare pletorică a corpului. Trist lucru, când o asemenea Instituțiune își spune sieși : Rămâi tihnită, ai destule bunuri adunate ;—întocmai ca nerodul din Evanghelie, căruia i-s'a răspuns : Nerodule, *la noapte* viața ta îți va fi luată !

XVI

Englezii sânt un popor mut. Ei pot face fapte mari, dar nu pot să le descrie. Intocmai ca vechii Romani, Poema lor Epică e scrisă pe suprafața Pământului. Dintre toate națiunile din lume Englezii sânt astăzi cei mai proști la vorbă, cei mai înțelepți la faptă. O națiune „mută“, care nu poate să vorbească, și n'a vorbit niciodată,—cu toți Shakspeare și Milton ai ei, care ne arată numai ce posibilități sânt !—O Mr. Bull, privesc la fața ta hursuză cu un amestec de milă și de veselie, dar și cu mirare și venerație. Tu nu te plângi de nimic, strălucitul meu prieten ; și totuș cred că inima ta e plină de durere, de nespusă tristeță, seriozitate,—adânca melancolie (cum au spus unii) fiind temelia ființei tale. In chip inconștient, căci tu nu vorbești despre nimic, acest mare Univers este mare pentru tine. Nu plutind ușor deasupra, ci înnotând cu o putere îndărătnică îți faci tu drumul. Ursitoarele ți-au cântat să fii luat de multe ori drept măgar și bou, iar tu să o crezi cu o divină nepăsare. Prietene,—nu e adevărat, de fapt nimic mai greșit ! Tu ești dintre acei mari a căror mărime rămâne nebă-

gată în seamă de micul trecător. Chiar prostia ta e mai înțeleaptă decât înțelepciunea lor. O mare *vis inertiae* este în tine; câte mari calități necunoscute de oamenii mici! Numai Natura te cunoaște și-ți recunoaște mărimea și tăria: Epopeea ta, necântată în vorbe, stă scrisă cu uriașe slove pe fața Planetei acesteia, — porturi la mare, fabrici, drumuri de fier, flote și cetăți, Imperii Indiene, Americi, Nouă Olande; cițețe în întregul Sistem Solar!

Nici vechii Romani nu au putut să *vorbească* multe secole: — până ce lumea n'a fost a lor; și astfel multe Grecii vorbarețe, după ce și-au risipit toate săgețile logice, au fost absorbite și desființate. Săgețile logice cum alunecau ușurele deasupra îndărătnicilor Fapte cu pielea groasă; Fapte care nu puteau fi doborâte decât de reala forță musculară a Romanilor! — Eu, despre partea mea, cinstesc, în zilele astea prea zgomotoase, pe toți cei tăcuți. O mare Tăcere avea a Romanilor; — cea mai mare, după a zeilor! Chiar Trivialitatea și Prostia, dacă pot sta tăcute, cât de respectabile sânt în comparație! „Talentul de a tăcea“ este talentul nostru fundamental. Mare cinste pentru acela a cărui Epopee este o melodioasă Iliadă hexametrică; dar și mai mare cinste, dacă Epopeea lui este o puternică Impărăție clădită încet, un puternic șir de Fapte Eroice, — o cucerire puternică asupra Chaosului. Faptele sânt mai mari decât vorbele. Faptele au o viață, mută dar de netăgăduit, și cresc cum cresc arborii vii; ele populează golul Timpului, și-l fac verde și de preț. La ce ar dovedi stejarul logicește că tre-

buie să crească, și că va crește? Sădește-l, încearcă; darurile lui de asimilare și secrețiune, diligente și judicioase, de propășire și rezistență, puterea lui de a crește, se vor arăta atunci singure.

XVII

Mulți autori vorbesc despre „Faima“ lor ca și cum ar fi ceva cu totul prețios, marele ultimatum și cerscul steag al lui Constantin pe care au să-l urmeze și subț care au să biruiască. — „Faima“ ta! Nefericit muritor, unde are să-ți fie faima și tu însuși peste vreo cincizeci de ani? Shakspeare însuși a durat vreo două sute de ani; Homer¹ (în parte prin întâmplare) trei mii: și o Eternitate nu împresoară orce *eu* și orce *u*? Incetează deci de a-ți cloți plin de friguri „Faima“ aceea a ta, și de a da din aripi și de a strigă sălbatec, întocmai ca o găscă ce-și clocește ultimul ou, dacă un om îndrăznește să se apropie de ea! Nu te certă cu mine, nu mă urî, Frate: fă ce poți cu oul tău, și fii sănătos: Dumnezeu știe, n'am să ți-l fur; mi se pare că e *sterp*.

ORIGINEA EXTRACTELOR

I. Minunea și Misterul Existenței

I (*Sartor Resartus*, partea III, cap. 8), II (*Sartor*, I, 10), III (*Sartor*, I, 11), IV (*eod. loc.*), V (*On Heroes*, I), VI (*eod. loc.*), VII (*Sartor*, III, 8), VIII (*Past and Present*, III, 15), IX (*Sartor*, III, 8), X (*Sartor*, I, 8), XI (*Sartor* III, 8).

II. Munca

I (*French Revolution*, vol. II, p. III, cap. 1), II (*Past and Present*, III, 11), III (*eod. loc.*), IV (*Past and Present*, III, 12), V (*eod. loc.*), VI (*Past and Present*, III, 15), VII (*Sartor*, III, 4), VIII (*Past and Present*, III, 13), IX (*Past and Present*, III, 5), X (*Past and Present*, III, 4), XI (*Past and Present*, III, 10), XII (*Past and Present*, II, 17), XIII (*Past and Present*, III, 7).

III. Omul și Menirea lui

I (*Critical and Miscellaneous Essays* : Voltaire), II (*Essays* : Johnson), III (*On Heroes*, V), IV (*Chartism*, V), V (*French Revolution* v. I, V, 5), VI (*Essays* : Vol-

taire), VII (*French Rev.* v. I, VI, 1), VIII (*Fr. Rev.*, v. I, VI, 8), IX (*Latter Day Pamphlets*, VIII), X (*Past and Present*, III, 3), XI (*Fr. Rev.* v. I, II, 3), XII (*On Heroes*, II), XIII (*eod. loc.*), XIV (*Past and Present* I, 2), XV (*Past and Present*, III, 3), XVI (*Pamphlets*, III), XVII (*Fr. Rev.* v. II, V, 2), XVIII (*On Heroes*, II), XIX (*Past and Present*, I, 2), XX (*Past and Present*, III, 4), XXI (*eod. loc.*), XXII (*Sartor*, II, 9), XXIII (*On Heroes*, I), XXIV (*Essays: Voltaire*), XXV (*Fr. Revol.* v. I, I, 2), XXVI (*Pamphlets*, VIII), XXVII (*Pamphlets*, IV), XXVIII (*Fr. Revol.* v. I, I, 4), XXIX (*Essays: Goethe's Portrait*).

IV. Eroii și Eroicul

I (*On Heroes*, I), II (*Past and Present*, IV, 6), III (*On Heroes*, I), IV (*Past and Present*, II, 17), V (*On Heroes*, V), VI (*On Heroes*, II), VII (*On Heroes*, VI), VIII (*On Heroes*, IV), IX (*eod. loc.*), X (*eod. loc.*), XI (*On Heroes*, I), XII (*eod. loc.*), XIII (*Essays: Voltaire*), XIV (*Pamphlets*, VII), XV (*eod. loc.*), XVI (*Pamphlets*, VIII), XVII (*eod. loc.*), XVIII (*Past and Present*, IV, 7).

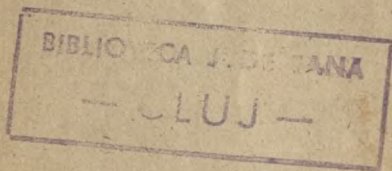
V. Căi bune și căi rele.

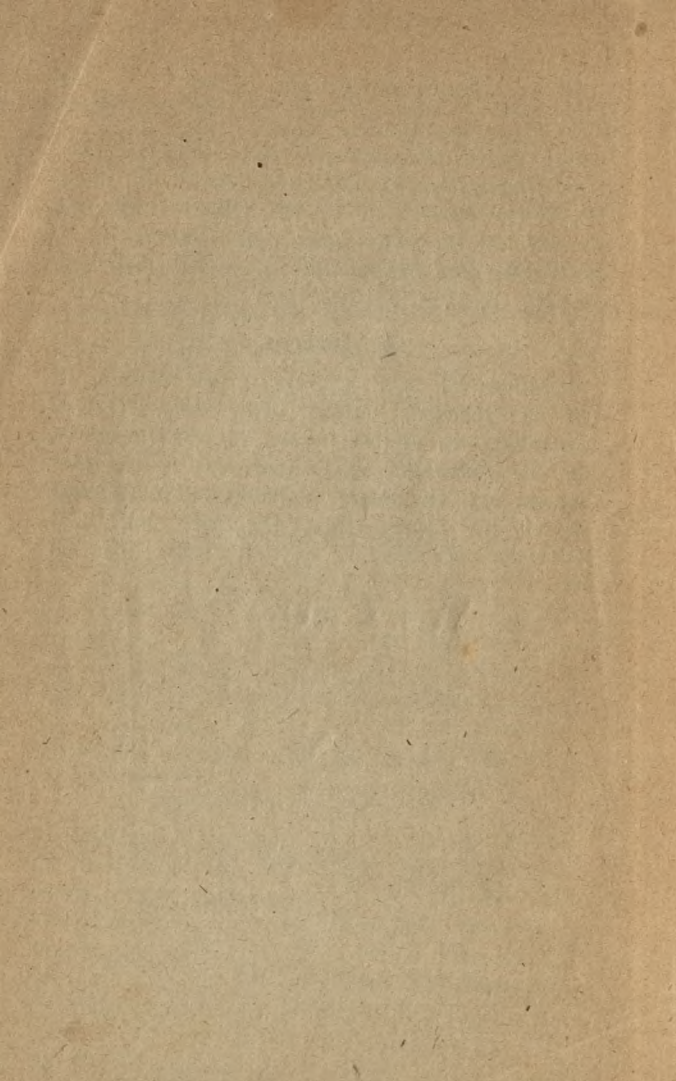
I (*Past and Present*, I, 2), II (*Past and Present*, III, 1), III (*Chartism*, VI), IV (*On Heroes*, VI), V (*On Heroes*, IV), VI (*On Heroes*, VI), VII (*Chartism*, VIII), VIII (*Pamphlets*, I), IX (*Pamphlets*, I), X (*On Heroes*, VI), XI (*Pamphlets*, IV), XII (*Essays: Burns*), XIII (*Essays: Voltaire*), XIV (*eod. loc.*), XV (*Pamphlets*, V), XVI (*eod. loc.*), XVII (*Pamphlets*, VI), XVIII (*Pam-*

phlets, IV), XIV (*Pamphlets*, VI), XX – XXIV (*eod. loc.*), XXV (*Pamphlets*, IV), XXVI (*Fr. Revol.* v. I, II, 3), XXVII (*Fr. Revol.* v. I, II, 7), XXVIII (*Past and Present*, VII, 9), XXIX (*Past and Present*, III, 2), XXX (*Past and Present*, III, 2). XXXI (*Past and Present*, III, 8), XXXII (*eod. loc.*)

VI. Tăcerea.

I (*Sartor*, III, 3), II (*Essays* : Characteristics), III (*Essays* : Johnson), IV (*Past and Present*; II 17), V (*Pamphlets*, V), VI (*On Heroes*, VI), VII (*Pamphlets*, V), VIII (*Pamphlets*, V), IX (*eod. loc.*), X (*eod. loc.*), XI (*eod. loc.*), XII (*Essays* : Voltaire), XIII (*On Heroes*, V), XIV (*On Heroes*, III), XV (*Fr. Revol.*, vol. I, II, 1), XVI (*Past and Present*, III, 5), XVII (*Essays* : Johnson).

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Cap. I.— <i>Minunea și Misterul Existenței</i>	5
„ II.— <i>Munca</i>	23
„ III.— <i>Omul și Menirea lui</i>	47
„ IV.— <i>Eroii și Eroicul</i>	73
„ V.— <i>Căi bune și Căi rele</i>	61
„ VI.— <i>Tăcerea</i>	121

5429/28

6

- 201 *Sperantia Th.* : Anecdote împănate.
 626 " " Anecdote marinate.
 75 *Sihleanu A.* : Armonii intime. Poezii cu notiță critică.
 98 *Stavri A.* : De demult, poezii.
 179 " Pe-acelaș drum, poezii.
 111 *Stoenescu Th. M.* : Poezii.
 116-117 *Vlăhuță A.* : Iubire, poezii.
 3 *Zamfirescu Mihail* : Cântece și Plângeri, poezii.
 47 " Cântece și Plângeri II Poezii
 412 *Svatopluk Cech* : Cântecul sclavului.
 485 *Bilciurescu* : Znoave versificate.
 522 *Candrea și Densușianu* : Poezii populare din diferite regiuni locuite de români.
 590 *Moldovan C.* : Flacări, poezii.
 604 *Traian Demetrescu* : Sensitive, versuri
 605 " " Aquarele "

BIBLIOTECA pentru TOȚI

Este o publicație enciclopedică în care își găsesc loc lucrări de-ale vechilor cronicari și scriitori români, opere literare moderne române și străine, lucrări științifice, pedagogice și de educație.

Direcțiunea BIBLIOTECEI PENTRU TOȚI primește spre publicare orice lucrări în cadrul tendinței sale de popularizare.

Manuscrisele și corespondența privitoare la direcțiune se vro adresa directorului BIBLIOTECEI PENTRU TOȚI, la Librăria-Editoare LEON ALICALAY, București.

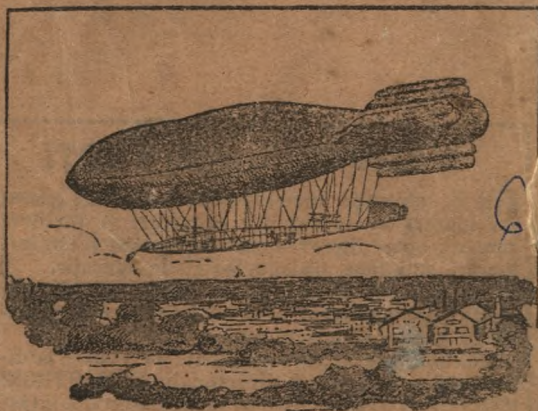
Traducerile din auterli moderni francozi trebuose prezentate cu învelrea lor

·BIBLIOTECA pentru TOȚI·

No. 481-482 cuprinde

**CUCERIREA AERULUI
BALOANE ȘI AEROPLANE
AVENTURI AERIENE**

Un prea frumos volum și interesant pentru
toată lumea care vrea să cunoască progre-
sele uimitoare ale navigațiunii aeriene.

Cu peste 60 de gravuri cari înlesnesc
înțelegerea textului.

Prețul 60 bani